

Uredništvo i uprava
ZAGREB, MASARYKOVA 28a
Telefon 67-80
Uredništvo in uprava
za Slovenijo in slovenski del
Julisce Krajine
LJUBLJANA, Erjavčeva 4a

ISTRA

Narod, koji se odreće ma i jedne
stope krvlju i znojem otaca svo-
jih natopljene zemlje nije dosto-
jan da se nazivlje narodom

S R E T A N B O Ž I Ć !

U SEJ VRIME GODIŠĆA...

U sej vrime godišta

Mir se svetu navišta...

Tako dedi jezer' let

Peli su na Božić svet!

I mi pojmo sveti poj

Kako čelic složan roj:

Objamimo vas naš svet –

Le ne dajmo – v zrno snet!

Vesele Božične praznike!

MATE DVORNIČIĆ, Crikvenica:

ČAKAVŠTINA U KOZMOLOGIJI I HISTORIJI

PREDGOVOR PODULJOJ RASPRAVI

»Naš jezik kroz veke star je mudrosti pun ormar. Dâ ti pamet ta jezik-i prez škola i prez knjig. Glete, to je ča željin s jačkami pokazat všim.«

Mate Miloradić (Gradisca).

Za proživjeti pjesnički doživljaj, mora da je čovjek u toliko postotaka sanjar i da ima čežnju za otkrivanjem duševnih ljepota, uho za izražaj i dinamiku jezika i riječi, te intuiciju za retro- i intraspekciiju, a napose ljubav i to nepatvorenu ljubav za narodne duhovne emanacije. Prema tome mora biti nesamo estetik već i literarni psiholog. Ovoga pravila mora da se drži svaki čitaoc pjesme, a sakupljač napose. Kod narodne pjesme zahtjeva se osim toga poznavanje kozmologije pojedino naroda i njegove povijesti u koliko se ne radi o ljubavnoj pjesmi. Bez njih je narodna pjesma besmisao u stihovima, a čitaoc ograničen samo na estetsku stranu pjesme. Pokojni dr. Ante Radić u povijesti ruske književnosti ne može da otkrije zagonetku, koja se skriva pod riječju »lukomorje«, te »baba Jaga«, a dr. Nikola Andrić u 2. svesku narodnih pjesama Matičnih strpava sve u »pričalice« (?) kao što su »Dian se posvetio« (p. 9, 10, 11).

»Resti, resti, dragu dite moje!
Kada sinko veliki naresteš,
Uzet ćemo caru carevinu,
Uzet svoju staru domovinu« itd.

te bogumilske pjesme »Zavjet djevojke« u kojoj se djevojka zavjetuje, da neće ljubiti junačkog lica, piti vina rumenoga niti jesti ovnovine, te historičku pjesmu »Paun divojka« itd., a s razloga jer se ne zna jesu li ove pjesme muške ili ženske. Tako isto i pjesme bogumilsku »Kraljević Marko i sv. Nedjelja«. — Što se tice sabirača naših narodnih pjesama u Istri: Volčića, Mihovila Laginje, Desantića, Košare, Lukeža, Don Luke Kirca, De Fabrisa, Poljanina i Mata i Dinka Trnajstića te popa Bogovića i Ante Karabaića, primjećujemo samo to, da su mnoge narodne pjesme iščezle, jer dotični sakupljač nije poznavao slavenske mitologije i povijesti svog naroda, — a da se o drugim uvjetima ne govori. — To su bili u pravom smislu sabirači narodnog blaga i ništa više. — Šišić na str. 6. svoga djela »Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara« (Zagreb, 1925), veli: »Historija se gradi na izvorima. A izvori su tragovi, što su nam preostali od misli i djela minulih naraštaja. Ovo je točno! Samo je sad pitanje, da li je onaj dotičnik, koji je na pr. prepisao i našao kakvu staru povjeru u kakvoj arhivi historičar ili sakupljač historičke gradje sličan onomu našemu sakupljaču narodnih pjesama. Ja držim, da historičar ima istom nadoći nakon takve gradje, kao što imade slastičar nadoći iza sluge, koji je sa trga ili dućana donio šećer, maslac, jaja i brašno. — Sam sluga ne zna napraviti slatišta! Što se pak tice samog pjesnika, to uz na početku ove radnje prikazanih i navedenih uvjeta nadolazi još pitanje njegove duševne akcije, kao dijela intelektualne (predočene) svijesti uz bezuvjetnu sensualnu (sjetilnu) svijest, dok umna svijest (mentalna svijest) u pjesmi samo šteti i nema joj mesta. —

Pjesma je izraz osjećaja, a ne naučnosti. Ovo ali vrijedi za čistu lirsku pjesmu, dok za epsku to ne vrijedi. Pjesnik mora ako se hoćemo izraziti našom čakavštinom da posjeduju svoju vlastitu gajbu, tj. sadržaj same pjesme i svoga vlastitog »tića«, koji »kanta« i to tako kako nijedan drugi. Pjesnik mora da daje sve iz sebe, a ako rabi materijal iz narodne pjesme onda ga mora preraditi do savršenstva, da ponovo prikaže sam sebe i svoju nutrinju. Ako ovo pravilo — ako već imade u pjesničkom duševnom stvaranju pravila — primjenimo na našu poeziju uopće, onda ćemo uočiti čudne pojave. Vidjet ćemo da negdje postoje samo gajba, a negdje samo tić, a negdje da taj ptic uopće nije muškoga roda nego ženskoga, te da uopće ne pjeva. Godine 1918 radeći na »Prikazu istarske književnosti« (izašlo u zagrebačkom Obzoru!) izšli smo iz male sveučilišne čitaonice pok. dr. Milan Ogrizović i ja da popušimo cigaretu ispred biblioteke. — U razgovoru zapita me, što ja držim, da li je Nazorova Galiotova pjesma »pokle su me pokopali va ovu drvenu rakvu« itd naša istarska narodna pjesma ili je ona čisti plod Nazorove muze u kastavi koj čakavštini. Ja sam to pitanje držao dugo u evidenciji i držim, da sam tu tajnu riješio. Nazorova ova čakavska pjesma bit će da je predradena slovenska narodna pjesma »Zdiheji slepega« i to tako, da je Nazor počeo od konca te pjesme prema početku. Kranjčevićevi »Trzaji« nisu drugo van u pjesmi. u stihu, prevedene misli sa pojedinih stranica Schopenhauerovog djela, »Die Welt als Wille und Vorstellung« i Hartmannove »Philosophie des Unbewussten«. Moguće će tko reći, da je i D'Annunzio radio tako sa filozofijom Nietzschea, Strindberg sa Nietzscheom. Stirnerom i Schwedenborgom. Przybyszewski sa Strindbergom u svome satanizmu, Matoš sa Baudelaireom i Poeom? Međutim neće se tako moći poblijede utvrđavati. D'Annunzio izim Nietzscheova zabacivanja sygenizma i kršćanske

ljubavi spram bližnjega, a propovedajući obir roda ljudskoga da se dodje do nadžovjeka, unasio je svoje »ja« u sva njegova djela, a napose je bio svoj u prispolobama, načinu izražavanja i glazbi riječi koju je jedva nači u Salomonovim »Pjesmama nad pjesmama«, — što je D'Annunzio po njegovom porijetlu bilo prirođeno. — Pitane je, da li je ban pučanin Ivan Mažuranić »Smrt Smailage Čengijića« ispievao po vlastitoj muzici ili su to narodne pjesme, koje su Novljanci kao doseljenici iz Zete (Crne gore) donijeli sobom, a koje su zgodno poredane i zbijene u jednu jedinstvenu cjelinu sa jedinstvenom tendencijom? Prof. Jonke je lanjske godine izdao putem zagreb. Jugoslav. akademije u »Radu« oveću studiju, a prije njega mnogi i mnogi. Međutim nijedan nije radio na licu mjesta u Novom Vinodolskom. Ovo pitanje za sada neka otpane. Jedino stoji, da su pjesnici i pisci, koji su se oslanjali na našu narodnu pjesmu bili u dobrom položaju i mogli su odabirati sad »gajbu« sad »tića«. Tommaseo je to dokazao sa »Iskricalama« prije Frana Mažuranića i Draženovića. — Ante Bonifačić (Zbirka pjesama 1938 izdana po Podoborom Matica) u pjesmi »Stado« očito se oslanja na istarsko-bodulsku narodnu pjesmu »Pojela je nevestica za prvu večeru« i ta je pjesma njegova jedna od rijetko lijeplih:

»Metvica je mirisala cijeli dan
Opila je čitav stan (pastirsku kuću!)
Do dva ovna rogata, do dva momka bogata
Dvije nuklice zjanjene, dvije dievojke ranjene
U bijeloj košulji pastiricama poispadahu grudi
A ledan bogalj plavih očiju
Na suhom jasenu na pustoj pustolini
sve gudi, gudi, gudi,
Stado se rasplesalo, zgranuli se ljudi.«

I da je gradio na ovakovoj narodnoj podlozi tj. na narodnoj pjesmi, on bi gudio, a mi bi se zgranuli od divote i čuda. Ali nažalost kako veliki bili zahtjevi de Valery-eve intelektualističke lirike koja je strana našem čovjeku i gdje je on prisiljen raditi umom, a ne osjećajima, da počake nešto nova, nešto francuskoga, većna pjesama je u toj zbirci neke vrsti filozofske proze. Uzmimo »Oda djeduc«: »Zemlja te je primila kao svoga. Tvoje su ruke tako dugo zgrtale črljenicu i gomile kamena, da si neprimjetno ušao u njih. Stogodišnja smokva, koju si zasadio, usahje je od zime. Sunčanog dana Uskrsa pošao si uz more prema vječnosti.« Ovo su duboke misli a pogotovo za jednog Bodula, ali neka se oprosti, ovaj tić ne kanta. A i samma gajba je francuska.

Naša narodna, »Pojala je nevestica za prvu večeru« ga je instinktivno zanesla, a to zato, što se je slušajući je od pastirica pjevati na paši ili u pastirskom stanu (kući) probudio u njemu kakav pradjed ili prabaka, koji je to bila najmilija pjesma, a koja prabaka u praušniku, koji imitira de Valery-eve francuske pjesme, spava vječnim snom, jer »ne razumi francuski«. — Nisu ni svi moderni naši pjesnici, koji se oslanjaju na narodnu pjesmu iste sreće. Rijetki su oni, koji dolaze preko mosta kao Branko Radičević u pjesmi »Kad midijah umreti« ili Giuro Jakšić u pjesmi »Na Liparu«, Prešern u »Luna sije« ili ako hoćete madžarski na-

cionalni bard Šandor Petöfi. Imade i kod nas tih sretnika i u regionalnoj kaikavskoj čakavskoj poeziji. Uzmimo Domjanićeva djaka Nikolu Pavića u njegovim pjesmama »Medjimorska« i »Spomine« gdje se ne zna gdje prestaje narodna poezija, a gdje počinje umjetna pjesma. To je bujica riječi u jednom jedinstvenom slapu. Ona se prelijeva i zlati na suncu bilo kojeg jezika, pa i čakavskog.

Da je z čista vina morje
Pak da je kak Medjimorje
Lefko bi ga spil
Al bi za njom jošč plakal
Suzami bi brk namakal
Žalosten bi bil.
Da z orsagov celog sveta
Zbereju se dekle sveta
Najlepše na kup,
Itak bu mi ona lepša
Nek med njimi i najlepša,
Nek vse lepe skup.
Gda bi imel črne konje
Vozil bi se ovčas do nje
Pred hižon joj stal,
Hintov bi zastavil z mukom
Brk potegnul gori z rukom,
Jabuku joj dal,
Je, al tega sega nema,
Gleš, birtaš mi stola spremra,
Vu noč moram it,
Zlemal bum joj gavaleria
Spolek kog me otec tera
Pak pem drugam pit.

U čakavštini ta bi pjesma glasila:

Da je z čista vina more
Pak da je kot Medjimorje
Na žluk bin ga popil.
Al bin za njun jošč plakal
Mustače v suzi namakal
Črničn plaščen se pokril.
Da ki z držav celog svita
Se divočki u kolo zlupa
Se od lipih ponajlipje
Još bi moja lipia bila
Neg med njimi i najlipja
Neg se lipe skupa.
Da bin imal črne konje
Vozil bin se dilje do nje
Sprid kuće njoj stal.
Kaleš fermal z velun mukun
Brki zafrkal vajer z rukun
(I posegal v nedra z rukun)
Jabuku njoj dal.
Orka! al to se je slama prava
Viš oštar mi stol pripravia
V noći moran putnik bit.
Birmat ču njoj ja frajara
Zbog koga me otac kara
Pa gren drugamo pit!...«

U njoj faktično prestaje razlika između narodnog i umjetnog. Tako isto imade slučaj kod našega Barba Rike (Rikarda Katalinića-Jeretova) u njegovim čakavskim pjesmama, koje je ispievao u Kirchbergu 1916. kao vojnik.

MAJČIN PLAĆ

Si venci se venu
A moj se zeleni,
Ač ga ja zalevan
Suzami mojem!
Tanki bor je rasal s zemje va visinu,
Tanki bor je rasal z zemje va visinu,
Moj bore zeleni, moja grano mlada,
Sinko bil si za me i sreća i uada.
Kad si hodil z domi na bojšice ljučo,
Kidal mi je veter z hrastii lišće žuto,
Plakalo je nebo, letele su vranii,
Znala san da gredu za me črne dani!

Pisal si mi listi, pa je se prestalo,
Sunce moje sreći zavez je zapalo!
Crna te je puška s zemjun sastavila,
Crna te je puška s zemjun sastavila,
Moj bore zeleni, moja mlada grano,
Moj sine lubjeni, mrtav si mi rano!
Si se venci venu,
A moj se zeleni,
Ač ga ja zalevan
Suzami mojem!

Slična je Katalinićeva »Va crnen svec«. Iste je sreće i Kažimir Supičić sa svojim Urokima ili kako ih on nazivlje, »Travanj« u sansegotskom narječju.

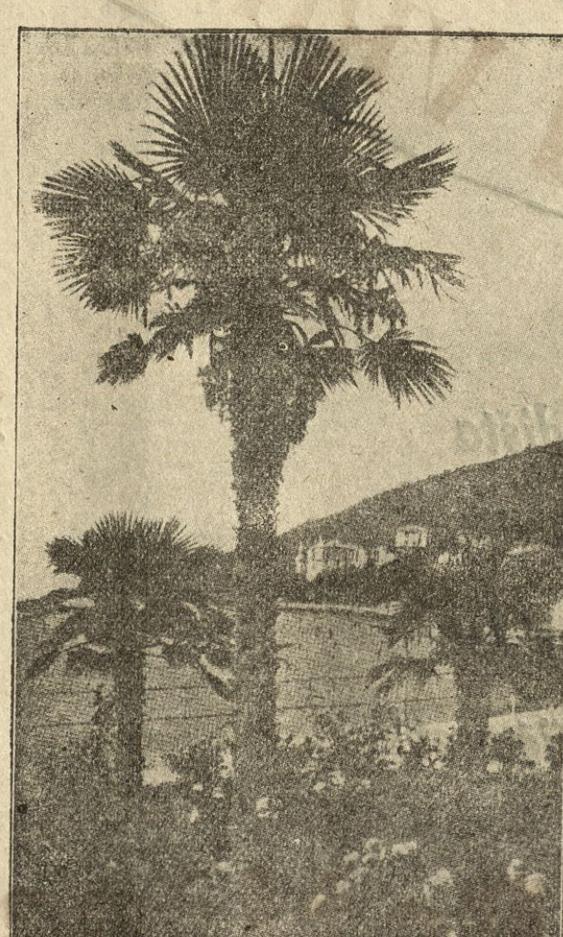
Travanjalo mu i, kad zjahu
va nj gardine morske pećine,
vodnaste jin oči iskrahu
v zarubu misećine
travanjalo mu i pri velih steuah
Mučno dihahu va nj
još slane morske resine.
Un gine...
z varha namarjenog mora
za nevirkov krajinov
i z noćnov lej misečinov
celiva oči vodnaste.

Isto to imade kod našeg Anta Dukića, Sumarno rečeno: pjesnik, koji radi na nar. pjesmi, ne samo da je osiguran sa svim strana formalistike već imade na izbor sa držaja, a iz pjesničke i duhovne riznice vlastitog naroda. — Matoševa »Umri dušo« te Oskara Daviča prva od njegovih 17 pjesama (Pečat br. 3. 1939) bazirane su očito na nar. pjesmi:

»Da li si mi sestro rasla na livadi
S vetrom, koji se mlad zamrsi u cveće,
Pa ti je lice kano da ga gladi
Krilom senke, leptir, što u snu proleće.
Da li si sestro rasla kraj žala
Pa su ti oči šumne kao more
Pa su ti dojke kao dva vala
Što se igranja ne umore. — itd.
Ili si došla iz topnih ruda,
Iz bakarnih žica, iz tamne lave
Pa ti je glas tunel pun čuda
A suza tela, nemir poplavе.
Ili si rasla med peskom zlata
Na dnu reke, u strasti vode
Pa su ti ruke oko mog vrata
Dva mala izvora žedna slobode.«

U koliko se pjesnik ne oslanja na svoju narodnu pjesmu on je prisiljen ili oponašati drugoga, rijetko kada smlaviti tudje kao Byron, Shelley, Heine, De Musset, Puškin, koji su kao veliki duhovi poplavljali valovima svoga vlastitoga i klasične i narodnu pjesmu svog i tajeg naroda, kao i Goethe i Schiller, a prije njih Dante i Shakespeare. Uzmimo primjer: ako osrednji moderni pjesnik hoće da podade pjesmu kao Sergej Jenčenin on će indirektno doći do staroruskih seoskih i narodnih »bylin«, kao što je novelist indirektno opisujući selo u toliko perenata pod uplivom Turgenjeva ili Čehova, ako ih je prije toga imao u rukama.

Ako hoće moderni pjesnik, kojemu je poznata poezija Jiří-a Wolkera, da u pjesmi naglašuje socialan ton ili mistiku Otokara Brezince, on će indirektno i nesvjesno zadrići u česku narodnu poeziju, dakle u mjestu odakle su pošli Jaromir Erben, Chmelensky, Sušil, pa natrag do staročeskih »Rady« (svjetla) i »Maslička«. — Jer svi izmi sakrivaju se samo za svoj formalistički, oblikovni plasti i načinom gradnje pjesme, ali narodni duhovni fluid ostaje sakriven u kori kao zrnca bisera u školjci. — Ne koristi nikakav: neoklasicizam, ni neoromantika, ni realizam, ni idealizam, ni prerafaelitizam, ni impresionizam ni ekspresionizam, ni futurizam niti dadaizam niti ako hoće zenitizam ili balkanski barbarizam Ljubomira Micića. Tako je i u slikarstvu. Teško će osrednji impresionista na pr. Vilko Gecan ili ekspressionista izbjegći utjecaju Cezana, Van Gogha ili Picassa, kao što je pjesnicima pred dvadesetak godina bilo teško oteti se utjecaju Baudelairea, Walt-Whitmana ili Oskara Wilde. — To naglašujem radi toga jer imade pred očima uz Anta Dukića tri čakavske pjesnika: Racina (Mačedonca), Mata Miloradića (Gradisčanca) i Matu Ba-

OPATIJA — Paone

Mate Dvorničić

lotu (Istrana). Dok je Mate Meršić-Miloradić, iako filozof i učen čovjek, kojemu je bezuvjetno poznata lirika jednog Goethea, Falkea, Dehmelia, Liliencrona, Momberta i Rilkea, sav na terenu narodne čakavске pjesme, dote se ostala dvojica sa svojim neobarokizmom u kojemu poput Gongore i El Greca slikara donašaju frapantne socijalne antiteze (raskoš — siromaštvo, despoticizam i potpunu nemoć kmeta i njegovu brigu, škrtost i rasipnost, tvrdouči u mekoču, duševnu rasnojasanost i zakopčanost, nepravdu današnjeg poretku i pravdu nemoćnika, oslanjanju se i na Racin na Brusova ruskog lirika, a Mate Balota na Hektorovića i Petra Bezruča (Moravljana »Šleske pjesme«). Mate Miloradić ima pred očima jedan narod, a druga dvojica jednu kastu. Balota nije uzalud napisao u »Istri« zagrebačkoj da je našao u uredništvu »Istre« najjače istarske glave i najučenije, ali da je pravu Istru našao u Peščenici i Vrapču tij. naše istarske radnike. — Balotin mlinar imade za kušin (jastuk) uho kao Hektorovićev ribar (vjerujatno je to pjesnik ribara grunja i dinamita prebacio na mlinara, da ne bude opažena ova pozajmica)! Ali njezini su mlinari slični Bezručovim. Racin i Balota su dva književna rodjena brata, obrazujući istih i sličnih tema na isti kalup. Balota i Racin veliki su naši čakavski pjesnici, koji i ako im je stih predugačak, rasstegnut i negibiv, donašaju pred nas našega čovjeka žužljivih ruku i crnog poštrapanog lica, kojemu su dani teški kao morske grotne na ledjima (Racin: Deni) (Balota: Sipe, Foška) a noći još teže kao grobne ploče. Njihov jezik je star, primitiven (Balota kaže kao ovje klato!) i najprikladniji materijal za baroknu pjesmu, te se čovjek promatrajući taj folkloristični materijal kao izvadjen iz matere zemlje i iskrča se pred nama kao crni ugljen iz Raše ili negdje sa obala Ohridskog jezera ili kakvog rudnika oko Tetova ili Resne, blista na suncu kao zlato i mi — bili siti ili žedni — gutamo ga kao pomamni. Gervaisove rokoko-pjesmice izgledaju prema Racinovim i Balotinim kao kaplie rose koje se blistaju na suncu na orosenoj travi kao zlato, ali koje kad uloviš u ruku raspadaju se i ničesa nema tu duboka ni široka, sve je u deminutivu i pjesma i stih i sadržaj. Gervais je sličan Pavlić Vlade sa svojim čakavskim pjesmama ali sa jačom socijalnom garnitutom. Isto tako i Tomin u sušačkoj »Istink« od 11 VI. 1939 br. 24 donaša pjesmu:

NAJLIPŠE NA SVITU.

Drobna fijolica j' lipi cvetić,
Tako i garoful i mali sipčić
Ma je još lipša kućica mala
Ka mi j' život i su srču dala
Srebra, cekini
I z morci rečini
Va ujoi ni i nikada bilo
Sega se vika palantu jilo
I čistu vodu pilo!«

Uz izvrsnog poantilistu Peru Ljubića, posebno mjesto zapremaju u čakavskoj pjesmi: Makale te Grobničan Drago Sriba i Marko Uvodić. — Prvi sa svojim satirama zapravo pjesničkim karikaturama iz Komiže otisnutim u splitskom »Standaru« od kojih jedna glasi:

Ovo provia borba Zone (Iz Bodularije) (Standarac od 1 X 1939 broj 39):

Bolidu me oči, vid ē izgubit!
Guospe moja, ča će sad od mene bit?
Odveli ga u kraj, korte svr vazimju,
Kad puol noći bi, dobro je zaknjol,
Zone ga budu, na vas ga glos zvol.
Pogosili svice, slidi igrat.
»O buoj, braćo, ne vidin!« — stol je vikat.

Igruon naprid! u sebi se smiju,
Suze »slipcu«, bidnem, otariju,
Dokle zora nije zarudila,
Vraguliju vrozh svu otkrila.
Čini zovu — veselo mu lice —
Komische Guospe Guserice«, (Makale) ili Uvodić u trogirske čakavštine (inače jedini čakavski pisac splitskog narječja u novije doba!)

RAT S TURCIMAN (Novosti od 26. X. 1939., br. 296).

Podigli Še mi jedan po jedan
Trinest i jedan.

Prid nami Ive kapitan
I Šin Mare Bužarine.
Idemo porobit Busko-Duvno
Po Išukaršta!

Kad smo dosli na Malu Stažu
Eto ti prokleti vuk!

Mi na Še,
On paše.
Mi bliže,
On usi dize!

A kad vidi Šin Mare Buzarine
Potege iz male pistole: pum!

Kad tamo ubili pule tete Ane
Je po Išukaršta! itd.

Aidec, aidec, dosli u Busko-Duvno
Kad li jasi Turcin na konju,

Je po Išukaršta! itd.

K ovima se imade pribrojiti i Zvone

Turina sa svojim Sušačkim Pandolom.

Estetski dotieranih čakavskih soneta i pjesama u senjskom narječju imademo od Vragobe, koje su pravi biser naše čakavске poezije modernog doba, a psihološki i folkloristički odgovaraju senjskom miljenju — kao i pjesme Lade Krajača i pok. Guida Hreljanovića nekadanje intendanta zagrebačkog kazališta i tjesnog prijatelja pok. Nikole Falera.

Njedan ali ne stoji tako čvrsto na tlu narodne čakavске poezije kao Mate Miloradić. Zato Gradišće ne samo da je središte čakavštine već je tu čakavština bila i uredovni jezik u hrvatskim školama isključivo u hrvatskim selima i »Hrvatske Novine« bečke pisane su isključivo u čakavštini.

Tončić:

Dan i leto puli nas

1. JUTRO

Mat je prva kā se zdigne
Da pomuze ībe kravi,
Ogānj sneti i družne
Rúčnu tēplu da pripravi.

Sē okol nje oživjeje:
Kokošán zobat natresē,
Mačkū v ērep mlekā nalejē,
Obén prascén rúčnu nesē.

Drugi j' otac, pak mi vālje:
Sūnce da već visokō je —
Manē s krávami pošalje,
Drúgen sén da dělo svojē.

Po molitve i po jēde
Si smo s kuće razasli se,
Sámo brižna mat ne sēde
Céli dān, za sē skrbli se.

2. POLNE

Pólne već je odzvonilo,
Z njiv, z uméjki kréćemo se:
K obědu je trébe bilo,
Samo težakón ga nôse.

Répi i palénti zděla
Na stolé j, već i družná
Okol stolá se je sela,
Otac nosi vrčic viná.

Po molitve i po jēde
Sestrá mättere pomore,
A otac se s nami sédé
Da nan z növin čitat more.

Po počitkē si na delo
Opel smo se raskropili.
Ob četvreh kafé bělo
Na lehē smo vaně pili.

Al, zapólnie pretěplo je,
Dělo više trudā rabi:
Záto, ko češ da dobré je,
Zrana ráni, sreču grabi...

3. VEČER

Zdrava Marija j' zvonila,
Nôć je tū i kráj je dela:
Već se glási pésen mila
Z brégi, zdoli, skroz sā selā.

Orude uredit je trébe,
Napođit i pomušt krávi,
Blágu dat — i sâki sebě
Umít da k večere správi!

Po molitve, pul večeri
O današnjen réč je dele:
Vréme da se ne znevéri,
Záč bi škodi bilo vèle;

Dělo se opravít mōra
Dokle j'lepó ovó stáňe;
Dosta j' bilo págovora,
Zato vâlje sad na spánje!

Ocà, mätter bušnuli smo,
Anjelicu se zručili
I šli spat — za drugo nismò,
Da bi lépo se spocili...

4. LETO I DAN

Z dneva v dan se tako děla
V našoj kuće célo lěto:
Vaně, dokle j' tamo dela,
V kuće, kad zdelano j sè to.

Komač snég kad okopni se
Ráze rézat i vezat je,
Kóp skopat, a onput sì se
Zvéljto giblu, mǎlo spat je:

Opravít je sádnju, sélvu,
I uméjki si pomesti,
Oplet, zagrňat — i zélvu
Pokosit i séno snesti;

Konpír skopat, fažol správii,
Potle mérlin, kápuz, rěpu,
Gróžje pobrát, vínō pravít,
Sù letinu správit lépu...

Sad su pùni dvór, kondba:
Dòbri Bóg je tó dal sè ti —
Blágđani su — to j' spodoba —
Zahváldnosti dněvi svéti...

Vladimir Nazor:

U OLUJI

I ne bojmo se huka, trusa i loma
U ovom vjetru i sred ove tmice:
Za blieskom munje i za glasom groma
Razlieva dar se kiše sadilice.

Divovi oru uz sve jači triesak
Tle što ga sledi mraz i sprži suša,
Razmeću i dižu trulež, muli i piesak
Iz jaza morskih, iz dna naših duša.

Lomi se sve. Al Duh će Zemlje znati
Da opet gradi. On će da razveže
Što mrsi i steže kruta ruka Téže.

Bol i Čin su blizanci od istog Mara.
Nov svjet se začne i jedino se stvara
U času kad i telo i duša pati.

U Zagrebu, XI. 1939.

Vlad. Nazor.

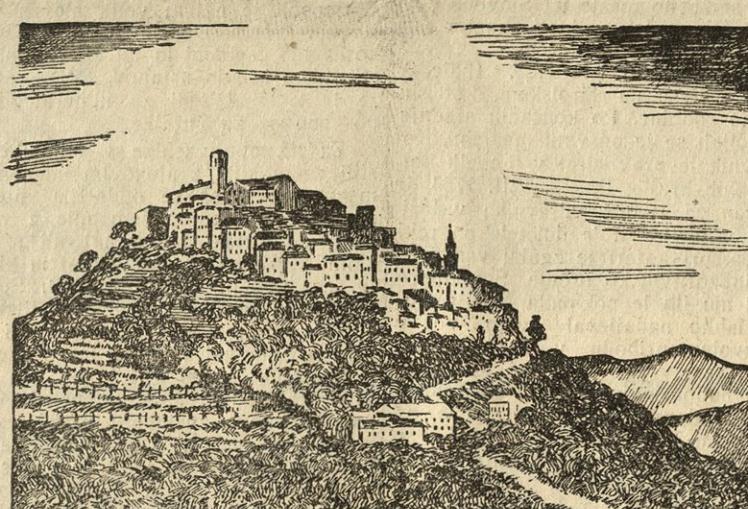
MUKA BOGA GOSPODINA

Narodna

Muka Boga Gospodina
Po Ivanu Vangelistu
Ki Marije pláč navesti.
Pláči zemja, pláči trava,
Prevesi se Sinku glava.
Kad je Deva to začula
Ona muči niš ne reče
Nego brzo sestre teče:
»Oj ti sestro Mandaleno
A kade je Sin moj dragi?«
»Vidiš, Devo, oni čavli
Za Njega su svi pripravni
S ken će Njega probadati
Slavna rebra otvarati
Kad će teći puk i voda
Za spasenje puka svoga.«

(Ovo je samo fragmenat neke narodne pjesme iz Istre. Pjevalo bi je neki slijepac po selima pod Učkom. Moja osamdesetogodišnja baka trčala je kao desetogodišnja djevojčica za njim i slušala pjesmu, pa ju je i sama naučila na pamet. Ovih nekoliko stihova sjeća se još i danas, a ja Vam ih, da se još i to ne izgubi, evo šaljem).

Zun Živan, djak, Ljubljana

MOTOVUN — Stari gradić, poznat nam iz glasovitog Nazorovog »Velog Jože«, personifikacije istarskog kmeta.

»Simun Juda snigon duda — Blizu nan je zima huda

Huš za nokte, huš za vrat.
Sad va peći drv nameći — Dai i maci

bliže leći. A i pas bi tamo rad
Cin sinice čuvarice — Okol škadnja

i kamrice

Išču širom ča va grot!

A škriljunci, gladni klijunci —

Gazu smete na vrhunci

Palčac hučnu huš! va plot»

(Miloradić: Zima)

Moram se silom vratiti Mati Baloti i K. Racinu a to zato, što oni nastavljaju baroknu čakavsku poeziju, ondje gdje su stali prije i do ilirskog pokreta naši barokni pjesnici i jaki stupovi čakavskе barokne poezije preko kojih se ne može preći ni u jednoj antologiji, — a to su: Ivan Vrančić-Bakranin, Glagolijač iz Brzaca fra Anton Depope, Senjanin Vitezović i Mateša Kuhačević, Krsto Frankopan (Gartlic za čas skrati i Plaća za Trsat), Petar Zrinjski (Adrijanskoga mora sirena), Andrija Vitalić-Komižanin (Ostan božje ljubavi), Vicentij Petrović (San Iven), Janko Tomor (emigrant u šopronjskoj županiji), Fra Filip Graovac, Andrija Zmajević, Franje Garzun-Baščanin, Anka Vidović Vusin (Dieva vitezica), Marko Arnerić-Bračanin, Don Piero-Stanković iz Barbana u Istri inače poznat kao istarski, talijanski historik uz Kandlera, De Francesco-i Caprina, te Ivan Feretić-Vrbničanin, Mate Volarić i dr.

Na našu čakavsku narodnu pjesmu oslanjuju se naši glagoljaši za vrijeme hrvatskih narodnih vladara i poslije njih tj. do pacta conventa 1102. i poslije. Sa čakavskom pjesmom, koja se je gajila kao drobna mažurana i bosiljak na dvorovima naših starih vladara, knezova, banova i župana, polazila je hrv. vojska u rat i dizala bune. Na tu našu narodnu pjesmu čakavsku oslanjanju se svi Začinjavci do Marka Marulića i Vetranića, a napose Hektorović, Lucić i Dubrovčani: Marin Držić i Šiško Menčetić, Zadrani: Juraj Baraković i Brne Karanović i dr., a napose Andrija Kačić-Miošić. — Na nju se oslanja dabo me i naš »felibrig« kako ga nazivlje današnja književnost prema francuskom pokretu, kojem je stajao na čelu Mistral.

Ovaj naš navodni pokret u kojemu i ja učestvujem, ne može se nazvati »felibrig« ili pokretom, koji je niknuo iz športa. Njega su pokrenule druge tajne sile. Čitava se borba od 1920 ovamo vodi na političkom i gospodarskom polju protiv ilirskog pokreta, koji je imao za parolu: jedan narod, jedan jezik, jedna nacija! Moglo bi se pomisliti, da je tu glavni motiv ili pobuda. Medjutim po mojem mnenju nije! Barem ne potpunoma. Moderna lirika traži ovamo od Tagore-a i Marinetti-a nove izražaje i novo ruho koliko psihološko toliko filološko. Mi kao čakavci ne možemo se kad bi i htjeli izraziti u takoj čistoj štokavštini kakvu n. pr. nazajmo u Njegoševom Gorskom Vijencu ili u pjesmama Zmavoj Jovana, Gjure Jakšića,

Stefanovića, Rakića, Rade Drainca. Prisiljeni smo dakle izražavati se svojim jezikom, a materinski jezik je onaj, koji ti daje sve blago jezično, te u kojem možeš naći svemu moguće izraze, a ako ga ne znaš, stvorit ćeš ga ili će ti ga na usta donesti besvjesno i potvijesno oni prediji od čijih si stanica sastavljen. Štokavštinu mi učimo u školama kao i njemački i latinski ili koji drugi jezik, ali suvereno raspolažati njezinim jezičnim blagom može samo štokavac. Uzalud učenje: nikada neće čakavac dostići jednog Milu Budaka ili Simića ili Osman-Aziza. — Toga radi čakavac nastavlja ondje gdje su moralni nastaviti i naši Mate Baštan i Ante Tentor i Car Emin, ne prevaditi iz čakavštine u štokavštinu već izravno izražavati se u čakavštini. Dodjite u Bakar i prevedite govor starog bilježnika bakarskog Stanka Battagliarin-a u štokavštinu pak ćete znati, što to znači. — Tu je srce i težina ovog pitanja! Do sada proskribirana čakavština ima magičnu moć ne samo na poeziju već i na život čakavca.

Ante Petravić u »Obzoru« od 27 V 1937 br. 118 dokazuje da mu je bila muka od sto muka sastaviti štokavsku pjesmu. — Radi toga ne samo pozdravljaju legiju Balotinih

LADO BOŽIĆ:

IDRIJA, ŽARIŠČE BOTANIŠKE VEDE

LADO BOŽIĆ (karikatura) — fanatici oboževatelj Idrije

Brez pretiravanja lahko trdimo, da je znanost o rastlinstvu Kranjske dežele imela svoj začetek v prijaznem rudarskem mestu Idriji, v onem rudarskem mestu, ki si je pridobilo radi do goletnega bivanja Scopoli-ja za zgodovino botanike velik pomen (Viljem Voss: Versuch einer Geschichte der Botanik 1883).

Idrija je znana širom sveta po bogatem in najboljšem živorebnem rudniku. V naši ožji slovenski domovini je poleg tega znana tudi po svoji prvi slovenski realki, po prvem naprednem poslancu Notranjske, po škofu Wolfu, po prvem socijalističnem županu v bivši Avstriji, po svoji politični in kulturni razgibanosti, ki hrani še mnoge neodkrite zaklade. Skoraj popolnoma neznana pa je naši javnosti, pa tudi idrijskim rojakom samim, da hrani naš kot ne samo skrito podzemeljsko bogastvo, ampak, da ima tudi na svoji površini neprecenljive vrednosti in lepote žive prirode. Le redki so oni, ki vedo, da je Idrija in njena okolica pravi prirodni botanični vrt, katerega so raziskovali številni odlični znanstveniki. Nekaterim od teh je tekla zibel v Idriji, drugi so v njej službovali, tretji pa so samo prihajali v naš kotiček radi znanstvenega proučevanja rastlinskih in geoloških razmer. Vsi so odkrivali zagrinalo prirodnih čudes naše zemlje, in raznašali slavo njenega bogastva širom sveta. Naša zemlja je doprinesla velik delež k razvoju znanosti o rastlinstvu, za botaniko Kranjske dežele pa pomeni njen začetek.

Idrijska kotlina leži na znani geološki črti, idrijski potresni prelomnici, ki se vleče od Kobarida preko Idrije in Cerknice proti jugovzhodu. Ob tej prelomnici, nastali po velikih notrenjih zemeljskih pretresih in notranjih erupcijah, se je razvila idrijska kotlina z rudnikom. Toda vreme v zemeljski notranosti ni ostalo brez upleta na površino. Ognjeniško delovanje in prodiranje tekočih mas proti površini zemlje, je proniknilo daleč pod zemeljsko površino in ustvarilo lahko dostopna rudnišča v Idriji, mineralni vrelec v Kopačnici, v skupini Blegaša, Kojce in Porezna pa prav vulkan. Skladovi porfirja na Poreznu dokazujojo našo trditve. Idrijski kotel je torej vulkanskega izvora stare miocenske dobe. Tudi gornje plasti zemeljske površine v Idriji in okolici so starejšega izvora, so to predvsem stari škriljevci, ki so napravili normalno gorovja, doline in vode, zemeljske plasti, ki ne propuščajo vode in tako ustvarjajo ugodne pogoje za razvoj rastlinstva. Tudi moreje, ki je v davnini poplavilo naše kraje, je odložilo za rastje poljno naplavino. Ko se je odteklo, je ostal tu suh morski svet z bogato floro.

Na svetu idrijske kotline stojimo na južni meji terciarnih in krednih skladov, na meji dachsteinskega vnapenca in dolomitov. Sledec tej geološki meji, je tu tudi severna meja mnogih rastlin, ki pripadajo južnim krajem, Istri in Dalmaciji. Tu je meja dveh geoloških sestavov zemeljske površine, Alp in Krasa in istočasno tudi meja dveh rastlinskih pasov alpskega in južnokraškega. Toda ne samo to, da leži Idrija na stikaljšču submediteranske in srednjeevropske ter alpske flore, temveč sega do tu od vzhoda še ilirsko rastlinstvo.

Ugodna sestava tal in ugodno podnebje omogočajo življenje alpski cvetani. Alpska flora sega zelo nizko v doline, kakor n. pr. sleč, ki raste v Ljubljavi skoraj na dnu doline, ki ima približno 350 m nadmorske višine. Samo pod Kumom raste sleč še 100 m niže. Če omenimo že dobre vodne razmere in precejšno količino pa-

davin, smo v glavnem ugotovili vse dobre pogoje za razvoj naše bogate floro.

Clovek, ki živi na tem koščku zemlje, ni mogel ostati brezbržen do tolikih krasot svoje divne okolice. Narava ga je vabila v svoje naročje, silila mu je v hišo z vsem svojim čarom. Pričel se je zanimati za rastline, najprej za one, ki so mu služile za zdravila, nato tudi za one, ki so mu bile v okras hiše in stanovanja. Ljubezen do cvetov se je stopnjevala iz roda v rod in kmalu so se pojavili možje pripristega rodu, ki so se pričeli podrobnejše zanimati za rastlinstvo, njega rast in pomen. Ti preprosti botaniki so bili predhodniki poznejših tujih znanstvenikov, katerim so najbrže veliko pripomogli pri raziskovanju floro idrijske doline.

Kakor v mnogih drugih ozirih, ko so nam odkrivali lepoto naše zemlje tujci, tako je bilo tudi z idrijsko cvetano. Tujec je bil, ki je prvi znanstveno raziskoval idrijsko floro in uspehe svojega dela tudi obelodanil. Šele pri tujcu smo se učili, šele po tujcu spoznavali vrednost domače zemlje. Gotovo pa je tudi, da so bile tedanje razmere za naše ljudi precej tesne in so radi tega onemogočile dvig in razmah onih malih domačih poznavalcev našega rastlinstva. Toda polagona je čas dozoreval tudi za nas. V začetku preteklega stoletja se je pojavil na polju botanične znanosti Slovenec, Idrijan, ki se je s svojo znanostjo dvignil zelo visoko in daleč nadkril svoje tuge predhodnike. Velika njegova zasluga je bila tudi, da je vzgojil celo vrsto odličnih učencev in med temi tudi dva svoja rojaka. Njegovo znanje je bilo tako obširno in njegove zasluge na botaničnem polju tako veliki, da jih ni mogoče zanikati. Prepričani smo, da je dosegel največje odlikovanje s tem, da imenuje znanost dobo, v kateri je deloval, prav z njegovim imenom.

Prvi, ki je raziskoval pred skoraj dvesto leti v botaničnem in mineraloškem oziru Idrijo in njeno okolico, je bil Tirolec Ivan Anton Scopoli. Njegovo znanstveno delo je začelo rayno v ugodnem času, ko je Linné razglasil svoj sistem in z njim povzročil velike spremembe v botaniki in, ko je pod vladom Marije Terezije, nastopila ugodna doba za razvoj prirodnih ved.

Za razvoj botanike na bivšem Kranjskem ima Scopoli neverljive zasluge, katoi do tedaj ni bilo na tem polju še skoraj nič storjenega. Ko je prišel Scopoli na svoje prvo službeno mesto na Slovenskem v Idrijo, je šele začel dvigati zastor in odkrivati prirodne lepote dežele.

Scopoli se je rodil leta 1723. (baje 3. junija) v Cavalese na Tirolskem, kot sin plemenitaške rodbine. Po končanih srednjih šolskih studijah se je posvetil medicini. Kot mlad zdravnik je prakticiral v mnogih bolničnih v raznih krajih. Dne 3. VIII. 1754, je bil imenovan za rudniš. zdravnika v Idriji. Na poti v Idrijo ga je doletela na reki Inn nesreča, pri kateri je zgubil vse svoje knjige in zdravniško orodje. S podporo 500 gld, ki mu jih je poklonila Marija Terezija, je lahko nadaljeval svojo pot v Idrijo. O svojem prihodu v Idrijo pravi sam: Prišel sem v Idrijo, v kraj, ki je dobil ime po ludourniku (?) in ki ga tvorijo najrevnješi rudarske bajte raztresene po hribih. Ko sem ga zagledal od daleč, se mi je zdel kot težka mora, katero sem moral prenašati skoro 16 let.

Slutnje ga niso varale, kajti razmere v Idriji mu niso bile naklonjene. Namesto plače je dobival dohodek od vinskega monopola in imel prosti stanovanje. Stanoval je v rudniški hiši pod Rizami. Jezik kranjskega prebivalstva mu je bil popolnoma neznan, kakor pravi sam. Da bi se izboljšal gmoten položaj mu ni uspelo, zato ni čudnega, če je začel obupavati in da ga je naporna služba začela ubijati. Poleg teh težav so ga obiskale tudi nesreče. Dvakrat je izbruhnil v hiši požar, žena in otroci so mu pomrli in še kup drugih nezgod se mu je nagradilo na glavo. Zato si je zaželetel iz Idrije, toda novega mesta ni mogel dobiti. Šele po njegovi osebni intervenciji na Dunaju so mu dodali 400 gld. letne doklade, a mu istočasno naložili tudi novo delo, poučevanje mineralogije. Potegoval se je tudi za lekarno, katero so odprli na njegov predlog, a ker je zahteval preveliko plačo, so mu poverili samo nadzorstvo nad njo.

Kot zdravnik je bil Scopoli v Idriji mož na mestu. V devetih letih je zdravil 2600 bolnikov-rudarjev iz vsega okraja, ne da bi si privočil med tem dopust. Po 9 letih je odšel na dopust in prosil za upokojitev. Ko pa je zvedel, da se ustanavlja na idrijski šoli stolica za kemično-kovinarski pouk, je hotel ostati v Idriji in je prosil za to mesto. 13. septembra 1763. je bil imenovan za učitelja in 14. novembra je pričel s predavanji, ki so se vršila štirikrat na teden. Učencev je imel 7, med njimi enega barona in dva druga plemenitaša. Delal je tudi na ustanovitvi kemičnega laboratorija a do ustanovitve ni prišlo radi prevelikih izdatkov.

Leta 1767 je bil spet na dopustu. V tem letu se je pojavilo med rudarji gibanje proti zdravniku. Zahvalevali so, da ga prevzame država in jih tako razreši velekega bremena. Vino je namreč postajalo vedno dražje. Scopoli je kmalu na to zapustil Idrijo. Bil je imenovan za profesorja na rudarski akademiji v Chemnitzu in

1776. za profesorja kemije in botanike na univerzi v Paviji, kjer je umrl 8. maja 1788. Iz Idrije, kljub velikim zaslugam zanjo, ni odnesel najboljših spominov. Poleg skrbi za neštete bolnike, je ves svoj prosti čas posvetil raziskovanju idrijske kotline. Kot clovek je bil zelo čedosten, nenavadno uslužen, ljubezniv in plemenit.

Skoraj nezorne živilske in splošne razmere so ga tlačile, zato nič čudnega, da je iskal nekje utehe in razvedril. Obvezno je našel v naravi. Veselje do narave in hagnanje k rastlinstvu, je čutil že v mladih letih. Že tedaj je obiskoval lekarnarje, ki so nabirali in zbirali rastline, pozvedoval je po njihovih imenih in kako se upotrebljava. Posečal je tirolske Alpe, zbiral rastline in si zapisoval njihova imena. O svojem begu, od težkega vsakdanega življenja v Idriji, v naravo je dejal: »Pričomiti moram, da se nisem poglobil v življenje narave radi poklica, temveč radi klica svojega srca, da si v naravi olajšam križe in težave svojega nadvse žalostnega življenja.«

V Idriji je začel svoje botaničke ekskurzije. L. 1755. je prepotoval in raziskoval ves idrijski okraj. Dve leti pozneje Nanos. L. 1761. Senožeče Hrušico, Kras, jadransko obalo in L. 1764. Gorico, Devin in Tržič. Samo kraj okrog Snežnika so mu bili neznani. O teh potekih poroča, da je hodil sam z enim spremjevalcem (Idrijan?), blodil po Alpah, spal v hladnih nočeh pod milim nebom, živel dolge dni samo ob kruhu in mleku, da so ga nad Trsatom napadli roparji in da je pod Storžičem visel tri ure med nebom in zemljo.

Po dovršenih znanstvenih potovanjih je L. 1760. izdal knjigo »Flora Carniolica« v kateri je opisal 756 cvetnic in 256 brezcvetnih rastlin. L. 1772. je izšla izpopolnjena in povečana druga izdaja te knjige v dveh zvezkih. Obdelal je 1251 cvetnic in 384 brezcvetnih rastlin. Povdariti moramo, da je bil Scopoli eden izmed začetnikov vede o brezcvetnih rastlinah. Razumljivo je, da njegove ugotovitve niso bile populne in da so jih morali popravljati in spopolnjevati nasledniki.

Njegovo delo o kranjskem rastlinstvu je klasično delo na polju botanike. Nič manj važne niso tudi njegove razprave o podzemeljskih rastlinah, katere je raziskoval in študiral v Idriji in na Ogrskem. Po njem so imenovani Polyporus Scopoli, ki ga je našel v Antonijevem rovu v Idriji.

Scopoli je užival velik slavos v znanstvenih krogih. Dopisoval si je z nič manj kot s 123 osebami in bil član raznih znanstvenih družb in ustanov. Poleg rastlinstva se je začimil tudi za mineralogijo, prav posebno pa za žuželke.

Za njegove zasluge v botaniki so krstili več rastlin z njegovim imenom. Posamezna mesta so se oddolžila njegovemu spominu z imenovanjem ulic z njegovim imenom (Pavia, Ljubljana) ali s spominskimi ploščami (Pavia, Idrija) in kipi (Idrija, na pročelju bivše realke). Spominska plošča, ki jo je postavilo kmetijsko ministarstvo ob stoletnici njegove smrti na hiši, kjer je staloval v Idriji, ima sledenči napis v latinščini: V tej hiši je od leta 1754 do 1769 prebival dr. J. A. Scopoli iz Cavalese na Tirolskem, znameniti raziskovalec prirodoslovja, pisatelj o kranjskem rastlinstvu in zdravnik. Plošča stoji še danes.

Scopolijeve zbirke rastlin niso mogli najti. Ce je ni uničil požar še za njegovega življenja, so jo uničili kakor domnevne dr. Stanko Bevk v začetku tega stoletja, ko so preurejevali lekarno.

V letih od 1762 do 1763 je bival v Idriji tudi botanik, zoolog in mineralog Franc Wulfen (1728–1805). Po poklicu jezuit, po rodu pa iz Beograda. Obiskal je tudi Hrušico, Nanos, Razdroto, Kras, Postojno, Zagorje in Planino. L. 1755. je bil profesor na gimnaziji v Gorici. Po njem se imenujejo: Wulfenia carinthiaca in Primula Wulfeniana i. t. d.

V menda se težih razmerah kakor Scopoli je živel v Idriji tudi njegov naslednik zdravnik kirurg Baltazar Hacquet, ki je prišel v Idrijo še za bivanja Scopolia. Razmerje med njima od vsega početka ni bilo idealno. Hacquet je bil Francoz, rojen 1739 v La Conquette v Bretaniji. On negovi mladosti ne vemo ničesar. Baje je bil princ, dobival je vedno denar, a sam ni vedel od kje. Kot kirurg je služil v

francoski med sedemletno vojno pa v avstrijski armadi. Iz Idrije je odšel 1. 1773 v Ljubljano, kjer je postal profesor anatomi in kirurgije na liceju; L. 1787 profesor naravoslovja na univerzi v Lvovu, 1805 pa v Krakovu. L. 1810 se je odpovedal službi, šel na Dunaj in živel samo znanosti. Umrl je 10. januarja 1815.

V Idriji je živel Hacquet 7 let kot idejni bovec za duhovni napredki in prosveto. Toda tla niso bila ugodna za njegovo delo. Z greznoko pripoveduje o svojih borbah s skritimi sovražniki, temnimi elementi in z nahajskano množico. Javno so ga obrekovali in proglašili za krivoverca. Hoteli so ga na vsak način spraviti iz Idrije, a jih ni uspelo. Ko je raziskoval okolico je potoval pod tujim imenom. Kljub vsem težkim razmeram pa je bil v svojem delu neutrudljiv. Mnogo je potoval po Kranjskem, Istri, 8. avgusta 1779 in v L. 1782 je bil na vrhu Triglava kot njegov drugi gost. Prepotoval je vse dežele od Francije do Turčije in Rusije. Napisal je nad 60 knjig in razprav. Po njem so pozneje imenovali več rastlin takoj Hacquetia epipactis in druge.

Za obema klasičnima botanikoma, tujima znanstvenika je nastopila nova doba z nastopom Slovenca in idrijskega rojaka Franca Hladnika. Visoko se dviga njegova znanstvena pojava na botaničnem polju in vsak, ki se bavi s to vedo ne more mimo njega. Res je, da nam kot botanični pisatelji ni zapustil ničesar, bil pa je velik v svojem podrobnem delu ter radi velikega znanja spoštoval in znan po celem svetu. Niegovo delo so nadaljevali učenci, katerih je vzgojil celo vrsto in ki so se trudili odkrivati zaklade slovenske zemlje.

Franc Hladnik se je rodil 29. marca 1773 v Idriji kot sin rudniškega paznika Matjije in Doroteje rojene Reven. Niegovo pokolenje ni bilo plemenitaško, temveč je izhajalo iz delavskih krogov. Kakor je bila v Idriji tradicija v nižjih krogih, kar oče to sin, tako je oče tudi Franceta došel za rudarstvo. Sin pa ni čutil sposobnosti za ta poklic, zato se je opril študija. Ljudsko šolo je obiskoval v Idriji, gimnazijo v Ljubljani, ki jo je končal L. 1789. z odliko. Prav tako je došel tudi filozofske študije 1791. in stopil nato v bogoslovje. 19. junija 1795 je bil posvečen v duhovnika. Radi rahlega zdravja ni šel na deželno dušo past, temveč je stopil kot skriptor v licejsko knjižnico v Ljubljani.

8. oktobra 1796. je postal učitelj 4. razreda normalke. L. 1800 izredni učitelj na mehanični šoli, 21. junija 1802 začasen in 5. januaria 1803 pravi direktor normalke in L. 1808 gimnazialski prefekt. Med francosko okupacijo je bil profesor naravoslovja in botanike na Ecole central, po rekonstrukciji pa spet prefekt na gimnaziji. Od avstrijskih oblasti je bil dvakrat edikovan, ker je bila njegova gimnazija med najboljšimi v državi. Vodil jo je do 26. junija 1809. Rad bolezni je stopil v pokoj. Oslepl je popolnoma, bil dolga leta priklenjet v sobo do križe, ga ni 25. novembra 1844 kap rešil trpljenja.

Hladnik je bil mož srednie in čokate postavke, visokega čela, bledega oblija, črnih las in modrih oči. Niegovo geslo je bilo: poslušati in molčati. Imel je odličen spomin. Živel je tiko in sam zase.

Kot botanik zavzema Hladnik edino mesto. Kdaj se je začel baviti z rastlinstvom ni znano. Gotovo pa že v zgodnjih mladostih in v počitnicah, ki jih je preživel v Idriji. Pozneje je večinko potoval v vrtnarjem botaničnega vrta, katerega je sam ustanovil in oskrboval 24 let. Po celih Kranjskih, po Javornikih

se imenujejo nekatere rastline: *Hladnikia pastinacifolia*, *Scabiosa Hladnikiana*, *Scopolia Hladnikiana*, *Chaeropholium Hladnikianum*. Hladnik (sedaj Grafa) golaka. Doba v zgodovini botanike v kateri je deloval Hladnik se imenuje po njem.

Najboljši Hladnikov učenec na polju rastlinstva je bil njegov idrijski rojak Henrik Freyer.

Niegova rodbina je izvirala iz Sudetov, kjer je bil rojen njegov stari oče Ernest, za časa Scopolija provizor v rudniški apoteke v Idriji (1760—1795). Bil je zelo vnet botanik in Scopoli ga omenja v prvi izdaji svoje F. C. pri *Hemerocallis flava*, katero je našel Freyer. Ko je ostarel mu je bil dodeljen za lekarniškega pomočnika sin Karel, ki je vodil idrijsko apoteko 40 let, t. i. od 1795 do 1835. Tudi Karel Feyer je z vnero botaniziral in preprotoval vso idrijsko dolino in okolico v Valentinem Krampfeldom, ki je bil tedaj gozdar v Idriji. Karel je bil znan botanik in velik prijatelj dr. Davida Hoppeja, zdravnika in botanika iz Hannovera, ki ga je obiskal v Idriji, kjer sta napravila v družbi s prof. Hornschuchom v času od 14. do 16. julija 1816 več znanstvenih ekskurzij v idrijski okolici.

Za življenja Kárla Freyerja je živel v Idriji tudi znani botanik Hollander. Za časa francoske okupacije Idrije je bil imenovan za gozdarskega predstojnika in dodeljen rudniški upravi. Po odhodu Francozov je bil imenovan za profesorja v Metzu.

Deloma podobovana, deloma v ugodnih okoliščinah privzgojena ljubezen do rastlinstva, je nam dala iz Freyerjevega rodu pomembnega botanika Bil je to Karlov sin Henrik, rojen v Idriji 7. julija 1802. Že v zgodnjih mladostih so ga začele mikati prirodne vede. V pismu prof. Hornschuchu piše 13. XII 1838: Videl sem že davno pristricu Valent. Krampfeldu v Idriji z metulji okrašene stene, videl sem Hollanderja, ko je vlagal rože. Vse to je vzbudilo v meni strastne želje za podobnim udejstvovanjem in lahko rečem, da se je tedaj vzbudila v meni ljubezen do narave.

Prve šole je napravil v Idriji, nakar je stopil v drugi gramatikalni razred v Ljubljani. Predavanje prof. Kallistra o botaniki in mineralogiji so mu tako ugaiala, da se je oprisel samo teh dveh predmetov ostale pa začel zanemariti. Dobrohoten rojak Hladnik, ki mu je bil vedno očetovski prijatelj in podpornik, ga je privatno poučeval botaniko, ni pa hotel ugoditi vsem niesgovim težnjam z namenom, da bi ga popolnoma ne odtuili drugim predmetom. Doma v Idriji so se morali poslužiti celo hujših sredstev da bi ga vrnili latinščini. Niegova lepa zbirka hroščev in metuljev, ki jo je s trudem zbral, je romala v ogeni. L. 1819 je nadaljeval gimnazijo na Reki in jo srečno končal. Ob jadranski flori in fauni je dobil nove pobude za delo. Iz Reke se je vrnil v Ljubljano da bi nadaljeval filozofske študije in se posvetil lekarništvu. Počitnice je preživjal v Idriji, kjer je spremjal nabiralce mahov in svitčev na Golake in Čaven. Po končanih filozofskih študijah je stopil kot domočnik v apoteko Gromadzkega. Po treh letih prakse je položil izpit in bil dodeljen očetu v Idriji za pomočnika. V Idriji je ostal dve leti, nakar je odšel na Dunaj in diplomiral kot magister. Na Dunaju je s Hladnikovim posredovanjem navezel stike z znanimi botaniki Jacquinom, Hostom in Weldenom. Služboval je nato v Gradcu, Zagrebu, in Ljubljani. V svojih prizadevanjih, da bi prevzel po očetu lekarno v Idriji, ni uspel. Zato je sprejel v 1832 mesto kustosa na ljubljanskem muzeju. Tu je deloval 20 let in v tem času mnogo potoval. L. 1853 je odšel v Trst kot konservator in zoolog anatoma. Težnja po boljših gmotnih razmerah in želja, da bi našel ob Jadranu nova torišča svojega dela, sta ga vlekli v tržaški muzej. Toda sredi dela se ga je prijela bolezna, ki jo je v začetku ni niti opazil. Grozilo mu je oslepljenje pozneje pa je nastopila delna ohromitev. Brezupno hiranje je trajalo dve leti in sledila je še omračitev duha. Umrl je 21. avgusta 1866 v Ljubljani.

Henrik Freyer je obiskoval v botaničnem oziru načelno zanimive predele slovenske dežele. Ko je doma pomagal očetu, je izkoristil prosti čas za ture v idrijski okolici in po tolminskih gorah. Povzpel se je na Jelenk, Golake, Čaven, Porezen, Črno prst, Nanos in Snežnik. Po svoji naravi zelo slaboten je z vajo postal izboren turist pešec, ki je zdral tudi 12 do 18 ur dnevne hoje. 4. maja 1827 je napravil v spremstvu Ferjančiča turo iz Idrije čez Vipavo v Trst za kar je rabil 15 ur. V Trstu je spoznal botanike Biasolettija, Hildebranta in Hoppeja, s katerimi je 12 dni botaniziral v tržaški okolici. Isto leto je bil tudi na Snežniku. Obiskal je tudi Gorjance in Alpe ter zaključil svoje ture z Nanosom. »Bozati uspehi in mnogo novega za kranjsko floro so me razvesili in bogato poplačali moja prizadevanja«, je tedaj pisal.

Bil je v stiku z vsemi znanimi botaniki ter član raznih znanstvenih društev: Kmetijske družbe za Kranjsko, Koroško in Gorisko, Montanističnega društva za Avstrijo, dopisni član Akademije znanosti na Dunaju, Ruskega društva naravoslovcev itd. Lahko bi bil postal tudi pisatelj, toda nedostajalo mu je vztrajnosti, zato je ostalo njegovo delo le v rokopisu. Obširen herbarij in rokopise je dobil ljubljanski muzej. Po njem so imenovali več rastlin, na pr. rod Freyera (sedaj *Biasolettia*) *Cirsium Freyrianum*, itd.

Okoli 1. 1820 je živila v Idriji Josipa na Kviatkovska. V Idriji je botanizirala in napravila lep herbarij. Pri delu

Jože Krapš:

POMENEK S STARO MATERJO

Nocoj, prav nocoj sem se spomnil tebe, o stara mati. Vidim te kako sediš ob topli peči, rožni venec imaš med prsti in tvoje drobne ustnice šepečejo molitev, trese se ti uvela brada, žare žive oči, mežikajo, kakor lučice v jaslicah, sredi mahu. Male lučice trepečejo, da se pastirčki zde nekam živi in osliček v hlevcu priklanja glavo, gori in dolci.

Trepečejo lučice, trepečejo tvoje ustnice, o stara mati! Tako te vidim nocoj, na sveti večer. Pručico si si položila pod noge, molis za vse tiste, ki jih ni ob tvojih jaslicah, tudi zame.

Pa so pravili, da te ni več, da so jaslice same, brez tebe, da so ti rožni venec ovili okoli rok, da so te ponesli k sv. Križu... Oh, ne! Kajne, da ni res, o stara mati? Ti še sediš tam in moliš, zase, za vse, zame. Kako naj te bi bili odnesli? In brez mene? Ne, ne, saj to ni res! Jaz, ki si me učila moliti, ki si mi pela — o, slišim tvoj glas, tako lep je bil, — ki si me učila postavljati jaslice, jaz da bi ne bil šel za teboj! Lagali so, ko so pisali: Stara mati je sklenila...

Nocoj se te spominjam o stara mati!

Tebe, tvojih živih oči in tvojih povesti O, povesti! Mati stara, daj povej mi še tisto: O materi in sinu in dveh srčih. »Da bi jo povedala še?« te slišim, kako vprašaš. Že si se nasmehnila, že si odprla usta:

Nekoč je živila mati. Imela je sina, edinega sina. Vesela ga je bila. Ob zibelki mu je pela, da so mu smejele očke. Objemala ga je in ujčala. Vse bolj pa, ko je doraščal, vse bolj žalostno je bilo materino srce. Sin je dorastel. Zgodilo pa se je, da je odšel po svetu in mati je ostala sama. Odšel je in se ni več vrnil. Materino srce pa je jokalo in trepetalo v bojazni za njim, sinom edincem. Skrb je materi zoral gube na čelu: Kje je, kako mu je? Tekla so leta, postarala se je mati od skrbi in umrla. Odnesli so jo, v grob so jo položili, s prstjo so jo zasuli, še zanj pomolili in odšli domov. Ali ko so drugi dan spet prišli na pokopališče, so našli grob odprt, na dnu pa krsto z materjo! Ali je nismo vendar zasuli, so se izpraševali. Smo jo, smo, so odgovarjali drugi. Pa so znova vzeli lopate in zasuli krsto in grob. Toda glej, naslednjega dne: Grob zopet odprt!

GORICA — Solkanski most.

sta ji pomagala Hladnik in lekarniški laborant Ferjančič, ki je l. 1822. odkril Primulo venusto, dober poznavalec in predmet zbirateli rastlin. Izdala je malo knjizico o botaniki v obliku treh pisem. V prvem pismu se spominja srečnih dni, ko je botanizirala po idrijskih hribih in toži, zakaj ni Scopoli živel v njenem času.

Za časa Freyerjevega življenja je obiskal Idrijo 1838 saški kralj Friderik Avgust II., znan botanik. V Idrijo je prišel iz Polhogradskega gradca v Freyerjeve družbi. V Idriji je napravil izlet v Strug, kjer je pri Kobili trgal kranjski jeglič in Ribes Scopoli. Na Kendovem vrhu pa so občudovali še Primulo venusto. Divil se je rastlinstvu in okolici Divjega jezera. Nad lepoto je presenečen vzkliknil: »Ko bi imel Reichenbacha v tej romantiki. Toliko lepega je skupaj! Gotovo bi ga zelo veselilo vse to videti.« Deževno vreme mu ni kažilo užitka. Iz Idrije je potoval čez Črni vrh v Gorico in Trst. Feyer mu je ob tej priloki podaril sliko Divjega jezera.

Izmed mož, doma izven Idrije, ki so si stekli za idrijsko floro prav posebne zasluge, moramo omeniti tudi Jurija Dolinarja, ki je bil doma iz Radeč. L. 1846. je bil imenovan za rud. zdravnika v Idriji. Skoraj 30 let je deloval v Idriji za splošno blaginjo in bil radi svojega prirodoslovnega znanja znan daleč naokoli. Raziskoval je idrijske in tolminske gore in odkril pri Idriji Anthriscus Rivolaris in Potentilla Micrantha in druge. Umrl je v Idriji kot upokojenec. Bil je član raznih društev. Niegova herbarij, večinoma idrijskih rož, je v seznam cvetnic, ki rastejo v idrijskih okolicah, hrani ljubljanski muzej. Po njem imenujejo Hieracium Dollineri.

Stevilo botanikov Idrijanov se s Karлом Dežmanom poveča. Rodil se je v Idriji 3. jan. 1821 kot sin sodnega aktuaria Klementa. V rani mladosti mu je oče umrl in zapustil številno družino, ki se je preselila nato v Ljubljano. Karl je študiral v Ljubljani in medicino na Dunaju. Radi bolezni pa je prestopil na pravo, ga končal

in se vrnil v Ljubljano. Tu je prevzel mestno suplenta na gimnaziji, poučeval naravne vede, ne da bi pri tem imel namen postati profesor. L. 1852 je postal kustos ljubljanskega muzeja, ki ga je upravljal 36 let. Ko je pričel izdajati Bleiweis svoje »Novice«, je bil Dežman med prvimi sotrudniki in do l. 1859 prava desna roka očetu Bleiweisu. Za nemško-slovenski slovar, ki ga je izdal Idrijčan, ljubljanski škof Alojzij Wolf l. 1860, je pripravil vse naravoslovne izraze. Veljal je kot dober poznavalec ljudi in dežele. Kot pisatelj se je odlikoval radi živahnosti. Važen pa je predvsem radi tega, ker je prvi pisal naravoslovne razprave v slovenščini. Radi svojega obsežnega znanja na vseh poljih in radi literarnega dela, je bil zelo ugledna oseba na Kranjskem. Radi kritike njegove uprave muzeja s strani dr. Coste, je mož napravil smrtonos skok v nemški tabor in postal Deschmann.

Kot botanik je Dežman večkrat prepoval Slovenijo, raziskoval dejelo v rastlinskem oziru in pisal o prirodi Kranjske dežele. Sloves so mu dale tudi prazgodovinske izkopanine.

Poleg znanstvenega in kulturnega dela se je udejstvoval tudi kot politik. Bil je član ljubljanskega občinskega sveta, deželnega in državnega zborna. Deželni poslanec Idrije je bil od 1861 do 1866. Državni poslanec je bil od 1873 do 1879. Umrl je 11 marca 1889 kot član Zoologičnega in botaničnega društva, Državnega geologičnega zavoda, Meteorologičnega društva na Dunaju, Prirodoslovnstvenega društva na Štajersku, Celjskega muzejskega društva in Kmetijske družbe v Ljubljani. Bil je tudi najdelavnejši član Kranjskega muzejskega društva in konservator rimskej in predimskih izkopanin na Kranjskem.

Poleg rastlin je idrijska okolica bogata tudi na lišajih in mahovih. Že l. 1870 je na tem polju še kot akademik preiskoval vse idrijsko okolico Glowacky Julij, sin Žgalniškega adjencta. Rodil se je v Idriji 1846. Gimnazijo je študiral v Ljubljani, di-

Srečne božične praznike in veselo novo leto želite vsem načrnikom, sodelavcem in prijateljem

Uredništvo in uprava »ISTRE«

Strmeli so možje pogrebni, ni jim šlo v glavo, kaj se godi. Tedaj pa je iz globine groba prišel šibak glas:

»Ne čudite se, o ljudje! Ne trpm prsti na sebi, zakaj nisem umrlo. Jaz, srce, še živim. Ne usipajte prsti name, dokler se ne vrne sin in me ne poškropi s sveto vodo in ne vrže name prsti!«

Strmeli so možje v grob iz katerega je prihajal glas.

Poklenili so na rob in molili za mir in pokoj materinemu srcu. Znova se je oglasil iz groba:

»Le molite zame, o ljudje, o sosedje: Molite, da bi se vrnil moj sin!«

Molili so in sklenili: Pojdemo ga iskati! Šli so na vse strani in vetrove. Iskali so ga leta in leta. Nazadnje so izvedeli za kraj in ga našli. Na samotnem pokopališču je bil njegov grob. Preperel leseni križ in na njem izprano ime. Pokopali so ga bili tja, kamor pokopujejo berače in brezdomce. Odkopali so grob in glej: Bele kosti so bile še v zemlji, sredi njih pa rdeče srce, ki je zatrepetalo, ko je posijal nanj žarek dneva:

»Zahvaljeni bodite, o bratje! Nisem moglo strohneti, zakaj matere svoje nisem videlo. Vzemite me, nesite me k materi!«

In nesli so srce in ga položili k materinemu. V grob pa je zagrmela prst sama od sebe. Na gomili pa je vzlila roža in pognala dvoje rdečih cvetov...

Nocoj sem se domislil te povesti, o stara mati. Tako živo mi je stopila pred oči. Ali ne leži tam v jaslih rdeče srce in kliče, prav na lahko: Pridi, pridi! Trepečejo plamenčki drobnih svečic. V hlevčku je Mati božja in tako zelo je podobna tebi, o stara mati, se mi zdi. Pridem, pridem, nekoč...

SLAVA ŽLIKROFU

Karkoli Idrijčana trofi:
Ljubezen, ohjet, praznik, krst
In »dnarskek v letu vse po vrt«,
Na mizo pridejo žlikrofi.

Zaman se trud'jo filozofi
Al' dom njegov je Dunaj, Trst,
Al' gor nekje... na usta prst...
Kjer danes se ne vrejejo krofi.

Vseeno kje, al' tu al' tam
Zibelka mu je tiho tekla...
Odkod prisel je žlikrof k nam.

Beseda ni se zadnja zrekla.
On naš je... zatrjujem Vam
In to drži kot klin iz jekla!

plomiral je v Gradcu za profesorja prirodoslovia, služboval v raznih krajih, med njimi tudi v Gorici. L. 1899 je postal ravnatelj mariborske gimnazije, katero je vodil 12 let. Umrl je leta 1915 v Gradcu. Kot učitelj je bil strog in pravičen, v svoj stroki pa na mestu. Babil se je predvsem z lišaji in mahovih, katere je nabiral v idrijski dolini in jih tudi opisal. Spoznal in odkril je mnogo novih vrst.

O začetku sedanjega stoletja moramo omeniti še dva zasluga prirodopisca v Idrijski kotlini. Prvi je bil spet Idrijčan Stranežek Kajetan, profesor. Rodil se je v Idriji 27. junija 1879 in služboval kot profesor na idrijski realki od 1907 do 1918. Umrl je na Dunaju. Pisal je v Carniolu in v Izvestjih idrijske realke. Niegova zasluga je bila tudi bogata zbirka prirodoslovnega kabineta na idrijski realki.

Idrijske alge in telohe je preiskoval profesor Vladimir Herle, ki je služboval na realki prvo leto njenega obstoja.

Ko je prišel 1902 v Idrijo kot profesor, poznejši ravnatelj realke dr. Stanko Bevk, je pričel radi zanimivosti in raznolikosti naše flore raziskovati idrijsko cvečano. Proučil je najprej okoliš Divjega jezera, izrazil je svoj sum, da je morda imel tu Scopoli ali pa kak poznejši botanik, svoj botanični vrt. Čudno se mu je zdelo, da je na takoj majhnem prostoru nakopilih toliko rastlin. Na ekskursijah ga je vsaj v začetku spremil učitelj Avgust Šabec, ki je poznal mnogo rastlin in veden za njihova najdišča. V prejš

ERNEST RADETIĆ:

LAŽ

SLIKA IZ POMORSKOGA ŽIVOTA

LICA:

Tonin, mornar, brodolomac
Mikula, mornar, brodolomac
Kapitan
Jedan mornar
Drugi mornar
Treći mornar
Parona, gostoničarka
Dogadja se u jednoj luci
Hrvatskoga Primorja.

Konferencier:

Gorak je i tvrd mornarski kruh i ne kaže se uzalud, da ima devet kora. Vječno na oprezu, vječno u borbi s bjesnim elementom, bacan s vala na val, vječno putujući s jednoga kraja na drugi, uvijek s nesigurnim tlom pod nogama, mlati pomorac more i potuca se od nemila do nedraga... A kod kuće ga čeka vjerna ljuba, u vječnom strahu za njega, uvijek s nekom zebnjom u usi, paleći pred slikom Svetog Nikole i lažne Gospe zaštitnika mornara i orodara, malo uljeno kandilo...

Tvrdi i okorjeli, uslijed neprestane borbe s olujnim morem, vraćaju se mornari samo na skokove kućama, da zgrle draga bića, pa da se onda i opet otisnu u daleki svijet. I zato je u tim kratkim časovima sastanaka njihovih, njihova radosnost divlja i neobuzdana, ali i njihova mržnja, naidju li na razočaranje, grozna...

(Glazba:

Popuhnul je, tiki veter, tiki veter
od Levanta...

I odnesal, i odnesal, i odnesal Mari
krunu...)

Konferencier:

U mornarskoj gostonici u luci. Stari kapetani i isluženi mornari čekaju brodove, koji se vraćaju, čekaju znanje i nekadanje drugove, izlaze na molo pred svaki parobrod, koji stizava u luku, pa se i opet vraćaju u zadimljenu gostonicu na obligatni polić vina. Govore o nesrećama i brodolomima o stradanjima i uraganima, koji su pomeli i pokopali u morskim dubinama i ovoga i onoga. Uz harmoniku i pjesmu, uz partiju briškule ili trešta, komentiraju događaje...

(Pjesma:

Ono su bile tri setrice,
Tri sestrice za navigat...

Prva je bila Terezina
Druga je bila Menigina

A treta ljuba od srca...

Pjesma zamire. Otvara se zastor. Vidi se soba u gostonici. Mornari kartaju).

Jedan mornar: Ej, parona, još jenu litru (udara po stolu).

Drugi mornar: Kumpar Zvane, fali nan četrti za briškulu Sedite k nan!

Treći mornar: A kade ste Vi, kapitane, da Vas jur tri dni ni blizu?

Kapitan: Stara mi je bila bolna...

Jedan mornar: Ča čemo! Stare kosti...

Drugi mornar: Parona, karti ovamo!

Treći mornar: Čemo briškulu ali trešte?

Svi: Briškulu, briškulu!

Kapitan: Pa dajmo briškulu. Za litru vina!

Jedan mornar: Za pol litre.

Kapitan: Ma kakovo pol, Bog Te videl, za kega vraga šparaš? Ili litru ili niš!

Svi: Za litru, za litru!

Drugi mornar: Parona, litru na stol!

Treći mornar: I četiri mižolice!

(Glazba: Tiho, jedva zamjetljivo odzvanja glas harmonike:

Popuhnul je tiki veter, tiki veter
od Levanta...)

Čuju se glasovi: Imaš kope? — Hiti unega aša od danari! — Daj malu briškulu! — Lišo!

Kapitan: Ja, ja, i tako je »Oceania« propala.

Jedan mornar: Ma ča zaistinu, kapitane?

Kapitan: Je, je, po Boštrića. Ona prokjeta Biskaja, kade se je lane i »Daksa« potopila, ono je groblje mornarsko...

Drugi mornar: I govore, da se od »Oceania« ni nijedan spasil...

Treći mornar: A ma »ni traga ni glasa« već mesec dan ni brodu ni ljuden.

Kapitan: Brižan Tonin! Onako lep i mlad, još ni pravo ni navigal, a već je šal...

Jedan mornar: Ja, ja, ta vražja Biskaja, koliken je kosti progutala.

Drugi mornar: A kade je sad nje-gova Menigina?

Treći mornar: To će bolje znat parona. Ej parona, kade je ona Vaša kamarjera Menigina sada?

Parona: Menigina? A po vragu je šla. V Reke je sada s onin furešton.

Kapitan: Sto puti san ja rekao: žena je vrag i ni njoj verovat!

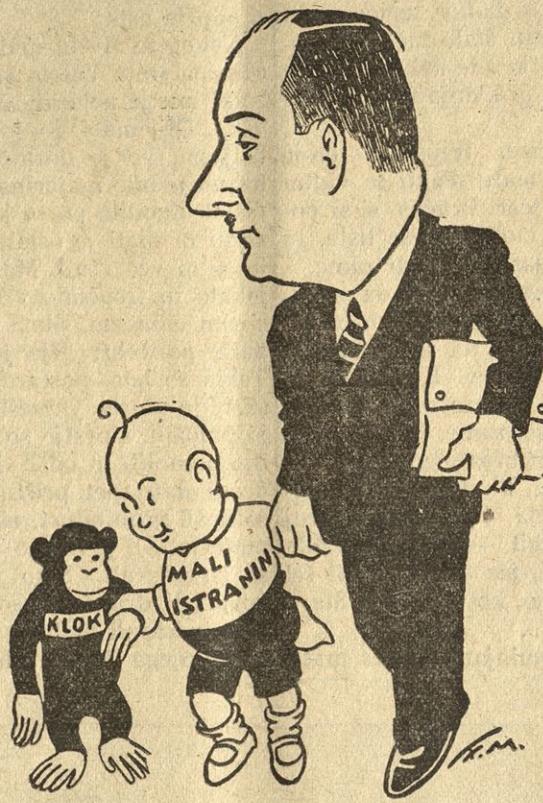
Parona: Mučite, mučite. Vi stari Don Gjovani, kolike ste Vi po svetu oblju-bili...

Kapitan: To da, a zač ne bi? S ten-

san napravil dobro delo i njoj i sebe.

Lepo je bilo i njoj, a lepo i mane. Do-

bro njoj, dobro mane.

Parona: A zač se niste nigdar že-nili?

Kapitan: A zač bi se oženil? S ten bi bil napravil zlo i njoj i sebe. A ja ni-san nikad drugen ča slabega storil...

Jedan mornar: E, Menigina, Meni-gina, lepa je to divojka bila. I dobra!

Drugi mornar: Ma kako to, da je šla z onin furešton i pozabila na Tonina?

Kapitan: Soldi su ti to storili, dragi moj, soldi. Pokazal njoj fureš par soldi, pa lepa beseda ovamo, pa lepa onamo, pa va kinematograf, pa va tijatar, šnjon v Reku i najzad je ona lepo po-zabila svoga Tonina i šla za furešton.

Parona: Je, je, pozabila je Tonina, kako da ga nigdar ni bilo. A velika je to bila ljubav.

Treći mornar: Tonin, Tonin, Bog mu dušu pomiluj, da on to zna, da on to vidi, adio mondo! Ne bi više kruha jili ni ona ni on fureš.

Kapitan: Bi mu kosti polomil, po Boštrića, kake petešću.

Jedan mornar: A bi onako jak i ve-lik, pravi morski vuk.

Drugi mornar: Pa kako to, da ga je Menigina tako brzo pozabila.

Kapitan: To san van rekao: »Ocea-nia« se va Biskaje potopila, od Tonina ni traga ni glasa, a Menigina mlađa, vražja je va njoj bila krv i on prokleti fureš ju je otpeljal.

Treći mornar: A ča ste ono rekli, pa-rona, kade su sada?

Parona: Tamo preko v Reke. Ni jih teško nač. E, ne daj Bože, da jih najde Tonin...

Svi: Brižan Tonin, Brižan Tonin, Bog ga pomiluj.

Kapitan: Ja Van din: onakovega mornara Lloyd neće tako brzo nač.

Parona: Bog mu dušu pomiluj!

Jedan mornar: I svet! Mikula!

Drugi mornar: Ja, i kumpar Zvana

Mikula se je šnjin utopil...

Kapitan: Je, i on.

Svi: Brižni Tonin, Brižni Tonin,

Bog ga pomiluj.

Kapitan: Ja Van din: onakovega mornara Lloyd neće tako brzo nač.

Parona: Bog mu dušu pomiluj!

Jedan mornar: I svet! Mikula!

Drugi mornar: Ja, i kumpar Zvana

Mikula se je šnjin utopil...

Kapitan: Je, i on.

Svi: Brižni ljudi, brižni ljudi...

Kapitan: Čujte, ljudi, ka bura, a?

(Vani zahvaljuj bura. Trese prozorima, hui i cvili... Iz druge sobe začuje se pjesma:

Oj mornari, mornarići
Prsten mi je u more pa

Ki bi meni prsten našal

Njegova bin bila ljuba...)

Glasovi igrača: Karig! Tricu od špad!

Naša je zadnja. Trešet, četrdeset i jedan, i deset je pedeset i jedan, re je

pedeset i pet i až je šezdeset i šest. Naša je partida, vani smo... Parona, još jenu litru...

(Huji bura. Igrači u zanosu igre ni ne

opaziše, da je u luci međutim pristao

brod, veliki engleski teretnjak, koji je

dosao da ukrci drvo. Iz broda su izšla

dva mornara, svaki sa svojim zavežljaj-

jem u ruci i hrle u gostonicu...)

Tonin (ulazi bučno u sobu): Faljen

Bog, ljudi!

Mikula: Bog van daj zdravlje, mornari.

Živili, kapitane!

Kapitan: U ime Isusovo. Tonin, ma-ča si to ti?

Svi: Tonin, uskrsnul od mrtvih. Mi-kula i ti?

Tonin: Ja san, kako vidite, ja Tonin, živ i zdrav!

Mikula: I ja pul njega.

Parona: O fala ti. Gospe trsatska,

Tonin je živ!

Jedan mornar: Ma ča se Oceania

spasila?

Tonin: Oceania ne, ali mi dva da!

Tonin: Ne ču pit, kapitane. Nikega na svetu niman, ni oca ni matere; ni san samo imel, Meniginu, Vašu divicu parona. Njoj san slal pisma iz seh kraji sveta. Kad san se va moru gušil i davil, na nju san misel. I radi nje, san danas ovamo skočil z broda, da je samo na hip vidin, da njoj se javin... Kade je moja Menigina, recite, kade?

Kapitan: Tonin, budi pametan, sedi i pij... Po Boštrića češ me još razjadit. Sedi i pij, a žene pošalji se h vragu. Ne veruj nigdar nijenoj.

Tonin: Ontrat me je prevarila, kačka nijena. Ma ja van din: kapitane, neće ni drugi uživat. Na pol ču ju prelomit, kako trstiku, a njemu, njemu ču kosti polomit, da će pred materun Božnjem na Trsatu kako Lazar sedit celega svoga života. Menigina, Menigina, ni jedan mesec ni mogla zdržat. Mikula za manom. Iskat ju gremo. Zbogom ljudi, finjeno je, ona va cimiter, a ja va Lepoglavlju. Remo Mikula.

Svi: Tonin, čekaj, budi pametan...

Tonin: Kade je, recite kamo je šla?

Parona: Tonin, Tonin, ne greši duše, čekaj da ti reč...

Tonin: Niš ne čekan, ča mi imate reć. Recite kade je...

Kapitan: Stante ljudi. Stante, parona, ča to vi imate reć. Ja ču reć. Tonin, sedi. Poslušaj, Tonin, Menigina ni niš kriva. Ti se nisi javil. Culi smo, da se Oceania potopila i da se ni živa duša ni spasila. Menigina je mislela, da si ti mrtav i ondak, znaš...

Tonin: Šla je z drugim, bludnica je-na. Ubit ču ju...

Kapitan: Ne! Čekaj da ja rečen, ljudi, pustite da mu ja istinu poven. Kad-a je čula da si ti poginul va Biskaje, malo da ni ponorela, toliko te je ljubila... I pošla je...

Tonin: Kamo je šla?

Kapitan: Šla je va kloštar. Zaprla se iza oneh vratih, da nigdar već ljudi ne vidi. I ti je, moj brižni, moj nebogi Tonin, nigdar već ne češ moći videt...

Muk.

Tonin: Kapitane! Tako van Boga! Va kloštar je šla?

Kapitan: Je, sirotica...

(Tišina. — Glazba: I odnesal, i odnesal, i odnesal Mari krunu...)

Tonin: I odnesal, i odnesal, i odnesal moju Meniginu... Moja draga, moja jedna Menigina. Nikad te već ne ču videt... Znal san ja, da me je moja Menigina ljubila... Znal san, ljudi, znaš san. Ali da me je tako jako ljubila ni-san ni san veroval...

Kapitan: Sedi Tonin, ne žalosti se

MOZAIK ISTARSKIH NARJEČJA UPJESMI:

Ernest Radetić:

LUCI, SANJI MLADOSTI MOJE (POREŠTINA)

Luce,
krvi lipa,
sve dobro mladosti moje,
di su mi danas, ljubo zaželjena,
crlene usne Tvoje?
Di bili zubići,
di oči modre, bistrije od nebeske
modrine,
di čelo ditinjsko,
priz jene brazde, glatkije od rizane
stine?

A ruke mile,
čvrste i pune,
kolura krvi i mlika,
jeli sad miluju kega,
bogzna, čigova su dika?

Oj, koliko su puti bisno se stisle
ko mojega vrata
te kripke ruke divojke,
moga jedinega zlata ...

Prisićaš se, dušo, unega brista
starega u strani
pod kojin smo nikad po cile noći
ustajali vani?

Na rosnjoj smo travi ležali,
slavić je na grani kantà,
u jami su gukali golubi diblji,
a u grmlju šaptali mi dva ...

To pisma je bila
liplja od orgul u crikvi,
meklja od tepanja matere
dragem djetetu u zikvi ...

Ni šurle, ni vidalice,
ni roženice, ni mih,
ne moru dati glasa,
ča ga je dava Tvoj smih.

Sad sve je pasalo.
U dimu su sve naše sanje.
Nagrisana čela su naša od truda
i brige svakidanje ...
Ja klatin po svitu ...
Govoru, da san štiman gospodin,
a ja znan, da san brižan priz tebe,
priz sriće,
kako priz matere izgubljeni sin ...

Ti zemlju još kopaš,
prikladaš si tilo,
na lase jur pada ti mraz
Debele kapljice od poti
se cide niz mršavi ubraz ...
Zuk ti je kruh ...
S teškon matikon turkinju zelenu
nagračaš
kosti protižeš i svako to malo
na brist se naš stari ubračaš ...

Svu sriću si svoju pod briston utin
zakopala
ma vîrij mi, Luce,
i moja je sva tamo ustala ...

Ivo Žic-Klačić:

Nedija na Dunatu

(KRK)

Sunce se je već dobrano nagnulo nad Cres,
i šteli skroz zelene ulike i smokve.
Po dragi je mrtva bonaca;
dica se igraju kolo mora i dunboke lokve,
a malo daje leti beli kalub i črna raca.

Vesla cvile, a motorici klepetaju.
Puten s Punta, Veje i Korniča
gredu mladići i divoške,
a kolo crikvice svetoga Dunata pasi laju.

Svit se stiće pred oštariju:
stoli su krcate; piće se vino i bira;
va jenoj strani Mikuleto dirigira.
Zvone gitare, bas i mandoline
mažurku, tango i valcer,
sve tanci moderne i fine.

Sopil više ni čuti kako va staro vrime,
Pari se obraćaju pomalo i lindo ...
Jene divoške su kuntente i one se smiju,
a druge pod pokriva va hladu
gledaju škuro kako da niš kradu.
Tamo daje za stolon va kantuniću
nikoliko njih ne more zanes ni mužika
ni bal;
to su oni ki na velo politikaju,
i ki znaju dobro ča je to Marksov »Kapitale.«

Vrlinov:

ČUDO SV. NICEFORA, BISKUPA

(PAZINŠTINA)

Legenda

Od vrućine zemlja puca.
Sunce saki dan huje žge.
Nicefor na apostolskem pute
po beramske drage gre.

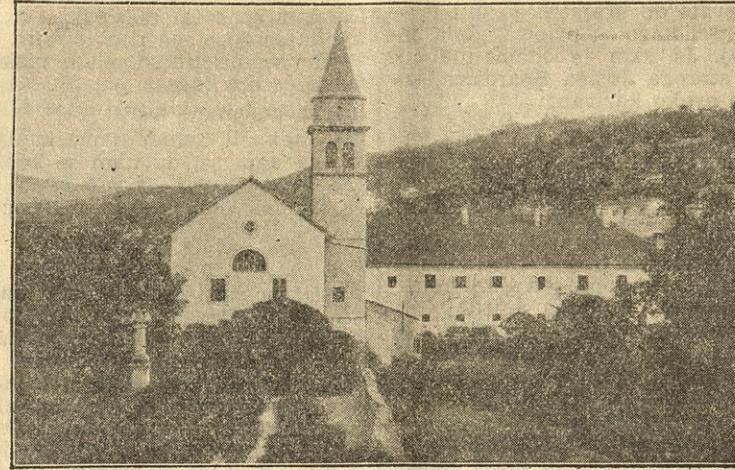
Na sunce se bregi bliščijo.
Polja so kako potučena od grăđa
Se trji je kamik pod nogami;
Nicefor na apostolsken pute

Trudan je od dugega puta.
Pot mu z obraza tečē.
Se trji mu je kamik pod nogami
od žeje ga grlo pečē.

Nigdere ne najde kaplje vode
Suhi so vručki prazni so kali
Brižan Istrijan brez vode
Kada se huje sunce pali.

I Nicefor se pomoli Bogu:
»Bože, ki si pomagal Izraelce va tujine,
da je protekla voda iz škale
smiluj se mojemu ljudstvu va te vrućine!«

Onput je zapči
palico va pesak
I glej čudo Božje
Iz zemlje je voda protekla — nov vručak.

PAZIN — Franjevački stan

Nedelja

(PAZINŠTINA)

Crekvo puni pobožni svet
Stari i mladi okoli olvari se zbirajo
Mladi »Oče budi volja tvoja« odpirajo
Stari jagode na krunice prebirajo

Semo dohajajo na glas zvonč ...
Zenar bašelak na prsih vonja
Zvoni ... zvoni ... a zad zvonika šapitč
Od starih vremen ladonja

Semo dohajajo
staron veron od miljar let
Kada so in se zemali
ma te vere in niso mogli zet

Semo dohajajo
z dušon punon pokoja
Zač jeno in je z veron ostalo
»Oče budi volja tvoja...« Vrlinov

Bodulke

(KRK)

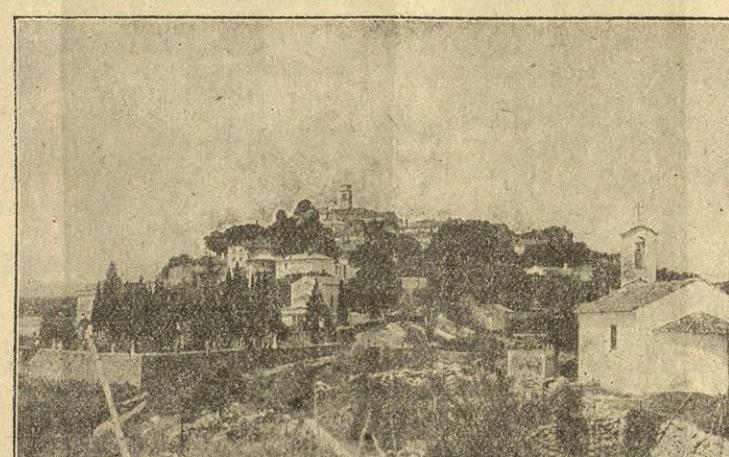
One su čuvari kuć; stupi na kin počiva dobro i zlo.
Za njih je svaki dan jedan težak križni put,
put pun brig i skrbi za malo domaće nijazlo,
nad kin se tresu nevere, štjuni i betežni prut.

Svaka za nikin plaće: mužen, braton ali sinon.
Sunce ne more osušiti suze ke se po obrazih toče;
srce se od boli grči, brada i usnice drhće,
a ruke se va krvi i potu kupaju i moče.

Črni rubac je bandera nad svakin bodulskin kominon.
Koliko očenaš se reče za onih ki se po svitu muče;
koliko se križiš udela spod zapaljenim luminom,
kada vetri i dažji kolo dinnjaka šume i buče.

Zoru dočekaju z moru na zmučenih prsih,
a samo kadago su oči prolično sunce ali zvezde.
Bodulke brižne obraćaju i kušuju vericu na prstih,
i vavek misle na muža, al oca svoje dice.

Ivo Žic-Klačić

KASTAV — rasadište hrvatske narodne misli u Istri

Nani ...

(KRK)

Nani, moj bambine!
Lipi moj žnultiču,
garofule mamin,
čaćin mili sine,
spi, zlatni naš tiču.

Črfujićo bela,
ni nan dobrog čaće;
om je šal po svitu
ijskati kruha, dela,
puten svoje brate.

Muci, moja kito ...
zaspi i ne plazi;
on ni poburavil
na muku i žito
za hlib i kolači.

Spi, pasuju ure:
zvezde nebon sele
i gizdavi mīsec;
spi, ne boj se bure
dužja i nevere.

Ivo Žic-Klačić

Tončić:

Božićni zvoni ...

(Kastavština)

Oj kako složno su zvoneli
Božićni zvoni puli nas,
Kot organi su veli peli
I kako mil je bil njin glas ...
Prišli su ponje ... z batí zibili
Plemeniti su njin kov
I Neba glas njin promenili
Paklenski su va smrtni zov ...
Oj, tužni su Božići bili
Prez zvoni nan puli nas,
I — novi zvoni su kupili
Leh sen dušan da mole spas ...
I sopet zvoni su zapeli,
Al glas njin oštar lep ni le —
O Bože, ča smo Ti skrivelj:
Dušan zvone — a srce ne ...!

Božićne štolije 1939

1. SVETI MIKULA

Sveti Mikula z dugun bradun
Dečine je vavek jako drag,
Samo boje se: s šibun grđun
Za njin se šulja rogati vrag!
Mikula te pita: si l'dobar bil?
I ako si potrde, da ja —
Segne v košaru punu daril
I, ako još zmoliš, dar ti da ...
A neki zločest ako je
Ča se obrne od njega —
Priskoči vrag da da svoje:
Z verugun i šibun opaše ga!
Al' kako z onen, Mikula naš,
Ki de da j'dobar — a baraba je?
Ti — stori lepo kako znaš,
A ja den vragule: le hod po svoje!

2. ABDERITI

Bili su nekada Abderiti;
Storili su kući prez poneštar
I v vrečah nesi svetlo nutar,
Zač — tako j'rekal mudri meštar
V lokve su žabi kreketale
Na moć va noć — pak da bi spali
Spalili su vas — i od lokvi
Na dugo novu su ozidali ...
Al' plemenit je to bil narod
Zač drugen nigdar zla ni storil;
Čagod zmudril — le sebe j'udril,
Pri ten ni nigdar rogorobil ...
I zato su huji od Abderiti
Ki ciča mraka i lokvi žabje
Puli sebe — sela drugen pale
Misleć da tako njin bude laglje!

3. VOL I ŽABA

Kad su nejde vola potkivali
I žabica zdignula je nogi,
Da bi i njoj potkovice dali,
Morda bi njoj onput zrasli rogi
Ne vide ju — misli — zač je mala,
Zakrekeće i bliže se smukne:
»Kot vol vela bun se napuhala! — «
Al' malo još — brižna se raspukne

4. NAŠI BOŽICI

U sej vrime godišta
Mir se svitu navišta ...
Tako dedi jezer'let
Peli su na Božić svet!
I mi pojmo sveti poj
Kako čelic složan roj:
Objamimo vas naš svet —
Le ne dajmo — v zrno snet!

Nepoznata:

Berseču

(Uspomena s izleta na Učku goru)

Oj, Berseče, malo selo
Što ti sanjaš, tamo gore
Gdje ti vjetriči ljubi čelo
Gdje ti slatko pjeva more?
Sve uz mrke te hridine
Ono šapće polaganje
I iz morske te dubine
Čudan glas dopire ovamu.
Ti Berseče, milo snivaš
Sa svim tvojim čarom,
I odavnina tu počivaš
Na svom mjestu starom.
E, pa snivaj! Slušaj samo,
Tu, gdje ptica jato lijeće:
Pjesma mora v'jek je ista
Kad se i tudjin ovud kreće.
Uvijek ista, uv'jek ima
Onaj znani stari huk
Ko i dok nam ovdje svima
Ječao je sreće zvuk.

Živan Žun:

Vstajanje

V suženjstvu čepi del duše naše
In v trpljenje prerogenje kuje
Kdaj li konec bo te črne maše
Toda vstal bo v zmago kdor veruje.

P. J. GRŠKOVIĆ:

NEKOLIKO ISTARSKIH NARODNIH PJEZAMA

DOSLIJE NEOBJELODANJENIH

Uz tolike zbirke i zbornike narodnih pjesama i pripovijedaka još imade u nas zakopanog blaga, još naša narodna riznica krije mnogo zlata, biserja i dragog kamenja. Treba se samo narodu približiti i prisluskvati mu, pa se može lako svako uvjeriti, da blago i bogatstvo naše narodne duše nije još iscrpeno, pa da ga valja iskopati, očistiti i svjetu na vidjelo pokazati. I kao što je orijaš Ante u borbi s drugim orijašem Heraklom bio jak i nepobjediv, dok bi se doticao majke zemlje, koja ga je zadahnjivala novom snagom, tako ćemo i mi biti jači, duhovno bogatiji i svoji, budemo i crpli snagu iz nepresušnog vrela narodnog...

Pred 60 je godina uprava »Naše sloge« izdala u Trstu lijepu zbirku narodnih pjesama, što se pjevaju po Istri i Kvarnerskim otocima, a dotjerano i ponjeno izdanje tih »Istarskih narodnih pjesama« izšlo je u Opatiji god. 1924; ali ni ova ni ona zbirka nisu — kako to sami izdavači priznaju — potpune, jer još ima pjesama koje se razliježu našim zapadnim stranama, a nisu još zabilježene ni objelodanjene.

Tako je meni vrbinčki učitelj Antun Šverko (rodom iz Čićarije, a umro u Vrbniku god. 1938.), znajući da se zanimam za naše dijalekte, dao dvije narodne pjesme. Jednoj je naslov »Mala dušica«, a ispod naslova veli: »ova se molitva moli u Čićariji u Istri u korizmeno vrijeme«, druga počinje: »Sinoć se je Jure oženja«, a pjeva ju hrvat. narod u Rovinjskom Selu u Istri. Međutim »Mala dušica« nije nego inaćica pjesme koja je štampana u opatijskom izdanju »Istarskih narodnih pjesama« na str. 228. pod naslovom »Sinoć se je dite učinilo«, stoga je ovdje ne iznosimo, ali iznosimo drugu, koje u »Istarskim nar. pjesmama« nema, iako je naš narod u Istri ovako pjeva:

Sinoć se je Jure oženja
Priko gore, priko crnog mora.
Još ni mlade ni u grad dopelja,
Došla mu je na put bila knjiga
Da on mora na crnu vojnicu
Ter govori svojoj dragoj ljubi:
»O ti Ana, dušo moja draga,
Trija nam se danas odiliti«.

— O ti Jure, moj mili brajanje,
Kada ćeš mi iz vojnici doći?
»Pred vrat je jedan suhi javor,
Na njem sidi jedan crni gavran;
Kada suhi javor ozeleni,
Crni gavran bilo perje zgoji,
Onda ču ti iz vojnici priti«.
Al je mlada domišljata bila:
Javor mi je mlikom zalivala
A gavrana šenicom pitala.
Kad je prošlo sedam godin dana
Javor suhi ozelenija mi
Gavrana crni bilo perje zgoji.
Tada pita jednu mušku glavu:
»Stel' vidili Jura brajna moga?«

— Nismo ti ga čuli ni vidili.
— Još popita mornare po moru:
»Stel' vidili Jura brajna moga?«
— Nismo ti ga čuli ni vidili.
— Još ni došlo jutro, bili danak
Dođe Jure iz vojnicy crne:
»Dobro jutro, stara majko moja!«
— Bog te primi, Jure dite mlado.
— Gdi je Ane virna ljuba moja?«
— Tamo ti je u dolnjoj kamari,
Svili prede na zlato vreteno,
Suze roni niz lice rumeno.
Koliko je u gradu junaci,
Ni junaka ki je ni ljubija,
Ki ni njeje krila otvorija.
— Ni istina, mila majko moja!«
— Istina je, Jure dite moje!
— Tad opaše čordu od mejdana
Ter se šeće do dolnje kamare:
»Aj ti Ana, dušo moja draga!«
I izvadi čordu od mejdana,
Udari je spod bila srđajca.
Lica su joj zemlju cilovala
A ručice primale srđajce:
»Pusti, Jure dvi tri riči reći!«
— Reci, reci koliko ti drago.
— Čehnu, vehnu rože oko grada,
Neće jih zalistav ona tužna Ana.
Propuhnut te tri vetrici mali
Priko gore, priko crnog mora
Doznati te do tri brata moji
Da im sestra po sili umire.
Još ni došlo jutro, bili danak
Kad pridoše tri brati Anini:
»Dobro jutro, Anina sekrvol!«
— Bog vas primi Jurini šurjaci.
Od mene ni trosti ni milosti.
— Gdi je Jure naš dragi kunjado?«
— Tamo šeće u vrtu za gradom.
Brati odmah tamо poletili.
Skoči na njeg najmladji brajenak,
Udari ga spod bila srđajca.
Lica su mu zemlju cilovala
A ručice primale srđajce.
Njih mi nose daleko zakopat,
Svetoj erikvi, svetoj Katarini.
S nje je zrasla jaburka naranča,
S njeg je zrasla loza od terana.

Jur se grana sa granom zaplita
Ter se grana sa granom spominja:
Proklet da bi svaki onaj bija
Ki miloga od dragog omrazi;
Nas je naša majka omrazila,
Da bi jadna, tužna i žalosna bila!

*
Na str. 103., Istarskih narodnih pjesama »nalazi se Preljepa Franica«, koju je zabilježio u Vrbniku Dr. Matko Trinajstić, jedan od najmarljivijih sa-kupljača istarskoga narodnog blaga; no ta pjesma nije čitava, jer mu je pjevačica nije pjevala do kraja, nego mu je — kako u opasci kaže — pripovijedala samo sadržaj. Ja sam je onomadne čuo čitavu od staroga Josipa Sparožića, koji mi ju je ovako kazivao:

Preljepa Franica na misu gredišće,
Za njun mi Nanulo na konji tecise:
»Počekaj me malo, prelipa Franice,
Preljepa Franice, moja sujenice!«
— Nit sem ti sujena, ni te čekat oču.
On malo podbode svoga vrana konja
Ter mi ju on srene posrid ravna polja,
Posrid ravna polja pod jelvu zelenu:
»Voliš li, Franice, od meča umriti
Al mene mlajehna podotaj ljubiti!«
— Ja volim. Nanulo, od meča umriti
Neg tebe mlajehna potajno ljubiti! —
Nanulo spodmekne spod bedri sabjicu
Ter ti on odsice Franici glavicu,
Ter ju on zavije šarun mahramicun,
Nje čevjeni koral na jelvu obis.
Franicičina glava delgo je letela,
Mlajehnu Nanulu tako j'govorela:
»Ne hodi, Nanulo, ne hod' onim putem,
Ne hod' onim putem kim si simo prišel,
Ovuda će priti mojih devet bratac.
On ki je najzadnji on ti je najmlaji
On te oče pitat za sestruru Franicu,
Sli'ju kadi videl al si šnjun govorel.
Nanulo ne rači Franice slušati,
Neg ide onim putem kim je simo prišel.
To ti tuda gre tih nje devet bratac.
On ki je najmlaji, najmlaji i

najserčeniji
On ga počne pitat za sestruru Franicu:
»Sli' videl, Nanulo, ti našu sestrlicu,
Sli'ju kadi videl ali š njum govorel?«
— Denes je osen dan da je nisen videl,
Jutro je deveti da nis š njun govorel.
»Če l' ti je, Nanulo, sabjica kervava,
Če l' su ti, Nanulo, ostrugi kervavi?«
— Konjica sen podbol, jelina sen
strilil.
Jelina sen strilil, koštu sen ranil. —
»Kadi' maš, Nanulo, kožu od košuti,
Kadi je tebi meso od jelina?«
— Pesi su mi gladni, pojist sen njin ga
dal'
Slugi su mi bosi, razdrit sen njin ju dal.
Brat sedaj najmlaji, najmlaji i
najserčeniji
Izmekne spod bedri oštru sabjicu
Ter mi on odsice Nanulu glavicu.

*
Isti mi je starac, Josip Sparožić, kazivao ovu prelijepu lirsku pjesmu, koja se pje-

va, ili se pjevala i po Istri, kako mi kaže muzikolog naše narodne popjevke Ivan Matetić Ronjgov, koji joj je zabilježio i napjev:

Lipa mi stoji zelena po sridi poja široka,
Aj, pod njun se ljube draga dva.

Ljubeći se, ljubeći se zastigla njih temna noć.

Za temnun, za temnun noćun beli dan.

Prične se mlada plakati, kako će majku lagati,

Prične ju junak tišiti:

»Aj, lehko ti, lehko ti majku lagati,
Da nam se koral razispal,
Aj, da smo ga svu noć zbirali.
Prične se, prične se mladi plakati,
Kako će oca lagati.

Prične ga mlada tišiti:

»Aj, lehko ti, lehko ti majku lagati,
Aj, da nam se, da nam se konjič razigrat,
Aj, da smo, da smo ga svu noć krotili.«

*
Naš pokojni Dr. Dinko Trinajstić često mi je govorio, da bi trebalo zabilježiti pjesmu »Runišku«, koja da se ne-gda u Vrbniku pjevala nekim osobitim napjevom, a sada da je već gotovo ni-tko ne zna. On se vrlo dobro sjeća, go-vorio mi, da je njegov brat Dr. Matko zabilježio i tu pjesmu i poslao je »Našoj slogi« u Trst da se štampa s ostalim istarskim narodnim pjesmama, ali nije štampana, jer da joj je sadržaj malko odviše sloboden. I tako te naše pjesme nema ni u I. ni u II. izdanju »Istarskih narodnih pjesama«.

Ja sam Dra. Dinka poslušao i stao sam tragati po Vrbniku za tom pjesmom. Naišao sam na više osoba koje su znale samo početak, dok sam jedva je-dvice našao dvije žene, koje mi rekose, da znaju »celu Runišku«. To su bile moje prve susjedke, dvije Lucije Brusić — majka i kći, dvije vrlo dobre pjevačice, od kojih mlađa još i danas živi. One mi rekose da znaju i »Slovinku«, a kad počeš pjevati, čudom sam se za-čudio, kako divno pjevaju staru bugariću »Majku Margaritu« a uz nju i neke druge stihove iz Barakovićeve »Vile Slovinke«. Šteta, što ih nije slušao naš Ronjgov pa zabilježio, kako one — majka i kći — poput Hektorovićevih ribara Paskoja i Nikole — bugariše tu našu drevnu pjesmu »jedna niže držeć, druga više pojuć«. Tako mi one — »jednu temko, a drugu debelo« — pjevahu, i ovu pjesmu:

Od hlapčića do diklice, što dva željno pripivahu, v skrovitih mestih ležahu,
Za njih mi nigdor ne znaše, neg sam vahtar v tom gradu.

Taj vahtar tako govorit:
Pod Runiškun vojska leži a knez Jure zece lovi.

Gospa lahna s linca gleda ter knezu
Juru govorit:

»Poteži kneže, ma moj grad,
Na moje bele palače,
Na moje svitke kamare,
Na moje centane postje,
Na moje bele lancune,
Na moju belu ruku spat.«

— Ravno to, gospo, ja željah, ali se bojam hinjenja. —

Njemu govorit diklica:
»Ne boj se, kneže, ti toga,
Ja imam ranjša peteha a još ranjšega
vahtara,
Ki te nam zoru propivat, ki te nas mladih probudit.«

Kad oni malo pospahu,
Pričel je peteh pivati a ranjši vahtar
vahtati.
Kada se kneže probudi, prične se kneže spravljati i prične njoj govoriti:

»Veće je zora, beli dan, žarko će sunce
zgori van.«

Pričela gospo govoriti:
»Pospi ter pospi, kneže mlad; još nije
zora beli dan.
Sinoć je peteh jui zobal a ranjši vahtar
vino pil,
Oni su ova manena, oni ne znaju koj
dobac.«

Kad oni malo pospaju,
Pričel je peteh pivati i ranjši vahtar
vahtati:
»Eto ti zora beli dan i jarko sence z
gori van.«

Pričela gospo govoriti:
»Pogubih tebe, gospo, tman kako ti
mene mlajehna,
Jur je moja verna družba daleč putom
odjajala i plinak je poplinila.«

Pričela ga gospo tišiti:

»Muč, pomuči kneže mlad,
Ja ču ti krajat lancune, kalat ču te pod
balkune.«

Preteć oče vojsku tvu.
Ona mu kraja lancune i kala ga pod
balkune.

Kad kneže pride na zemlju, tada mi
kneže zapiva:

»Jel' tuda kadi ki junak,
Ki je s tujun ljubun noćeval
I živu glavu odnesal.«

Ova pjesma ima mnogo slovenskih natruha, a možda je i slovenskoga pod-rijetla, ali je čudno, što se sačuvala na otoku Krku, gdje je smatraju svojom starinom, te je i pjevaju svojim osobitim napjevom u dva glasa poput starih hravatskih bugarića.

Eto, tako se još i danas u nas pjeva, tako još bugari i naša Istra. Ali kako je golema razlika izmedju toga i takvoga narodnoga pjevanja i dijalektičnoga pjevanja nekih pjesama u novije vrijeme! Razlika je očita i po obliku i po sadržaju i po jeziku, a nadasve pak po duhu, te mi se čini, da bi naši dijalektični pjesnici više pridonijeli našem pjesništvu, kad bi se izražavali književnim jezikom negoli ovako kad traže različite dijalektične neobične proste i — često — tudi riječi. Izuzetak su Nazor i Domjanić, jer u njihovim dijalektičnim pjesmama oblik odgovara sadržaju, kako to nalazimo i u narodnim pjesmama: biran sadržaj — birane riječi.

U navedenim pjesmama treba da razjasnim samo nekoliko riječi: Teran je poznato istarsko vino, koje rodi u srednjoj i u zapadnoj Istri. Trosti je utjeha; kunjado je rodjak, surjak i svak; lancun je plahta, centan je nakićen. Vahtar znamo svi da je stražar, čuvan, a kazivačica pjesme mi je pjevajući tumačila: »To vam je kako zvonjar. Linec ili linac mora biti neko užvišenje mjesto na kuli, tornjić; u Gregorčićevu, »Pepečničnoj noći« lin znači zvonik.«

U gore navedenoj pjesmi kako mlađi i djevojka tješi jedan drugoga do-lazi više puta: lagati oca, lagati majku. To nama čakavcima nije ništa čudno i neobično, jer čujemo gotovo svaki dan: nemoj me lagati, lagao me, prelagao ga, oblagao ga — u značenju varati, prevariti. Medjutim upravo ovih dana oborio se neki naš čistunac na one koji kvare hrvatski jezik veleći: »Druga je nasilna penetracija bila sa istoka, pa su naš jezik, naša kina i naši lokalni natruhnjeni elementima koji su tudi nama i našem mentalitetu. Još uvijek moramo slušati: Lagao me je...« I mi smo za čistoču i pravilnost jezika, ali nismo za siromašenje jezika, pa zašto da tjeramo iz našeg jezika glagol lagati u značenju varati, prevariti, kad se tako upotrebljava u najzapadnijim hrvatskim stranama.

NAŠE MATERE — narodna nošnja iz Kanfanara

ZGODOVINA LIPIŠKIH KONJEV

Naslednjega leta bo poteklo 360 let od ustanovitve znane lipiške konjarne

Ko govorimo o Krasu, si vedno zamišljamo kamenit kraj, kjer se morajo ljudje boriti z veliko muko za svoj obstanek proti naravnim silam in proti kamenju. Navajeni smo videti na Krasu med znamenitimi kraškimi pojavi skromne njive in borne pašnike, kjer raste več kamenja kakor trave in le tu pa tam kakšen borov ali hrastov gozdček. Vsako bitje se na Krasu mora boriti za svoje življenje. Vendar ta borba prinaša v življenje mnoga odlična svojstva vsem, ki živijo med kraškim kamenjem: ljudem, živalim in rastlinam.

Na Krasu pa ni samo kamen. Poleg kamenja in vse kraške bornosti so zrassli na tem kamenju, trdni, uporni in kreplji ljudje, ki so v boju s prirodo postali odporni in jih zato odlikuje vztrajnost in borbenost kot morda nikjer drugje v vsej slovenski domovini.

Toda to ni vse, kar daje kraška zemlja. Kras ima še druge vrline in bogatstva, ki mu jih kujeta borna zemlja in kamen. Ne bo od več, če tu opisemo še eno kraško posebnost. To so lipiški konji, ki so ponesli v širni svet sloves te male kraške vasice.

O lipiških konjih je dandanes že napisana obsežna literatura v vseh jezikih. Pred kratkim pa je izšla ena izmed najpomembnejših knjig o teh konjih. Spisala sta jo Artur Heinz Lehmann in Franz Ackerl. Posljudni je bil mnogo let predstojnik v španski jahalni šoli (»visoki šoli«) na Dunaju. Knjiga je izšla v Weimarju pod naslovom: »Die edlen Lipizzaner und die spanische Reitschule«. Obsežno knjigo krasí nad sto slik.

Zgodovina zavita v mitologijo

Lipiški konji ali kraški konji kakor so jih prej imenovali, imajo zelo staro zgodovino, ki sega v mitologijo in je torej postal legenda. Izročilo pravi, da so že Grki v klasični dobi prišli v naše kraje iskat konje za svojo konjenico. Že takrat so bili kraški konji znani zaradi svoje hitnosti, odpornosti, neplašljivosti ter ubogljivosti in svojstva imajo še danes. Na obalah gornje Timave je bilo svetišče posvečeno traškemu junaku Diomedu, zaščitniku konj. Okrog svetišča je bil posvečen gozd. V tem gozdu so se zbirali kupci in konjeniki k spravnim molitvam. Prav tako so bili kraški konji na glasu v rimskih časih. Rimljani so visoko cenili kraške in ogleske konje, kakor so jih takrat imenovali, in so se jih posluževali pri svojih vojaških pohodih. Ta kraški konji je bil torej zvest spremjevalec rimskega legionarja, ki mu je pomagal zavzeti ogromno rimske carstvo, bil je z eno besedo tisti faktor, ki je k temu mnogo pripomogel, v času ko je bil konj naibrežje prevozno sredstvo.

V mračnem srednjem veku je tudi zmanjšanje za te konje upadlo. Pozneje, ko je nastalo viteštvu, so pa zopet zasloveli. Te dobre tekače so v času poznega srednjega veka vitezi najraje izbirali za svoje vojaške pohode in podjetja. Lipičanci se je odlikovali tako v turnirjih kakor na bojnem polju. Zaradi teh odlik ga je srednjeveška gospoda izredno cenila.

Ustanovitev lipiške konjarne

Početek lipiškega konja s to točno definicijo sega 360 let nazaj. Znamenito lipiško konjarno je ustanovil avstrijski nadvojvoda Karl, tedanjí regent Štajerske, Koroške, Kranjske, Istre in Trsta, ko se vrnil iz Španije. Celo vas Lipico z vsem zemljicem je kupil dne 19. maja 1580 od traškega škofa. Torej bo v naslednjem letu poteklo 360 let obstoja te znamenite konjarne. Zgodovina kraške zemlje kot teritorija za vzgojevanje konjev je nadvojvodovi dala povod, da si je baš na Krasu izbral primerno zemljische. Takrat je bila Lipica vse v kamenju, kot so še danes mnoge kraške vasi. Le tu pa tam je bilo kako drevo, ki je s svojimi koreninami z veliko muko zadrževalo zemljo, da je ne bi burja odpihala. Tudi pašniki so bili borni in med travo je v pravem pomenu besede rastlo tudi kamenje, ker je dež odpiral še tisto malo zemlje, ki je burja ni mogla odnesti. Prav tako je tudi voda zadajala težak problem. En sam studenec je bil v Lipici. Pomagati so si moral z deževnico (kapnicó) in napravili so nadzemne cementne rezervoare. Ves teren je bil ena sama puščava. Toda nadvojvoda, ki je dobro poznal konjerejo, je vedel, da ta na videz revna kraška trava vsebuje znatno količino hraniv. Zaradi težkega kraškega terena je bilo treba ves lipiški predele meliorirati. S pašnikov so odstranili kamenje in iz dolin so nanašali zemljo na te pašnike, kakor pravi izročilo. Pogozdvanje je imelo svoje dobre posledice v tem da so tudi drugi gospodarji na Krasu sledili temu primeru in so na svojih posestvih začeli s pogozdovanjem ter osnovanjem svojih konjarn. Danes obkroža Lipico obsežen hrastov gozd in vas je postala prijetna izletna točka vseh Kraševcev. Pogozdvanje v Lipici je pokazalo, da je pogozdvanje Krasa mogoče in da je uspešno, seveda, če je delo sistematično in trajno. Tri in pol stoletja so že pretekla, odkar so prepovedali sekanje gozda v Lipici, in uspehi tega dela so danes vidni.

Lipica leži na kraški planoti 387 m nad morsko površino. Od Trsta je oddaljena 15 km. Površina zemljische znaša 310 ha. Od svoje filiale v Prestranku je oddaljena 22,5 km. Seno z lipiških pašnikov je izviro. Kot večina Krasa je tudi ta del po

Trikrat na begu pred Napoleonom

Leta 1797. so prodri v naše kraje Franci in Avstriji so pred njimi evakuirali lipičarje na Ogrsko. Pot s 300 konji je trajala 45 dni in niti eden ni zaradi teh naporov poginil. Že to priča o veliki odpornosti te pasme. Francozi so takrat uničili vse naprave in tudi arhiv, tako da danes ne vemo podrobnejše za dotadanjo preteklost in ne za razne rodovnike. Toda sreča jim nije bila mila. Ko so 1802. zopet odprli hlev v Lipici, so morali že 1805. lipičarji ponovno bežati pred Napoleonom, to pot v Djakovo, v Slavonijo. Še večja nesreča se je zgodila, ko je takoj na to zgorel hlev in je poginilo mnogo konjev. Prav tako so razne epidemije pobrale lepo število lipičarjev. Tretja evakuacija je bila izvršena l. 1809. Med tem časom je Napoleon daroval Lipico maršalu Marmontu, guvernerju Ilirije. Lipica je pozneje znova zaslovela v vsej svoji moči in veličini. Cesar Franc I. je bil skop in ni hotel ničesar slišati o restavraciji Lipice. Ferdinand pa je končno posrečil rešiti lipičarje in Lipico pred propadom.

Uspešna križanja z drugimi vrstami

Do večjega vpliva je prišel žrebec iz Andaluzije Consalvo, ki je postal utemeljitelj glasovitih lipiških belcev, ki so pozneje bili posebno cenjeni na avstrijskem cesarskem dvoru in drugie. Leta 1701. so kupili španskega žrebeca Cordova, ki je v lipiški konjarni pustil izredno potomstvo. L. 1720. je bila lipiški konjarni pridružena graščina Postojna, a leta 1728. pa Prestranek. Za prehrano je bilo s tem urejeno. V istem letu je bila na Dunaju osnovana španska dverska jahalnica v kateri so lipiški konji trenirali v »visoki šoli«. Pozneje so po 1750. letu pripeljali tudi žrebce iz Danske, Italije, Španije, Nemčije in Arabije.

Dobro se je uveljavil tudi arabski čistokrvni žrebec Siglavy. Pozneje so zaradi pomanjkanja arabskega razplodnega materiala pripeljali iz Španije (l. 1856.) originalen razplodni material. Producuti te arabske gojivte so dali zelo lepe konje, toda samo po zunanjosti, ki pa niso mogli vzdržati konkurenco s pravimi lipiškimi. Zaradi tega je bila čistokrvna arabska gojitev opuščena. Te arabske žrebce so potem uporabili samo za to, da bi dali lipiškemu konju več arabske krvi. Nekaj let po tem so pripeljali iz Kladrub na Slovensko, kjer je bila stara avstrijska dverska konjarna, razplodne kobile. Križanje je popolnoma uspelo. Od časa do časa so dobavljali Lipici tudi angleške konje, da bi popravili lipiškemu konju njegovo linijo (ledja). Poskusi pa niso uspeli.

Sinteza lipiškega konja bi bila v kratkih potezah tako-le povedana. Temelj lipiškemu konju tvori domaći kraški konj. Konjarna je bila osnovana s španskimi žrebci in kobilami, pozneje so pripeljali napolitanske kobile in na to nemške, danske, arabske, kladrubške in angleške žrebce, Italijanski konji se je takrat imenovali napolitanski konji, ki je bil po svojih kvalitetah zelo dober. Razvil se je v Italiji posebno zaradi ugodenega podnebjja in ker so Rimljani v svojem času zbirali iz vsega sveta ogromnega cesarstva v Italiji najboljše konje. V drugi polovici 19. stoletja je ta pasma popolnoma izginila. Španski konji je bil prav tako na zelo dobrem glasu v vsej Evropi. Njegovo propagiranje pa se je začelo že l. 1584., torej v času, ko je nastala lipiška konjarna. Obe pasme sta očuvani, samo še v kladrubški in lipiški pasmi. Lipiškemu konju je bila dolga leta dodavana arabska kri, da bi postal lepši in vztrajnejši.

Karakteristike lipičarja

Lipičar ni visokega rasta. V višino meri do 160 cm. Ima sorazmerno veliko glavo na lepo zavijenim dolgem vratu. Prsa so mu široka, noge kočkate, hoja graciozna. Po barvi so navadno sivi, le redki med njimi so vranci. Dobri poznavalci lipičanov razlikujejo polnokrvne in mešanokrvne. Čisti lipičani imajo vitko glavo, visok vrat, širok hrbet, dobro orisan sedlo, kratke kočkene suhe in močne noge, dolg in gost rep. So močni, vztrajni, ognjevit, lahko jih je učiti in niso izbirčni. Lipičar ima na čelu zelo značilno majhno izbočino. Po zunajnosti je lipičar tako tipičan, da si ga lahko zapomnimo za vedno. Razvoj je pri njem počasen in traja 7 let, dokler ne popolnoma doraste. Razplodne kobile so dobivale prej skozi vse leto ovsu in sena in to tudi ob paši. Paša se je pričela s početkom maja in končala v oktobru. Po enem letu starosti so žrebata dobivala na levi strani čeljusti žig v obliki črke »L« (Lipica). Imenovanje poedinih konj je bilo strogo sistematično. Žrebci so morali vzdrževati naporno delo po več let in to brez defektov, potem šele so jih spravili v konjarno. Kobile so prav tako morale na delo (vprega, sedlo) in tako dokazati, da so vzdržljive in sposobne za prenašanje vseh naporov. Posebno sistematično pa so gojili lipičarje v zadnjih stoljetih.

Ta konji je kot ustvarjen za gorske predele. Hoja mu je nenavadno sigurna, prav tako se odlikuje po dobrem temperamenti. Zaradi vseh teh karakteristik je njegova vrednost zelo velika, bodisi v gospodarstvu, za vojaštvo, šport itd. Poleg tega je še zelo skromen v hrani in se zadovoli z malo količino. Služi kot zelo dober jahač in vojni konj v gorskih krajih. Za pretežka dela ni, tako tudi ne za težka poljedeljska dela (globoko oranje itd.). Gojidenja vrednost je zelo velika. Posebno dobro potomstvo da z domaćimi kobilami. Kobile lipiške krvi dajejo na pr. z noniusom (angleški polkrovni konj) zelo dobro potomstvo. V Jugoslaviji ga uporabljajo na pr. v Dalmaciji, v Liki. Konje lipičarje vzgajajo v kraljevi konjarni v Demir Kapiji. Tako so tudi po vsej Evropi ustanovili mnoga konjarni z lipiškimi konji, posebno v bivši avstro-ogrski monarhiji. Samo v Hrvatski in Slavoniji jih je bilo 9. Lipičar je tipičen konj Krasa, ki se je tudi v ravni dobro obnesel. Toda za njega najbolj odzvavajo gorski predeli in e ni druge pasme ki bi poleg tako skromnih zahtev za hrano bila boli vztrajnejša in odpornnejša.

Stroga selekcija in vpliv Krasa

Iz selekcije, ki je trajala 360 let in z racionalnim vzgojevanjem na Krasu, je postala lipiška pasma ena najbolj trdnejših in odpornnejših kar jih imamo. Poleg tega, kakor smo že rekli, in kar je pri tom konju posebno važno, zahteva malo hrane in jo dobro izkorisčuje. Lipičar se lahko priladi vsem prilikam in se lahko aklimatizira, tako da si je zasigural obstanek tudi v najrazličnejših terenih. »Velika individualna poteca žrebcev te pasme, ki so si v priborili v večstotletnem sestavnem vzgojevanju v sorodstvu s sorazmerno zelo majhnimi primesi tujih krvi (arabske), jih postavlja za važne in sigurne korektore v konjereji. (Lipicanec, Miroslav Steinhausz). Večstotleten razvoj na Krasu in ostra selekcija moških razplodnikov v »visoki šoli« na Dunaju in kobil v prepregah avstrijskega cesarskega dvora, vse to je napravilo iz te pasme ne samo odporno in trdno, temveč tudi zelo elegantno in graciozno, z izvrstnim hodom v ravnotežju, ki ga nima nobena druga pasma. Kot smo že omenili, je lipičar zelo spremen v premagovanju gorskih težkoč in ima v takem terenu zelo sigurno hojo. Hoja v ravnotežju to je karakteristično svojstvo te pasme. To svojstvo so si drugi konji pridobili šele s težko in dolgotrajno dresuro, pri lipiškemu konju pa je to popolnoma prirodno. Vojska ima v njem nenadomestljivega sodelavca. Vse formacie razen konjenice in težkega topništva, a posebno gorske formacie, imajo v njem prvorstnega jahalnega voznega in tovornega konja.

Dolgoletno izkustvo je pokazalo, da je ta pasma najboljša za gorske (kraške) predele. To je bil glavni vzrok, da je bila osnovana v Jugoslaviji l. 1919. v Stančiču konjarni z lipiškimi konji. V pretekli svetovni vojni, ko je bil pomen konja še velik, se je pokazal lipičar za prvorstnega na vseh področjih. Tak tip konja kot je lipičar, vojaške operacije največ potrebujejo. Svetovna vojna 1914–1918. je zadala tudi tej pasme težak udarec. Vsa produkcija je bila pred svetovno vojno v veliki meri odvisna baš od c. kr. dvorske konjarne v Lipici.

Danes ima lipiška pasma 7 originalnih linij: 2 kladrubški (Maestoso in Favory), 2 napoliski (Conversano in Napolitano), 1 dansko (Pluto). 1 arabsko (Siglavy), 1 angleško-arabsko linijo (Sirdar), 1 mezohes-gorsko-forgarsko (Incitato) in 1 hrvatsko-slavonsko linijo (Tulipan). Kladrubška je najstarejša, napolska, danska in arabska linija pa so znatno mlajše, a najmlajša je angleško-arabska linija. Stare lipiške linije Montedoru, Principe, Montebello, Lipp, Imperatore, Pepoli, Boemo, Juperto, Amico, Toscanello, Confitero, Danese, Spagniolo na so izumrle.

Za časa svetovne vojne in po njej

L. 1915. je bila zaradi bližine fronte izvršena evakuacija lipičarjev v konjarno Laxenburg pri Dunaju in nekaj eksemplarjev so poslali v Kladrub, kjer so ostali do 1920. Po zlomu avstro-ogrskih monarhij je konje prevzela avstrijska republikska vlada, ki je konjarno znatno reducirala in končno prenestila v Piber pri Kőfladnu. Z materialom, ki je ostal v Kladrubu je češkoslovaška republika osnovala konjarno lipiških konjev in jo prenesla v Malé Topolčany na Slovaško. Avstrijska republika je zadržala vse zastopane linije žrebcev in vse robove kobil.

Po svetovni vojni je bil ustanovljen na Dunaju odbor za zaščito interesov zasedenega ozemlja, ki je bil prideljen italijanski komisiji. Članji te komisije so junija 1918. zahvalili od avstrijske vlade, da mora takoj vrniti vse lipičarje. Po predhodnih dogovorih je bila sestavljena komisija, ki je imela nalogo, da pridobi lipičarje. Komisija je izbrala 109 konjev, od teh 49 žrebcev in 60 kobil, predstavnikov 6 moških linij Siglavy, Pluto, Napolitano, Maestoso, Favory, Conversano in 18 ženskih linij. Ti so prišli nazaj v Lipico dne 18. julija 1919. Italija je po svetovni vojni začela s precejšnjo vnemo gojiti lipičarje. Lipiška konjarna je prešla na področje vojnega ministrstva in se imenuje »Centro di rifornimento quadrupedi del Carso«. Ustanovo vodilo častniki, med tem ko je osebje stavljeno od civilistov. Konjarna je pod italijansko oblastjo bila popolnoma renovirana in poslopja popravljena. Vlada posveča sedaj lipiškemu plemenu precejšnjo pažnjo in kakor želi povzdrigniti vse panoge poljedelstva in živinoreje noče zanemarjati tudi te znamenite lipiške koniereje.

Sedanja generacija lipičarjev v Lipici, kakor pišejo italijanski listi, je mnogo boljša od onih iz Babolne na Ogrskem, kamor so l. 1873. odpeljali nekaj lipiških žrebcev. Veliko število konj na Ogrskem so potomci teh lipičarjev iz Babolne. Španska visoka šola na Dunaju je bila ustanovljena l. 1735. in je seveda s padcem avstro-ogrskih monarhij zgrubila na svojem domu. Sedaj pa jo je tretji rajh zopet dvignil do veljave.

B.:

POGREB

RESNIČNA ZGODBA IZ NAŠIH DNI

Ko so tovariše odpustili iz jaškov, je bil tudi on na cesti. Šofer je bil po poklicu. Srednje trščate postave, velikih oči in podolgovatega obraza. Poznala ga je vsa dolina in on njo. Živa zgodovina je bil našega kotla, vse je poznal in vsi njega. Ničesar se ni zgodilo brez njegove vednosti. Poštenjak je bil, od nikogar ni maral ničesar, milost je odklanjal. Odkrit v besedah in dejanjih. V svoji odkritosti ni poznal razlike med gospodom in delavcem. Vsem je pravično in brezobjirno delil potrebne in zaslužene besede. Bil je zaveden sin svojega naroda. Sodeloval je pri koroških bojih. Ko se je vrnil, je bil šofer pri rudniku. Sedaj je bil na cesti.

Kam? Kakor mnogo drugih, s trebuhom za kruhom. Preko meje in nato v daljne južne kraje v rudnike. Tu je živel, dokler ni obnemogel in se vrnil na sever v bližino svojega kraja. Toda očja domovina mu ni mogla dati kruha, poštenega kruha. Visel je med nebotom in zemljijo, iz dneva v dan. Miloščine ni maral. Hotel je živeti od dela svojih rok. Vsem je bil na razpolago, vsa dela je opravljal. Tako ga je začelo počasi razjedati. Hrbet se mu je začel vpogibati. Končno jo je skupil v oni ostri zimi, ki je bila strah in smrt revežev in brezdomcev. Mesto drugih je opravljal nočno službo pri takšnih zunaj na cesti. Prezeval je (mesto drugih) v tistih nočeh po avtomobilih in na cesti. Cesta mu je bila dom, avtomobil spalnica. In tedaj se je pričelo. Lotila se ga je ona strašna uničevalka v bogih, ki se pojavlja iz bede.

Samo trenutno mu je še posijalo solnce. Žal prepozno in le začasno. Vedel je vse to, a tudi to, da ni več rešitve. Zato je opravljal delo brez volje in veselja. Srečen bi bil samo v svojem delu. Zaman je oblegal znance in prijatelje. Nihče mu ni pomagal. Letu pa tam je padel kak kovač in prisiljena beseda. Kovače je odklanjal. Zdeli so se mu kakor krpe, ki jih gradiš na življenju. Zakaj neki bi ga kralj? Naj ostane tako kakršno je. Ko se bo obrabilo (ko bo postal prozorno), se bo samo zrušilo. Tako je mislil in še sam pomagal uničujoči bolezni.

Tak se je zaljubil. Z dežele je prisla, sočna in polna kakor pomaranča iz Jaffe. Postala sta prijatelja in navela skupno stanovanje. Hotel jo je poročiti. Vedela je, da je bolan. Kaj bi z njim? Toliko kolikor je vredno in plančano. Čutil je to. Bolelo ga je in pospeševalo razkroj in konec. Za delo ni bil več. Sredstva so pošla in z njimi vse drugo. Prodal je pohištvo in se zvestno pripravljal na konec.

Zadnjo noč je prespal v delavnici na mizi. Ko so prišli delavci ga ni bilo. Vrnil se je z bolnim nasmehom in iz ust mu je dišalo žganje. Bil je uničen, človek zadnjih trenotkov in zadnjega dejanja.

Poklical jo je. Tiho in nerazumljivo sta se pogovarjala v kotu. Razgovor je prekinil oster krik groze in strahu, ki se je izvil ženski iz prsi. Bleda in tresiča je stala v drugem kotu, on pa je nemo strmel z neživiljenskim pogledom tja v nedogled. Sunkovito je spraznil žepe, vrgel drobiž po mizi in planil skozi vrata proti reki. Predno so se zavedli dejanja, je že bil preko ograje v reki.

Ravno do vratu mu je segala. Ker ni bila deroča, je korakal po strugi z dvignjenimi rokami, obrnjen proti strugi. Mahal je z rokami in pozdravljal: zdravo, zdravo. Ljudstvo se je zbiral in gledalo čudnega plavača-samomorilca. Vrgli so mu vrv. Odklonil jo je. Ko je začutil, da mu vrtinec spodnaša noge, je dvignil roke in zaklical: zdravo in živila Jugoslavija. To so bile njegove zadnje besede. Vrtinec ga je nato potegnil vase in odnesel naprej po strugi. Potegnili so ga iz vode, srce mu je še lahko utripalo. To srce, ki je toliko bilo za druge, le zanj ni bilo nobeno. Med prevozom je umrl.

Zadnje poglavje. Zabili so ga v lesen zaboj in ga hoteli pokopati kar... Človek in družba sta mu bila krivična tudi po smerti. Prijatelji so zbirali po dinarjih za krščanski pogreb. Seveda gospodje moraju biti plačani za vsako delo, le revež ne. Dragi fant, revežu je težko celo umreti. Morda nisi mislil na to. Morda si pričakoval, da ti bo družba pravica vsaj po smerti. Varal si se.

Tam v podrti mrtvašnici na raztem starem pokopališču so ga izpostavili. Čemu neki. Kropilcev je bilo zelo malo: tisti, ki so ga spremili na zadnji poti. V zgodnjih popoldanskih urah je bil pogreb. Tedaj navadno pokopujejo reveže. Dolgočasno in razbito se je od nekje oglašal zvon. Komaj nekaj parov je bilo pogrebcev. Vsi so ga zapustili, celo oni, za katere se je žrtvoval.

Vozili so ga v vozu zadnjega razreda. Brez okrasja in stekla Ha, ha, kolikokrat je on vozil gospodo v udobnih avtomobilih, njemu pa privoščijo na zadnji poti na vse strani odprt voz s konjsko pripredo! Pa kaj njemu vse to.

Počasi se je premikal skromen sprevod. Za krsto je stopala ona. Izražala je žalost z ihtenjem in na krsto mu je položila šopek v zadnji pozdrav. Nasproti je prišel njegov priatelj z zavilanim ovratnikom. Bil je umetnik. Poznala sta se že dolgo in skupaj spraznila mnogo kozarcev. (Spodobi se, da ga pospremi na zadnji poti.) Ali bi mu zamerili, če je tudi danes sam pogledal iz žalosti v kozarec. Stopil je v sprevod in solze so mu pričele polzeti po licu. Gledal je na krsto ter celo pot govoril in ponavljal raztrgane stavke.) »Dragi fant... škoda Te je... Rad sem Te imel... Dober fant si bil... Kaj je življenje?... Zlobno

je... Revež je revež... Družba, hal...« Tako nekako je govoril, zdaj tišje, zdaj glasneje. Besede so mu vrele iz srca.

Nam pa je pogreb postal farsa. Smejali smo se celo pot. Mi, ki smo prišli k pogrebu, da bi zadostili tistem malenkostim družabnega reda, vladnost in zunanjega spoštovanja! Nismo razumeli umetnikovih besed. Ta trenutek smo bili enaki onim, ki so govorili: Kakršno življenje, taka smrt. Umetnik je govoril. V kapelo ni vstopil. Počkal je zunaj, stopil nato spet za krsto in šel na grob.

Mrmranje zadnjih besed očenaša je utihnilo, ko je stopil umetnik k odprtemu grobu. Razkoračil se je, prekrižal roke na hrbtni in pričel poslovilni govor. Zresnili smo se. Kri nam je zastajala in mraz nas je preletaval. Kaj bo? Umetnik pa je govoril: »Dragi moj... rad sem Te imel... Življenje je kruto... neusmiljeno... družba zlobna... Dober fant si bil... Šofer si bil... Šofer življenja... veliki Šofer... toda... ko si vozil... okoli vogala... se Ti je... zlomil... volan... življenja... in avto... je zdrnil... iz Tvojih rok...« Solze so mu zalile lica, beseda je onemela v grlu. Telo se je krčevito sklonilo, roka je zagrabila razkopano zemljo in jo vrgla na krsto.

Nemo smo zrli v odprt grob. Kesanje se je zbudilo v naših srcih in solze so stopile v oči. Zrušeni in bičani smo metali zemljo na krsto. V megleinem in pustem popoldnevnu smo zapuščali pokopališče.

Cez čas je neznana roka napravila nagrobeni okvir in nad njim malo naročno ploščo s priimkom, imenom in dnevom smrti. Oglasila se je bila vest in zahtevala oddolžitve... b.

DAN SE GUBI

Dan se gubi, sunce gine
Tam' daleko još se neka
Skladna pjesma u daljine
Širi, slatka, meka.

U zadnjemu sunca traku
More divno se talasa
I od nekuda u zraku,
Pozdrav Gospo blag se glasa.

Ah! to more
Gdje se ladje šare,
Ono ima uvjek
Za nas nove čare!

Pa i sad šaputa
Uza pjesak bijeli
Kano dijete oko skuta
Majčinih kad se veseli.

Uvijek šapće, uvijek pjeva
Neku pjesmu čarnu
Povjetarac je razlijeva
U tu mlijecnu noje sparu.

Ispod oblačića bijelog
Digo mjesec glavu sijedu
I polako k zemlji zirne
Kano mati k čedu.

Već pun mjesec trepti gore
Vedroj plovi po pucini
A duboko, plavo more
Srebrov prosuto se čini.

Dok valovi nježno mrmlju
Lako, sneno, ali jasno,
Slavuj negdje tamo u grmlju
Svoju pjesmu svrši glasno.

BEZ KIŠOBRANA I BEZ POSTOLI

Došla je kiša iznenada
Stigla me je nasred puta
Pa sad mirno, tiho pada
I po meni, bogme, lupa!

Mirno i tiho, ko da nije
Prestati joj cijelog dana
Svoje kaplje na me lije,
...a ja nemam kišobrana!

»Oj! na onog, dragi Bože,
Neka pogled Tvoj se svrne,
Što je mokar sve do kože
I nišč nemam da s' ogrne!«

Pa dok Boga tako prosim
Gledam tužno sve na polje:
Mokro odijelo teško nosim...
A ta kiša gre sve bolje...

Tad će iz grmlja ptica mala:
»Što to eviliš, što te boli?
Neka pada, Bogu hvala.
Ta ja nemam ni postoli!«

KRAJ MORA

Noć je tiha
Vjetrič blag
Molaganu njih
Morski val

I mjesec blijeđ
Svjetli i pun,
Starac već sijed
Dela račun

Kolike zv'jezdice
Oko sebe ima:
Milo ih gleda
Smješće se njima.

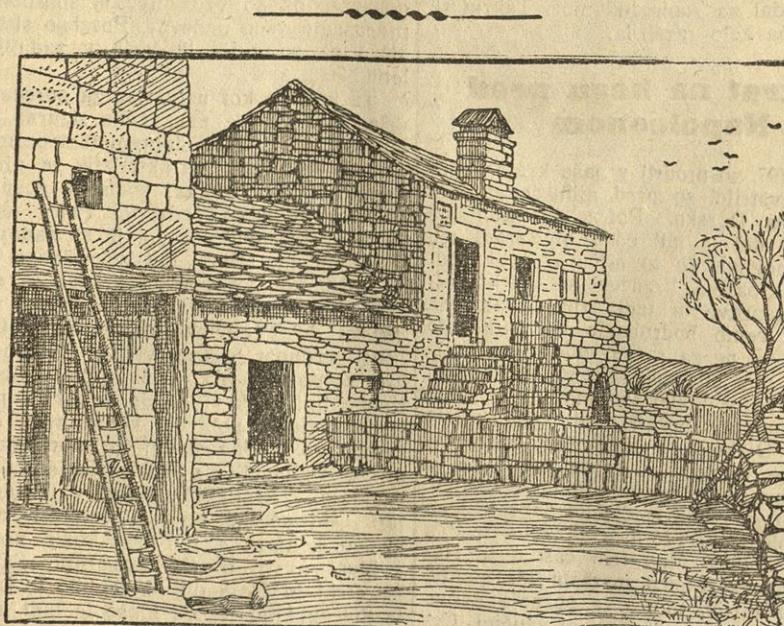
Sav zrak miriše
Ko mlado sijeno
A more diše
Lagano, sneno.

U tihim se valovim: Oh! bajna noć
Nebo zreali,
Po njemu plovi
Oblačić mali.

Dugo uživat
Tu kraj mora
I plakat i snivat
Dok svane zora!

POJASNILA GLEDE NOVEGA HIŠNEGA KATASTRA

Gorica, decembra 1939. — Ker se ljudje razburjajo glede uvedbe novega hišnega katastra, je bilo italijansko časopisje primorano pomiriti vse tiste, ki so prizadeti s to uvedbo. Med drugim listi pišejo, da uvedba katastra nima nomena povisavati davkov temveč ima za cilj samo to, da bi bila pri plačevanju davkov upoštevana čimvečja pravičnost. Obseg nepremičninskega bogatstva v državi ni popolnoma znan. Novi katerer hoče to ugotoviti in po načelu enakopravnosti določiti davke, ne pa jih povisati. S tem bo realiziran nov red v davkih na zgradbe. Sedanji davki obtežujejo samo celokupne dohodke. Po novi ureditvi pa bo podpadel pod davčni vijak samo čisti dobiček, kar je bolj pravično. Vse, kar bo podleglo temu davku, pa bo določil novi katerer, kateremu ničesar ne bo ostalo neprikrito. Vse stavbe, ki so bile prej oproščene od davkov, ostanejo še nadalje oproščene, kot je to določeno po zakonu. Dne 31 dec. t. l. poteče rok za vlaganje formulirjev za novi katerer. Kršilce tega roka čaka težka kazen od 100 do 2.000 lir. Zaradi tega pozivajo listi, naj se posestniki še pravočasno požurijo, da ne zamudijo opraviti te dolžnosti.

JEŽENJ — Rodna kuća biskupa Dr. Jurja Dobrile

NAŠI LJUDI I KRAJEVI

ERNEST RADETIĆ:

BADERNA

Znam, da svaki od nas nosi u svojoj duši sliku svog rodnog sela duboko urezana i da je za svakoga njegovo rodno mjesto najljepše.

I što je čovjek dalje i dulje od nje ga to mu se slika njegova ljepšom pričinjava, ljudi boljim i plemenitijim, nebo vedrijim, a zemlja rodnjom.

Za meně je moja Baderna najljepši kraj na svjetu, jer je volim srcem i osjećajem i jer sam u njoj proveo najljepše dane svoga života, dane ranog djetinstva, dane zanosa nacionalnog, dane koji ostaju u životu svakoga čovjeka neizbrisivi.

Možda mi se sve u njoj pričinja lijepim i blistavim zato, što sam u njoj živio u ono doba, kada je sve plivalo u obilju i kada se o krizi, besposlici i gladi nije ni znalo da na svjetu postoje ili mogu postojati.

Sve tamo od Učke prema zapadu spušta se sve niže i niže visoravan za visoravni, koje presjecaju tu i tamo po koja kotilina ili veća draga i redaju se u obliku širokih stepenica sve do mora. Isprva je kamen i krš, koji se polako pretata u lapor i bijelu ilovaču, zatim u neku mješavinu škalja i crvenice, dok konačno sve bliže moru ne završi plodnom i masnom crvenicom.

I baš na rubu posljedne stepenice, na prelazu iz škaljive pličine u duboku i plodnu crvenicu diže se na blagoj uzvisini Baderna.

Kada dolazi cestom iz Pazina prema Poreču, nigdje ne vidiš mora, jer ga zastire sa svih strana niz brežuljaka i brežuljčića, koji se izmjenjuju s dolcima i uvalicama, sve dok ne dođeš do Baderne.

Cim si došao u Badernu otvori ti se najdom krasan vidik na sve strane. Na sjeveru diže se modra glava Učke, a na zapadu divno plavetilo morsko, koje se stapa s nebom u jedno i prelijeva divnim bojama lazurnog neba, zelenkasto-plavih svjetlucavih valova, rumenilom sunca i srebrom bijelih oblacića.

A dolje do mora pružili se rođni vinogradi, maslinici, žitna polja i bujne zelene šume, Vidorna i Kuntija.

Baderna se nalazi na raskršću cesta, koje vode iz Rijeke preko Učke, Vranje, Paza, Cerovlja, Novaka, Pazina, Tinjana, Baderne i Žbandaja u Poreč, te iz Trsta preko Buja Grožnjana, Višnjana, Baderne, Svetoga Lovreča, Pazenatičkoga, Lima, Kanfanara Svetog Vičenta i Vodnjana u Pulu.

Zbog tog svog položaja na raskršću puteva, kao i zbog bogate okolice ona je postala važnim središtem i, ako tako smijemo kazati, trgovackim i u hrvatskom nacionalnom pogledu kulturnim centrom porečkog kapetanata.

Nacionalno osvješćivanje zapadne Istre počelo je dosta kasno istom negdje iz 1900 godine. U tom dijelu vrlo je važnu ulogu odigrala baš Baderna, u kojoj je 1899 godine otvorena prva hrvatska pučka škola Družbe Svetoga Cirila i Metoda, a istodobno osnovana i velika gospodarska zadruga, koja je sagradila ogromnu zgradu pod kojom je duboko u zemlji bio izgradjen betonirani podrum, u koji je stalo na tisuće hektolitara vina.

U ono je doba gajenje vinove loze bilo veoma rentabilno, jer se je vino dalo vrlo dobro prodati, budući da tako rekuć nije imalo u cijeloj Austriji nikakve konkurenije. Istarska su vina poznata zbog svoje jakosti, a ujedno tečne pitlosti, pa su u pojedinim zemljama bivše Austro-ugarske monarhije bila mnogo tražena i veoma cijenjena. Nije se nikada dogodilo, da netko ne bi bio mogao prodati vina, jer su trgovci vinom »vinantie«, malo iza berbe počeli dolaziti sa svih strana. Vino bi na licu mjesta kupili, platili i odmah ga odvezli bilo na brod u Poreč bilo na vlak u Sveti Petar u Šumi. Obradjivanje vinograda postalo je bilo toliko rentabilnim, da su seljaci svaki drugi poljodjelski rad napustili i bacili se samo na gajenje vinograda i pravljenje vina. Od žita sijala se samo pšenica, dočim se kukuruz uopće nije sijalo, jer se ljudima nije dalo mučiti se okapanjem kukuruza, kad ga se za bagatelnim cijenom moglo kupiti u dučanu. Ljudi bi tako prodali vino, digli neki čak po deset do petnaest tisuća kruna i time nabavili u dučanu bijelo brašno za lješnjake i tjesto, te vreću dvije kukuruznog brašna, toliko za palentu ili za hranu svijnjama.

Seljaci su uglavnom bili svi od reda imućni i dobro stojeći. Poneka selja živjela su gospodski i u njihovim kućama nije nikad uzmanjkovalo pšenice, vina, sira i mesa. Selo Katun na primjer bilo je toliko bogato da su na primjer Radovani znali napraviti godišnje do 1000 hektolitara vina.

Berba je bila najsvećanija zgoda u životu seljaka u tom kraju. Na berbu je dolazio iz srednje i sjeverne Istre, iz Bezjače i Čićarije, na stotine radnika muških i ženskih, koji su tu proboravili padničeci po mjeesc dana, jer domaći

sami nijesu bili u stanju da grožđje na vrijeme obere.

Tko nije vino pravio kod kuće predavao bi ga u zadružnu konobu, gdje mu se je grožđe uzimalo na tekući račun, iz zadružnog bi dućana dobio u zamjenu sve što mu je u gospodarstvu trebalо, počevši od orudja i robe do živežnih namirnica. U zadružni podrum međutim nije se davalo sve grožđje nego bi svaki za kućnu potrebu sam napravio nekoliko hektolitara vina, jer se kuća bez vina, naročito za težake nije mogla ni zamsiliti.

Za vrijeme berbe znalo se pred zapadnog sakupiti na stotine vozova krcatih badnjevima i kaštelanama prepunim grožđa, tako da su poneki znali čekati i po dva dana dok bi došli na red, da im se vozovi isprazne. Sve je u te dane bilo sito i pijano, sve vedro, veselo i raspljeno.

Isto tako nekako bilo je i u vrijeme prodaje vina. Kad se vino točilo bile su po kućama prave gozbe. Za obligatne večere vino se nije pilo na litre i bukate nego na brente. Kućedomačina bila na čelu stola imao kraj sebe brentu vina iz koje se neprestano bukaletom grabilo, napijalo i nazdravljalo. Posutice s bakalarom bile su obligatna večera prijedrom točenja vina.

Bogati kraj za rana je privukao u Badernu i dvije krnjelske familije i to su bili jedini Talijani u cijelom okružju, koji su se međutim ubrzo assimilirali, pogotovo kad su im djeca počela počudjati hrvatsku školu tako da su neposredno pred ratom i oni već hrvatski osjećali, pogotovo kad je i u ostaloj zapadnoj Istri počelo narodno budjenje.

U Baderni je bio podignut i veliki parni mlin prije nekih 50 godina, a sagradio ga žminjski bogataš, inače talijanski orientiran, Karlo Peteh. I u njem je u sezoni, neposredno poslije žetve znao biti golem promet. Na stotine kola iz Svetlovreštine, Svetivanštine, Tinjanštine i Križanštine znalo se tako sakupiti oko mlinu i čekati često podan, dva, dok bi na red došli.

Kako je stara Baderna teško je danas reći. Sve današnje porodice doselile su u nju u novije doba, jer izgleda da su se stare familije bogzna s kojeg raz-

loga zatrle. Od starosjedioca ostala su tek imena pojedinih dijelova sela, no porođa nikakvog. Zna se samo da su nekad bili u njoj neki Golešići, Danci, Kavarloti, Bukarići, Kapelani i Boljpići, no već pred nekim 100 godina svima im se zatrlo sjeće. Danas žive u Baderni ove porodice: Štenta (ti su najstariji) Burići, (doselili se iz Kanfanara), Orbančići (ti su se čini mi se takodjer već zatrli, a bili su se doselili iz Žminjštine), Pastorčići (doselili se iz Motovunskih Novaki), Pilari (došli iz Tinjanštine), Rupenovići, Bratovići, Žužići, Radetići, (došli iz Kringe) te krnjelske familije Tivan i Marcolini. Ovi posljednji došli su u novije vrijeme negdje par godina prije 1900.

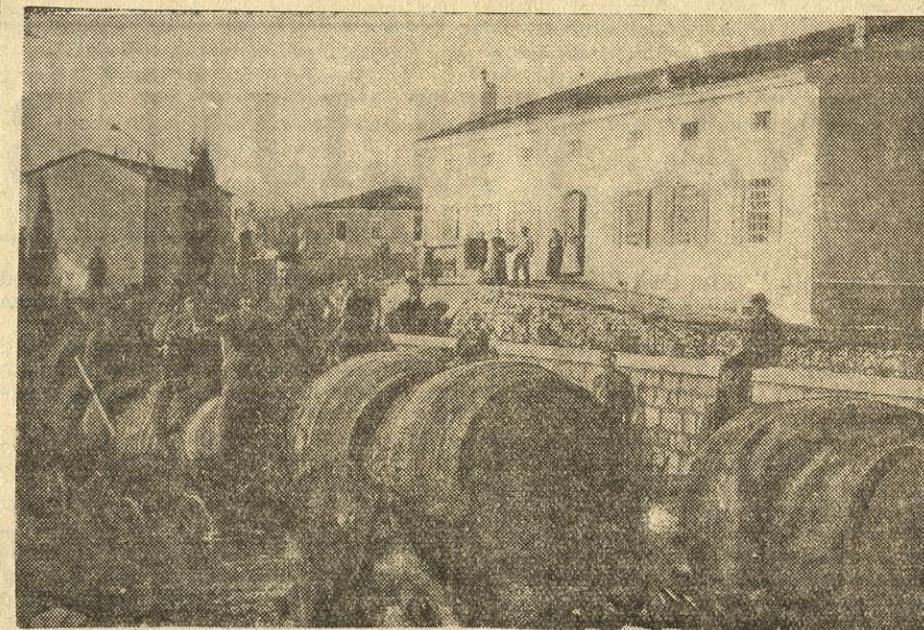
To su bili stanovnici same Baderne. Sela su takodjer nastanjena u novije vrijeme. Sela su ova: Rupeni, Sinožići, Bratovići, Katun, Jehnići, Dudoši, Bonaci, Ružići, Danci, Morgantići, Matulini, Stifanići, Rakovci, Jurići, Radići, Čehići, Banki, Jurcani, i dr. Pojedine obitelji po selima nose uglavnom prezime na po imenu sela tek s nadimkom po kojemu se razlikuju jedni od drugih. Tako se na primjer svi stanovnici sela Stifanići zovu prezimenom Stifanić, tek svaki drugi s dodatkom: Stifanić-Došić, Stifanić-Dalmatin, Stifanić-Popović, Stifanić-Tončić, itd.

Imena polja, šuma, vinograda, njiva i lokava od starine su naša. Tako se pojedine lokve zovu: Močilje, Zelenka, Grgljevka, Šprahovica, Lokvina i sl., a polja Vrtlina, Veliki vrt, Njiva, Vrtlišće, Ograda, Benić-dola, Benić-vrh itd.

Baderna je osim škole družbe Sv. Cirila i Metoda, prve hrvatske škole u zapadnoj Istri imala još i župni ured, poštu, žandarmerijsku postaju i spomenuto već Gospodarsko društvo, poznato pod imenom Zadruga.

U Baderni je, naročito u selima koja leže na istočnoj strani veoma razvijeno ovčarstvo, jer na tu stranu ima mnogo pašnjaka. Pojedina gospodarstva imala su po 80 do 100 glava ovaca i dakako u obilju sira, mlijeka i vune. Sela koja leže na zapad, niže prema moru ovčarstvo se u glavnom nijesu bavila, jer su bila sva okružena vinogradima i manjicima, te žitnim poljima.

Tako je bilo do nedavna. Kako je danas stanje nije mi točno poznato, jer već desetak godina tamo nije bilo. Znam samo da se je za moga izbjivanja tamo sagradila nova škola i nov zvonik. Zadruga je propala, a mlin navodno je dva da još životari.

BADERNA — Gospodarsko društvo

M. KORLEVIĆ:

NEKI BOŽIĆNI OBICAJI U ZAPADNOJ ISTRI

Na Badnjak ili Viliju Božju ne radi se ništa, ali se niti ne jede cijelog danu ništa, sve do navečer do 6 sati, nego se cijeli dan obdržava najstroži post. Domačica je uzrujana, jer imade obično punе ruke posla, dok sve po kući i oko nje pospremi i počisti. Danas dolazi u kuću štor šantolo, da je blagoslov. Na stolu ga čeka pun pladjan (peltar) lješnjaka, badema, jabuka i kobasicu, a u papiru umotana jedna srebrna kruna. Tko ima ovaca spremiće mu jedan sir. Župnik kada dođe i blagoslovu kuću ostavit će na pladnju mali paketić tamjana u zamjenu za onu krunu umotanu u papiru.

Sretna je domaćica, ako je župnik stigao barem prije podne, da se može latiti drugog posla u kući, jer treba pripremati veliku i obilatu veceru. Čim padne prvi mrak i po selu se stanu paliti svjeće, ljudi se povlače svaki u svoj dom iz koga se ne izlazi više do ponoske.

Oko 6 sati počinje večera, strogo nemrsna. Toga se dana ne jede ni jaja, ni mlijeko, ni mast ni maslac. Večera se

sastoji obično iz riže i fažola, uljem začinjenog, fuži (tjestenina) sa slanom srdeštom, bakalara ili ribe i šalate, a na koncu fritule na ulju pečene. Vina imade dakako u obilju, najbolje. Što ga kuća imade. Pod stolom za vrijeme večere na lopati na žeravici dimi se tamjan...

Selom odjekuju hici iz pušaka i kubura. To je znak radoši što se te noći rodio Bog. Naš narod uopće voli dati oduška radosnom srcu pucanjem iz kubure. Tako u svatovima, tako kod srećanosti, a tako i za crkvenih godova.

Iza večere svi članovi porodice posjeduju oko ognjišta na kom gori velik drven panj, »koga se obično na današnji dan stavi na ognjište ujutro, pa gori do Svetih Trih kralja. Uz vatru pričaju se svakojake priče, gatalice i šale igra se za lješnike i čeka doba kad će starici da odu na polnočku, a mlađi u krevet.

Iza polnočke vraćaju se kući i onda je već slobodno prigrasti nešto mesnato, a obično se piće rakija uz to. Sutra dan ljudi se dočekivaju pred crkvom i

čestitaju jedan drugome Božić. Na Božić se neide u posjete, niti se ide čestitati kome u kuću, jer je Božić sasvim obiteljski svetak, koji se provodi strogo u krugu obitelji, u vlastitom domu.

Osam dana kasnije na Novu Godinu, na prelazu iz stare u novu godinu, oko ponoći, nastaje u selu takovo gruvanje iz pušaka, čim odbije na zvoniku 12 sati, da misliš e se nalazi negdje na fronti. Nova se godina dočekuje uz gruvanje pušaka. I to je znak radosti, što smo ju dočekali.

Drugi dan u rano jutro djeca se već žure od kuće do kuće da ne zakasne čestitati. Po selu se razliježe vika i cika pojedinih skupina dječaka i djevojčica, koji sa šarenim rupcima u ruci idu od kuće do kuće, da čestitaju sretnu novu godinu i da uz to dobiju »dobru ruku«.

Ulazeći u kuću pozdravljaju: »Dobro jutro, danas je novo lito, dajte nam dobru ruku, da bite Bog daj dočekali i k litu. Svaka kuća daje djeci »dobru ruku« u formi jabuka, oraha, lješnjaka, badema, naranača ili kolačića, a gdje-gdje i po koji novčić. Neki se znaju nasačiti, pa djeci umjesto dara pružaju ruku, govoreći: tražite dobru ruku, evo vam moje dobre ruke! što djecu daka-ko ne veseli mnogo, jer ona samo ispod oka gledaju što li će im gazdarica izvaditi iz škrinje.

Ako bi koja kuća zatvorila vrata pred navalom dječurlije (no to su bile vrlo rijetke kuće) onda bi djeca stala pred vrata i vikala: »gdje van je ovo ljeto ognjište da bi vam k litu bilo smetlište« i krenula bi dalje.

Ovo obilazjenje kuća po selu trajalo bi sve tamo do podne, dok se je sve obišlo. Često je međutim znalo završiti i mnogo ranije već prema tome, kako su se djeca ujutro ranije ili kasnije digla.

Bilo je nekih kuća, koje su bile poznate zbog svoje dezerljivosti. Te su kuće dječja dobro zapamtila, pa je bila već najranijim jutrom pred njima velika navalna.

Kad bi sve kuće obišli dječaci bi počeli igrati na »babice«, na »par ili ne-par« ili »pod kinkin«. Te se igre igraju lješnjacima, orasima ili bademima.

Stariji ljudi sastali bi se na trgu pred crkvom i započelo je sveopće čestitanje i dogovaranje. Pojedinci znali bi odmah utančiti i koledare, koji su bili određeni, da podiju po selu za Svetu Tri Kralja koledvati. Koledvalo se je zapravo učišta Svetih Trih Kralja to jest na 5. prosinca (prosunac-sjećanj). Toga dana iza blagoslova vode u crkvu, formirala bi se grupa koledvara kojoj je na čelu bio kralj, koji je nosio na dugackom štapu svijetu, koja je gorjela u kutiji izradjenoj u obliku zvijezde. Uz kralja bilo je nekoliko njegovih doglavnika a za njima grupa od 6 mladića pjevača, zatim nosači čabra, spra i bisaga i iza toga ostala mlađe. Dječurlije nije naravski nikada falilo. Koledvari bi zaredali od kuće do kuće. Na svim su kućama za trajanja koledvanja vrata bila zatvorena, a otvorila bi se samo kad bi koledvari došli pred njih i zahevani.

Kad su koledvari došli pred kuću udario bi kralj štapom nekoliko puta po vratima, a kućedomačina bi se oglasio i upitao ih što žele. Koledvari bi izjavili da su došli čestitati, pa bi zakantali jedni na tanko drugi na debelo. Jedne se pjesme sjećam kako sam ju iskvareno čuo, a ne znam pravo kako su joj tekste točne riječi. Sjećam se da sam kao mali dječak još pjevao iza koledvara: »Bog se rodi tu idamen, vintliamen, gradu ime Jarusalem«.

Druga je pjesma bila: »Ta svitla zvizd zgorun gre ča je na višje hodila to nam je liplje svitila«. Svaku bi pjesmu kralj koledvara završio riječima: »To je sve u vašu čast!«

Na to bi domaćina otvorio vrata, a gazdarica je već čekala spremna s darovima. Bila je to obično velika po jedan metar dugačka kobasica, veliki kočač s jajima i par bukala vina, koje bi gazda obično izlio za koledvare u čabar što su ga nosili nosači-koledvari. Da se je uz to popilo u svakoj kući po kojim bukal nije potrebljno ni spominjati.

Na Svetu

Dr. IVO MILIĆ, sveuč. profesor, Subotica:

O NOVOM GRADJANSKOM ZAKONIKU KRÁLJEVINE ITALIJE

Kad je »Istra« objavila da je 1. VII. 1939. stupio na snagu novi talijanski gradjanski zakonik, izrazila je želju da netko prikaže značaj i obim te reforme. Odazivajući se toj želji prikazati će novi zakonik samo u koliko može da ima interesa za čitaocu Istre koji nisu pravnici; pravnik će se s njim potanje upoznati iz stručnih časopisa.

*

Prije svega treba napomenuti da je nova, u gradjanskem zakoniku, za sada samo knjiga I, koja, u 449 članka, govori »O osobama« (Delle persone) te Uvodni zakon (Disposizioni per l'attuazione del Libro primo) kao i odredbe o primjenjivanju zakona uopće (Disposizioni sull'applicazione delle leggi in generale). Medju ovim posljednjima nalaze se i propisi takovog Medjunarodnog privatnog prava to jest pravila, po kojima se, na području gradjanskog prava, postupa prema inostrancima. Gotov je već i nacrt za knjigu II zakonika, koja će govoriti o vlasništvu i stvarnim pravima, ali nije još ozakonjen a vjerojatno i neće biti doskora, jer je novi Ministar pravde (Grandi), pri nedavnom nastupu svoje službe, izjavio, da će nacrti ostalih dijelova zakonika podvrći reviziju.

Reforma gradjanskog prava u Italiji sprovodi se vrlo umjereni. Poput starog Rima i novi Rim ne kida naprveč sa ukorijenjenim tradicijama nego se na njihovu temelju prilagođuje zahtjevima savremenosti. — Osnovno njegovo stanovište ostaje uvijek starorimsko: Država nije zasebno biće odvojeno od naroda, u kojoj bi se dopuštala borba države protiv pojedinaca ili pojedinaca protiv države (Spencer), nego je Država zbroj pojedinaca i skupina koji je sastavljuju. Od tuda potreba društvene solidarnosti i koordinacije interesa društvenih jedinica zbog interesa cjeline; zdrava i sposobna jedinica, osobito zdrava obitelj, znači snagu države. Na području gradjanskog prava ne oduzima se ništa jedinkama u korist cjeline nego se jedinke jačaju u korist cjeline. Ta osnovna rimska ideja unitarne države treba nužno da poštuje individuum, ali ne kao samostalnog Robinzona nego kao člana društva.

Dosadašnji gradjanski zakonik Italije od godine 1856. bio je izradjen na osnovu francuskog gradjanskog zakonika od g. 1804 i ima sve njegove odlike i mane. Osnovna misao njegova, individualističko-liberalistička, davala je doduše pojedincu široku mogućnost razvoja i privredjivanja, ali bez obzira na druge članove zajednice i na zajednicu samu. Pošto stvarne jednakosti između članova zajednice ne može biti, jer bi pretpostavljala jednaku duhovnu i materijalnu svojstva i sredstva kod svih, to jednakost pred zakonom znači u istinu povlasticu jačih. Društvo nastalo na tim osnovama, pokazivalo bi, u slici, malen broj dobro ugojenih pojedinaca i ogroman broj mršavih i oslabljelih. Pojava svakako nezdrava. Da se ta nejednakost ukloni ili barem ublaži, zadatak je takozvane socializacije prava.

Ova se uvodi ili radikalno-revolucionarno ili postepeno, prema prilikama. Fašistička Italija ide ovim drugim putem.

Novi zakonik nema Općeg dijela, u kome se postavljaju načelna pravila, koja odavaju njegov duh i smjernice. Parlamentarni odbor brisao je i takav propis o zabrani zloupotrebe prava, koji je glasio: »Nitko ne može vršiti svoje pravo u suprotnosti sa svrhom za koju mu je to pravo priznato.« Nije ga brisao za to što ga nije odozvao nego jer je smatrao da i Zakonik treba da dobije svoju Kartu (La carta del Codice) analogno onoj o ra-

du (La carta del lavoro), koja bi imala sadržavati načela izvedena iz cijelog zakonika, kad bude dovršen, i davati direktive za njihovo primjenjivanje u praksi. Reklo se je tom prilikom vrlo zgodno, da tako rade i veliki kompozitori muzike, koji, izakac su napisali cijeće operu, izvlače iz nje glavne motive, da s njima sastave njezinu uvodnu simfoniju.

Da se ne iznenadimo krtošcu novina, unesenih u lično i obiteljsko pravo novog zakonika, treba da imamo na umu, da ih dosadašnji zakonik ili nije imao nikako ili ih je imao još krtije.

Evo sad glavnih detalja I knjige: Dopušta se raspolažanje sa vlastitim tijelom (čl. 5), ali se dodaje »osim kad bi to raspolažanje proizvelo trajno smanjenje fizičkog integriteta ili bi inače bilo protivno zakonu, javnom redu ili dobrim običajima«. U tome duhu bilo bi dopušteno davanje svoje krvi ili kože za lječenje drugih ili svoje lešine za naučne svrhe, ali ne bi bilo dopušteno davati svoje žlijezde za podmladjivanje drugih ili izvršiti svoje kastriranje. S pravom, jer bi neograničena sloboda raspolažanja vrijedjala dostojanstvo čovjeka i interese porodice i društva.

Zakonik ne ograničava pravnu sposobnost zbog pripadanja nekoj rasi, ali ostavlja posebnim zakonima da ju odrede. Zakonik je namijenjen dece-nijama a posebni zakoni se lakše mijenjaju prema prilikama. Posebni zakoni određuju i zabrane braka između pripadnika raznih rasa kao i stege za brakove sa inozemicima (čl. 89). Misao o zaštiti rase pojavljuje se i u propisu, da se u slučaju rastave braka (Zakonik ne dopušta razvod braka) arijska djeca imaju dodijeliti arijskom roditelju (čl. 153) i da se zadržava usvojenje (adopcija) između Arijevaca i Nearijevaca (čl. 290, 402).

Zakonik štiti od zloupotrebe i ime, prezime, pseudonime i umjetnička imena pa i slike osoba (čl. 10).

Zrelost za sklapanje braka počinje navršenom šestnaestom godinom za muške a četrnaestom za ženske; izuzetno, zbog jakih razloga, putem dispensacije, četrnaestom i dvanaestom (čl. 82). Forma sklapanja braka po pravilu je gradjanska; katolički bračni mogu se sklopiti i pred svećenikom prema Lateranskom sporazumu od g. 1929 (čl. 80); talijanski državljanin vezan je materijalnim propisima svog zakonika i kad sklapa brak u inostranstvu a inostranac, koji hoće da sklopi brak u Italiji, treba da dokaže da je taj brak dopušten i po zakonu njegove države (čl. 113, 114).

Fašistička doktrina vodi naročitu brigu za obitelj, za djecu i matere, ali ju sprovodi više kroz upravno nego li kroz gradjansko pravo. Nova je u zakoniku ustanova obiteljskog imanja (patrimonio familiare), koja nastoji da obitelji osigura jedan stalni izvor prihoda, ustanova mnogo skromnija od Heimstätte ili Erbhofa, od francuskog Bien de famille ili engleskog Home-steada pa i od naše Zadruge, Kuće i Okućja. To je imovina sastavljena od nepokretnina ili od vrijednosnih papira, ne otuđiva, jer plodovi njezini imaju da služe obitelji za izdržavanje. Može da bude osnovana prije ili za vrijeme braka, od jednog ili od oboje supruga ili i od kog trećeg lica. Vlasnik ostaje bivši a ako je osnovana od trećeg, onaj suprug kome je treći imovinu namijenio, ako nije zadržao vlasništvo za sebe. Akt osnovanja, ako se radi o nepokretninama, mora biti upisan u javne knjige. Neotudjivost te imovine ne može se suprotstaviti ranijim vjerovnicima. Plodovi se mogu staviti pod ovrh za dugove učinjene radi potreba obitelji, radi obradjivanja zemlje i kad prelaze potrebe obitelji.

Uprava pripada suprugu vlasniku, inače mužu. Ustanova prestaje prestankom braka, ali, ako ima djece, traje do punoljetnosti (21 godina) najmladnjeg djeteta.

U pogledu nezakonite djece, zakonik se najzad oslobođa zastarjele napoleonske predrasude protiv tih najjadnijih stvorova, došlih na svijet bez svoje volje i krivice, uvodeći voljno priznanje djeteta od strane oca ili matere ili oboje njih (čl. 248) kao i sudsko utvrđenje vanbračnog očinstva i materinstva (čl. 267) sa dosljednom obavezom izdržavanja i odgoja djeteta. Ali sudsko ustanovljenje roditeljstva je ipak ograničeno na četiri slučaja: 1. kad su otac i mati djeteta, u doba njegova začeća, notorno živjeli zajedno kao muž i žena; 2. kad očinstvo proizlazi neizravno iz koje presude kaznene ili gradjanske ili iz neumnjive pismene izjave narečenog oca; 3. kad je protiv matere djeteta bila počinjena otmica ili silovanje u doba koje odgovara začeću i 4. kad je narečeni otac postupao sa djetetom kao svojim.

Nezakonita djece mogu biti pozaknjena susljednim brakom roditelja i dekretom kraljevima (čl. 278).

Djeca nepoznatih roditelja i djece zapuštena predavaju se Ustanovama za zaštitu djece a od ovih i privatnim hraniteljima, koji ih mogu i posvojiti (affiliazione, piccola adozione).

Ako uporedimo novi talijanski zakonik, u materiji zaštite djece, sa našim pravom, osobito sa pravom naveliranog austrijskog gradjanskog zakonika, koji važi u Sloveniji, Dalmaciji i dijelu Istre, naći ćemo da je naše pravo još socijalnije. Ali, koliko nam je poznato, taj minus svog gradjanskog zakonika, Italija naknadjuje mnogo većim staraњem za djecu putem svojih praktičnih ustanova sredjenim u Opera per l'Infanzia e Maternità.

IVO JARDAS:

NA VILIJU BOŽJU

KASTAVŠĆINA — MARČELJI

Barba Mate j' rano stal. Rekal je: — Bože pomozi, — onput se j' triputi zlamal. Šal je va kuhinju. Zel je vodi u usta, nagnul se j' nad kabal, vodu j' na ruki spuščal, pa se j' umival, ale kako j' on, barba Mate, uževal reč stavil je sledi krsta na se —

Na stole j' bila boca z domaćim droppovim rakijom i koneštrica suheh smokava. Popil je frakulić rakije i pojil je par smokava.

Na Viliju Božju j' bila od nekada užanca, da saki va družine, ki j' pasal dvanajst let, i ki j' već bil pričesčen, ni muški ni ženska, jutra natašće, srkne kapić rakije i v' usta stavi ku smokvu.

Barba Mate ni baš kaptel za rakijun, a leg mu ni bila posema ni zeta. Ale užanci se j' trdo držal on, i si va kuće. Uževal je reč: — Deca, bolje j' da selo zgori lego da se stara užanca zapusti —

Sakemu susedu ki j' prišal do polna va kuću se j' ponutilo žmuljić rakije.

Za rušnju ni bila, po užance, kikarica belega kafa i kus kruha od pogači, lego si, i deca i stareji, su popili mali kikaricić črnega kafa. Ja, ča, storit, na Viliju Božju se mora držat — suhi post.

Valje za rušnju su šli saki za sponos poslon. Deca su šla Marišćinu šuš pobirat za ribi frigat, i s putem su zavjeno po bregam labori obašli, aš na labori su pod smrikun lovili tići, najveć dršći i brinjavki.

Ženske su po kuće žulile i snažile, a manju decu su zignale va selo, da nisu po kuće na pute. Barba Mate j' pak šal iskat cok, kega će večer na ognjišće k' ognju stavit.

Zajeno, od jutra bilo j' čut na se strani hitane. Ljudi su v' zime, steni minali, aš su krčili za lehi i ravni su delali. Zato j' bilo va sakoj kuće praha za minu, a deca kod deca, to oni stareji frakosi no, prišli su lahkoo do praha. — Ljudi njin po pravice nisu jako ni braniči, ča te, kad užanca j' užanca, a najzad tr to je bilo na slavu Božju.

Jožina Jačetov je zel, pul Marijanci ne na ognjišće, pohalnicu, a Zne An-

drejev doma limu, pak su pohalnicu pod Toninovun voltun prelimali i kanu za hitat stavili.

Kanu su trdo s prahom nabili. Kad je kana hitila sa se j' rastiskala. Jedan kus je zadel Toneta Andrakovog v' ruku i odbil mu palac.

Pul Garić su hitali Jože Cenetin i Ivačina Friculov, a pul Mavar Tončina Srok i Jože Hapić.

Oko neke dobi počelo j' barba Matetu krulit po trbuhe. Ja, on je bil navajan za drugu rušnju pojist par pečenih konpiri i popit vrčićac vina, pak mu se j' nekako krivo vidilo prez niš. Po pravice sen se j' nekako stežilo. Ženske su zehale po kuće, one bi bile rade, po užance, za drugu rušnju, ni kafe, ni prežganu ale presnu juhu. Ale na Viliju Božju se ne sme do polna niš, drugo leg on sledi črnega kafa, a to ali je, al ne. Po ten je čovek još lačniji.

Tako su si komač čekali obed, još i deca. Drugi dnevi j' je bilo trebe zjapat ako te prit obedvat. Ma na Viliju Božju su s mirom pritekova pred vratu pošlušat ako virugi nad ognjen rašču, aš po ten se j' znalo da se palenta kuha.

Najzad je v' Reke kanul hitil i na Viškovcu Brege, pul Svetega Mateja, za-zvonilo j' podne.

Z obed su radi jeli, ni bilo trebe ni decu naganjat kod drugda. Kuhali su: zele od kapučinske broskav, palentu, ribi i bakalar. Po nekeh seleh bilo j' pak užanca z' obed kašu z vinom.

Za južinu j' sopot bil kap črnega kafa, a ne puna kikarica belega, kako drugi dnevi.

Kad je bil sunac zahod, ale kako ljudi deju — kad se j' sunce gori, Učki, lovio, barba Mate j' zel bršljana i javoriki pak je okrunil sa vanjska vrata. Zad ognji j' znel želesni panj, a stavil je velik cok.

O Zdravojmarije moral je saki bit doma, aš je bila večera raneje leg uževa.

Stol je bil pokriven z'obrusom od domaćega platna. Na saki kantun stola su stavili glavicu česna, aš česan goji devet boli. Na jedan kraj su stavili kosni brus, pak će bit dobar za kosu brusiti.

Na sred stola gorela j' va kandilere voćenja božićna sveća. Na jenu bandu odi sveći j' bil hljeb božićnega kruha, a na drugu bukaleta najboljega črnega vina. Va vino su stavili kušćić općene-ga kruha i pečeno jabuko.

Za večeru su bile paricane broskvi z ulen, fažol koratal, bakalar i slane i friške ribi.

Skuhali su i palentu pres konpira, a za večeru se nikad drugda pul Marčelji ne kuha palenta. Z' obed pak saki dan, samo na Božić ne. Zato se kuha na Viliju Božju Večer. Bakalar si vole s palentun lego s kruhon a i zele. Ča pak ustane palenti pojist te muški na Božić s kapuzon, aš oni nebi bili radi ni na Božić pres palenti, a jur se je so Božjo leto va gore najedu.

Pred večerun se j' tete Pepa zlameala i si za njun. Zmolili su jedan Očenaaš, za se pokojne pravične dušice, z' njihoga ognjišća, a jedan Očenaaš za onega, ki j' kade po svete. A nekada ni bilo va Kastavšćine nalomanj nijene kuće 'ske ni voljki bil po svete.

Pul večeri j' bilo nekako već tužno lego veselo. Još i deca su bila mirneja leg uževaju.

Sen je bila neka tuga okol srca. Nekako se j' videlo da j' to zadnja večera na Viliju Božju pul ke su i skupa, aš su se starci, mama i čaća, počeli već nekuliko vreme kod sveća gasiti.

— Da j' bar Zvane s nami, — rekla j' mama stara, bin mislela da mi na ten svete niš ne fali — i potočile su noj se dve debele suzi.

Siguro j' bilo teško i Zvanetu, ki j' bil nejde po svete kad se j' zmisli na mamu i čaću i na staro domaće ognjišće.

Za večerun su s pirunom zneli kruh i jabuko z vina. Kruh je bil napijen ale

nasupan vina, pak takovemu kruhu i reču »supa«.

Saki, ki j' već pričešćen pojil je kušći supi, a dece su razdelili jabuko, Barba Mate j' cok malo z vinom polel, i slijedi ga j' odmagnul od ognja. Cok ne smje goret kako ga j' volja, aš mora durat do Trih kralji, pak te onput od njega spravit ugljeni.

Par teh ugljeni stave pod jasla, da ki kravan roki ne storu. Takovi ugljeni da su dobri, kako j' povedala Šaška Jasetova, za razgovor nastrap.

Barba Zvanina Lucin je pak navek v' Žepe ponašal ugljenici, od takovega coka, ki j' gorel od Vilije Božje, do Trih kralji. On je govoril da se s takovemi ugljeni najde mesto, kade su beći zakopani. Lego barba Zvanina j' vavek ti beći kopeval, još je bil pul tega i pržuna dobil, ale beći ni nikad našal.

Kad su ženske čepri od večeri osnažile stavile su na stol konešnicu s konstanjom i urehi. Onput su šle maj kruniti. Uževali su za maj okruniti favoriku ali pak boric. Ale ono leto njin je Zvane Klanjski prnesal baš lepu jelvicu.

Mama stara, ali kako su ju susedi zvali, tete Pepa frigala j' ulenjaci, a dobiti su njoj uževali bit da bi jih bil mrtav čovek jil.

Pul njih je bivalo večer stočišće, pak su za večerun i na Viliju Božju počeli prihajati susedi.

Barba Pavlić je znal lepo ganki povedit. Govoril je, da se na Viliju Božju o polnoći nebo otpre. Ki bi to videl da bi mu se spinilo se ča bi poželel. I blago da se pogovara o polnoći. Ale sake mu, kako j' povedal barba Pavlić, da ni dano videt, kad se nebo otpre, ni razumet kad se blago pogovara.

Pokojni Baštjan, nono popon, Ivetu i Matetu Baštjanu, da j' Jenu Viliju Božju čul i razumel ča su se kravi pogovare. Se ča su rekli da se j' čez leto pripretilo.

Naš barba Ive z Mandrije, ki j' bival trejet let va Kajire, povedal je, da j' videl smokvu, pod kun su se Marija i Josip skrivali, kad su z Malen Isusom pred Iridon bežali.

I tako neki j' povedal ovo neki ono a vrč z vinom je šal od ruk do ruk.

Kad su stareji malo zamukli rekjal je ča se j' nekada na Viliju Božju pripretilo, barba Matok: — Mi smo dosta povedali a sada neka kolejani malo koledovali, one naše starinske koledvi.

Mladici su najprej počeli ovu koledvu:

Pijmo, pijmo ki dan danas
Bog se rodil Isus za nas.

Marija ga Deva rodila,

Od kud sunce žarko shodi.

Kad su tu prvu koledvu skoledvali počeli su druge.

Koledvali su po četiri, dva i dva.

Najprvo su dva napravo koledvali, pak kad su oni finili, one besedi ke gredu skupa, onput su te besedi koledvali drugi dva, pak tako se do kraja, dokle su koledvi finili.

Saka koledva fini onako:

— Sine Božji budi hvaljen

Svojon milun Majkom Amen!

Neku dobu su se stareji razašli a mlajhi, oni frkolasi su ostali va kuhiňe, aš su čekali da pride doba za na zornicu.

Neki su koledvali, neki su se igrali na tonbulu, na triglju ale na karti. Ja bila j' puna kuhinja fanat i devičin.

Va prhavice su na ognjišće pekli koštanji.

Zvane Ronjov je stavil kostanj peć, ale na dešpet ga ni narezal. Kad se j' kostanj stepnil puknula mu je koža, ta j' hitila, ko da bi s pištolj, a poseh ki su bili okol ognja, skočil je popel i prhavica. Se jedan na drugega su se jadili; lego nisu pravo znali je to neki storil zabivši, ali za spaš. Zvane Ronjov se j' pak na vane na murvu sprtil. Glijedal je skoz poneštru va kuhinju i podmućec se smel.

Ive Mihaljev je pul zid nasul jenu poređicu praha onako zrno do zrna. Na kraje j' priložil jedan mali žaran uglejnic, onput se j' osmudil van. Kad se j' prvo zrno debelega praha nažglo, naješlo se j' drugo pak je to počelo fučet se do kraja. Si su poskakali od straha. A najzad su se udrišli smet. Čaj koristi jadit se i na kega. A najzad na Viliju Božju, kad se zornica čeka, užanca j' spašat.

Barba Mate, par puti u noći šal na dvor videt ča kravi delaju. Deju ljudi da bi kravi mleko zgubile, ako bi ki spred njih sena zel i svojem dal, pak da bi njihove z mlekom obdelale. Zato neki imaju užancu na Viliju Božju, večer dvor s ključem zapret, a drugo nika.

Va kuhinje j' bil šršur se dokle ni Ivetina Cenetišn prišal i rekjal: — Fanti, pri put zvoni za na zornicu.

Polnoćne ni bilo nekada va Kastavčine, pak su neki ki su baš oteli šli na Klanu, na Drenovu al Jelenje.

Lego najveć ljudi j' šlo na Viškov Breg, svetemu Mateju na zornicu.

Kad se j' onako zišlo s kuće Danica j' lepo svetila, aš okol Božića uževaju bit na Kastavčine lepe noći. Mi deca, nismo drugda Danicu videli, aš nismo tako rano stali, pak smo misleli da j' to ona zvezda, kaj Tri Kralji pred štalnicu pripeljala. Za štalnicu smo pak misleli da j' jušto onakova, kakov je Matetićev ovčarski dvorić u Lužine.

Na pozornicu reduć su koledvali:

Hote, hote tamo dale

NEPOZNATA:

MOJ IZLET NA UČKU

(Ovaj smo putopis dobili od jedne djevojčice iz Istre, koja nije nikada pohađala hrvatske škole)

Bijaše to prvi moj izlet koga éu se doista dugo sjećati. Lijepo je bilo, upravo čudnovato, jer svi dogodjaji, što smo ih ovaj put doživjeli bili su nenadani. Oko 2 sata popodne dodosmo se na put. Ala smo bili čudni: svi sa torbama na ramenu, kao neki bogati prosjaci. Bogati da, jer su te torbe bile pune, krcate do vrha: Učka je bome daleko, a znali smo da se baš odmah ne cémo vratiti, pa je trebalo da uzmemu sa sobom sve potrebno: i jela, i pića, pa i pokrivalo za po noći. Tako smo doskakutali veselo do mora, gdje nas je čekala jedna ladja, što nas je imala odvesti sve do ispod Berseća.

Ah! divno je bilo ploviti po moru onaj dan: Sunce je sav svoj žar sipalo po tamno-modrim talasima, a u tihim se valovima zrcalilo sjajno nebo sa svom dubokom modrinom i srebrastim plavetilom. Što je titralo u nedoglednoj daljini, na zadnjim rubovima horizonta — sve se je smiješilo blaženo i sretno, i sunce i nebo, i valovi morski i male kućice na obali, i bijela, između bujneg zelenila vireća seoca. Samo sure, gole hridine mrko su gledale, čekajući čas kada će se morati boriti s divljim bijesom burnih valova toga, sada tako mirnog mora. I dok se ovako svakud steralo i plamtjelo sunčano svijetlo, bezbrojni galebovi presjecali su zrak, sve dotičući se površine morske, a iz mora bi se takoder kadikad pokazala glava vesala dupina, što bi koji put i cijelim tijelom poskočio, da se veselo i jugunasto prebac.

Taj put po moru trajao je možda 4 sata, ali vrijeme nam brzo prodje uz pjesmu i šalu i uz beskonačno slatko mrmrljanje sinjega, oko nas ispruženoga mora. Pod večer došli smo u mjestance Berseć, što sa visokoga brežuljka gleda na more. To malo i siromašno mjesto, gdje se radio i prve godine proživo naš slavni pisac Eugenij Kumičić, se ipak svidja došljaku zbog predivnoga vidika na more — ove sive i ogromne stjene, što se dižu i šire ispod samog sela, a protegnute su nad morem, pa i sama voda morska, što je onđe tako duboka, tako tamna, oh!, sve je to nekako očajno lijepo, sve nezaboravno. I nama se je ova slika činila zamamljiva pa smo se na čas zaustavili da ju promatramo. Malo zatim nadjosmo se na cestu koja vodi u Mošćenice i podjosmo naprijed. Sav okoliš je dosta slikovit, a još dražesniji se je činio onako pod večer, u zadnjem zagrijaju zalazećega sunca i kasnije kad je noć nada, sve spustila svoj tamni plašt, a na nebu se pojavio pun mjesec okružen jatom bezbrojnih zvjezdica.

Bijaše zaista prekrasna večer, sva okupana i obasjana mjesecinom, sva prodahnuta nekim svježim i mirisavim planinskim dahom, no najkrasnija je bila dolje na moru, gdje se je po talašima i strujama nedoglednih voda sklizala i podrhtavala mjesecina metalnim bleskom.

Tako nam i večer brzo prodje, a kad je bilo oko 11 sati noću krenusmo put samoga vrha Učke, misleći da cémo ga prije zore dostići.

Dok nas noge nijesu zaboljele i dok je put lijep bio, bilo je sve dobro: ve-

UČKA — zapadna strana

Gde su kuće Davidove
Naći ćete Boga mlada
Okrunjena kao kralja.

Crekav je bila sa jelvicama okrunjena. Pepe mežnar je važgal sveći na seh oltareh, pred stajališći i na staklenoj čoke, ka visi na sred crekvici. Va saken stakle na čoke, se j' videla mavrica.

Kad je pop Klofanda, Čeh, finil prediku, rekjal je: — Sad će bit »ofar« za to vreme cémo koledvat onu našu stajnu koledvu, »Porodil se j kralj nebeski«. A novo Rojenoga Kralja molimo da mej nami bude vavek ljubav slošćina i mir Božji.

Onput je stari meštar Dubrović za sega grla zakolođaval:

Porodil se j Kralj Nebeski
Od Prečiste Deve Marije.

Za njim se j oglasila tete Kata Toni-

nova, pak onput starci. Ma to su bili onako mužaki da jih je bila lepota videt i gušto poslušat, ko da bi jeni senatori. Onput je za njimi vas puk složno zbugaril:

Na Mlado leto veselimo se
Mlademu Kralju poklonimo se
I Mladega Kralja mi molimo.

Kad je zornica finila grnuli su ljudi na punu cestu, doma, koledvajući se do svojega sela.

Danas već ni tako. Ni već onih starih halubajskeh — senatori — a mlaji svet je već čuda tega zapustil, ča su naši stari, ovako ob godeh i blagdaneh, držali i obidovali.

Ale još ni danas, hvala Bogu nisu propale se stare užance. Još je familijke drže starinu. I trebe j' tako da se ta starina posema ne zabi.

ni (oh, kako umorni) putnici, što su jedva mogli hodati, i to više štapovima nego nogama. Ja sam onaj put mislila da se moje noge ne će nikada više izliječiti, tako su mi bile silno oslabile, a držim da se je ta misao i svima drugima po glavi vrtjela, jer smo svi, od prvog do zadnjega, jedan za drugim muče koracali, i to tako polagano, da bi svaka starica od 80 godina bila brža nego mi.

Mah! pošlo kako pošlo, ipak smo još živi bili, pa nekako i večer dočekali, a onda se vratili k moru i k našem starom mornaru, što nas je čekao sa svojom ladjom. Nikada neću zaboraviti, kako je san sladak bio na tvrdim daskama one ladije, onako pod vedrim nebom, dok je pod nama more pričalo svoju beskonačnu priču, priču punu novoga čara. Siećam se kad sam se, iza kratkoga sanka na ladji probudila, da sam dugu duž gledala onaj kraj, što se je pred nama sterao i u svijetloj mjesecini čudnovato, nepoznato i tajinstveno širio svoje sive i modre konture u drhtavo plavetilo lijetne noći. I to je bilo tako krasno, da se neda opisati, samo se duboko u dušu uvlači. Da tu dugo ostane, kano bajno neko i nejasno spominjanje. Probudih se iz moga saniarenja tek onda, kad vidješ kako su se zvjezde počele sakrivati pod guste oblake i kako su valovi stali burno poskakivati i pneniti se: pripravljalo se je nevrijeme.

Ali mi smo već bili na kraju našeg putovanja, pa nam se nije trebalo ništa bojati.

I tako se svršio taj moj prvi izlet, od koga mi ne ostade više nimalo umora, nego puno lijepih uspomena.

Jože Krapš:

BOŽIĆNA BALADA

V kosmičih debelih vspijle se sneg.
V zimsko odejo odeva se breg.

Vedno močnješa snega je odeja,
pod težo sneženo šibi se že veja...
Popotnik se mladi vspenja v goro,
v daljavo megleno upira oko.

Vrh gore, ko pride, lažja bo pot,
prišel gotovo mu brat bio nasprot.

Saj videla nista že vrsto se let,
že skoro pozabil domaći je svet.

Le hiša domaća v spominu se bdi,
in izbe očetove zabil še ni.

Še vidi jo dobro, ve kje je peč,
kjer v zimskih večerih, na klopi sedeć

poslušali so vse preleppe povesti,
ki pravil jih ded je, o grajski nevesti,

kako jo je kraljevič mladi peljal
v daljne dežele, le grad je ostal...

Popotnik nasmehne se: Bili so dnevi!

Mladosti minule so to pač odsevi!
Vendor nocoj po dolgih spet letih
spomine obujal ob pesmih bo svetih.

Sedel v hiši domaći za peč,
poslušal zvonenje božično, goreč

zrl v jaslice, svećic plamene,
gledal izbe domaće bo stene,

kjer je gotovo že vse, kot je bilo,
odkar se, popotniku, je dogodilo,

da hiši domaći slovo je bil dal,
kruha iskat se v svet je podal.

Popotnik se vzpenja, v hrib gre korak,
težak, vedno težji, korak mu je vsak,

saj sneg se usiplje, kar moći se da,
debele kosminke prše iz neba.

Snega gori v hribu je že do kolen.

Ogrinja narava v plašč se meglen...
Popotnik obstane: Huda je pot!

Ko bi že brat moj prišel mi nasprot!

Dva bi pač lažje dospela do mesta,
kjer vrhu hriba široka cesta

vodi v dolino v domaći kraj.

Tu po tej stezi, pa Bog se spoznaj!

Naenkrat pred njim pa skozi meglo

D R O B I Z

Gorica. — V decembru je poteklo 20 let, odkar je bila ustanovljena sedanja državna knjižnica (Biblioteca Gubernativa), ki ima svoje prostore v poslopju stare goriške gimnazije.

Črni vrh. — Pred sodiščem se bo moral zagovarjati Ana Poženelova iz Griz, ker je poslala preko meje svojo 18-letno sestro, da bi ji prinesla jestvin, kave in sladkorja.

Trinidad (Colorado, USA). — Dne 29. oktobra je tu podlegel operaciji po kratki bolezni Josip Saftič, star 49 let in rojen v Jelšanah. V Ameriki je bil 35 let in tu zaušča ženo, sina in dve hčeri.

Cleveland. — Dne 9 t. m. je naglo za srčno kapijo umrl rojak Rafael Rosso, star 59 let in doma iz Št. Vida pri Vipavi na Primorskem. V Ameriki je bil 33 let in tu zaušča tri hčeri.

Cleveland. — Pred mesecem je prispel iz starega kraja, z Malega otoka pri Postojni Ivan Ostanek.

Cleveland. — Dne 13. novembra je v bolnišnici umrl Frank Bambič, star 31 let in rojen v Malem potoku pri Loškem potoku na Notranjskem. Tu zaušča ženo, tri hčeri in mater.

Cleveland. — Dne 16 t. m. je tu umrla Mary Čepeč, roj. Prele, stara 44 let in doma iz Kala pri St. Petru. Tu je živila devet let in zaušča moža s tremi otroci, v starem kraju pa oceta.

Materija. — V pretepu med Francem Babudrom in 47-letnim dimnikarjem Cirilom Mažgonom je bil poslednji občutno ranjen na roki. Prepeljali so ga v bolnišnico.

Čekovnik. — Pri sekjanju v gozdu se je smrtno ponesrečil Ivan Kavčič. Težko ranjenega so prepeljali v idrijsko bolnišnico, kjer je po nekaj dneh umrl. Naj počiva v miru!

Komen. — Umrla je gostilničarka Antonija Caharija, stara 54 let. Pokojnica je bila vzorna gospodinja in dobra žena, kar je pokazal tudi pogreb. Sožalje!

Repentabor. — Pred tržaškim sodiščem je bil obsojen na dva meseca zapora Ivan Brana, ker je v družbi tovarishev pretepel nekega Sessija, ki jih je javno napadel, da so ukradli rokavice.

Trst. — Po mestu in okolici pridno lovijo trgovce, ki prodajajo po višji cenah. Tako je bilo pred sodiščem kaznovano 7 trgovcev den. kazni od 20 do 100 lir.

Bazovica. — Zaradi poškodbe na kolesu je padel na tla in zadel z glavo ob cestni kamen 26-letni Anton Žerjal iz Nazirja. Prepeljali so ga v trž. bolnišnico, kjer so zdravniki ugotovili, da ima počeno lobanje. Njegovo stanje je nevarno. Nesrečno je padel zaradi kolesa 17-letni Boris Sirk iz Sv. Križa pri Trstu in obležal na tlaku v nezavestnem stanju. Tudi njegovo stanje je nevarno.

Podbrdo. — Za kapjo je umrl znan lesni trgovec in posestnik Valentín Valentinčič. Sožalje!

Trst. — Tržaško sodišče je obsojilo 40-letnega Ivana Šublja, stanujočega sedaj v Rimu, na 1500 lir den. kazni ker se je izdajal za odvetnika.

Trst. — Po treh mesecih je zopet dovoljen avtomobilski promet. Oblasti opozarjajo pešce in kolesarje, ki so se odvadili avtomobilov, da vozijo previdno in prav tako avtomobiliste, da vozijo počasi.

Trst. — Pred sodiščem bo prisel Alojz Žerjal, ki je v oktobru lanskoga leta umoril v neki gostilni pri Sv. Ivanu Rozalijo Godnječevo, s katero je imel ljubezenske vezi preko 6 let. — Jakob Markežič se bo moral zagovarjati zaradi poskusa premišljenega uboštva, ker je ranil Ido Pavšičeve v Miljah in ker je hotel začagniti njeni hišo. — Končno bo prišla pred sodnike služkinja Emilia Škrtovala iz Kala pri Kanalu, ki je zavratno umorila staro posestnico Cristofidis. O dogodku smo svoj čas poročali tudi v našem listu.

Trst. — Umrli so: Flego por. Tripar Marija 45, Maršič Margareta 88, Godnik Štefan 70, Gerdol Karl 76, Lukovič Trifun 50, Plik por. Sosić Ana 66, Gombič vd. Velikonja Marija 85, Poropat Ivan 57, Pičevič vd. Kapun Uršula 76, Vojska vd. Rusjan Ana 72, Pahor Ivan 26, Rutar por. Cepel Rosa 25, Dobrila Viktor 38, Martelanc vd. Jan Josipina 85, Schmidt Klara 79, Kogej Antun 70, Skok Marija 30, Čok vd. Čač Uršula 87, Krmelj Ivana 45, Cedilnik Roman 47, Primožič Ivan 40, Orel Franc 51, Bogatec Anton 55, Petovšek vd. Kolman Franca 85.

Iz rodnog kraja**TRŽAŠKI JAMARJI PRIDNO DELAJO**

Trst, decembra 1939. — V našem listu smo že večkrat pisali, s kako vnemo deluje skupina tržaških jamarjev na vsem kraškem ozemlju in da je za to znanstveno delo tudi znatno podpirana. V pretekli poslovni dobi so odkrili 100 novih jam, v zadnjem mesecu pa že kar 94. Vse te jame so našli v okolici Komina in je tako primat odnesla tržaška provinca, preje pa ga je držala istrska. Ekspedicija, ki je odšla v Čičarijo v Vodice in na Slum, je raziskala 23 jam, od katerih je bilo nekaj precej pomembnih. Z delom bodo nadaljevali tudi pozimi v želijo v prihodnji poslovni dobi doseči 4000 raziskanih jam.

JUGOSLAVENSKI BRODOVI KUPUJU UGLJEN U ISTRI

Plomin — Uslijed poteškoča u dobavi engleskog ugljena trgovčake mornarice Jugoslavije i Grčke nabavljuju ugljen za brodove u Istri u raškem ugljeniku. U toku mjeseca studenoga bilo je u luci veoma mnogo jugoslavenskih i grčkih brodova, koji su tovarili istarki ugljen. To su uglavnom parobrodi, koji vrše obalnu plovidbu na Jadranu, Egeju i Orientu. Lako je predvidjeti — kažu talijanske novine — da će se kupovanje istarskog ugljena po jugoslavenskim brodovima još i dalje povečavati, ostanu li medjunarodne prilike ovakve, kakve su danas.

OSLOVSKO MESO SO PRODAJALI

Trst, decembra 1939. — Oblasti so že dolgo opažale, da prihaja tajno v mesto velika količina mesa brez veterinarskega pregleda. Nekateri ljudje, ki so morda brez posebnih mesarji koljelo živilo v predmestju in potem razpečavajo meso v mestu po nižjih cenah. Toda ti ljudje ne razpečavajo samo goveje meso, temveč kupujejo osle in jih v kakem skritem hlevu ponoči zakoljajo, zjutraj pa oslovsko meso prodajajo po mestu za konjsko meso. Oblasti dolgo časa niso mogle priti temu na sled. Po nekaj mesecih pa se jim je le posrečilo odkriti nekaj nit, ki so dovedeli do senzacionalnih razkritij. Pred dnevi so stražniki opazili, kako so v nekem hlevu pri Sv. Mariji Magdaleni ob svitu sveče odstranili kožo z zaklanega osla. To je bilo v hlevu Jerneje Fonde in njegov sin Jim je držal svečo. Ugotovili so, da sta klasta osla 32-letni mesar Viktor Černac in 30-letni mesar Gvidon Klun, oba iz predmestja. Poleg zaklanega osla so našli še štiri žive osle, ki jih je čakala ista zla usoda. Oblasti so potem odkrile še druge osebe, ki so tajno prodajale meso. Tako so prijeli 47-letnega Karla Sancina in 48-letnega Franca Sancina, oba iz Škednja. Zdi se, da obstaja ena sama velika organizacija tajnih mesarjev in prodajalcev, ki posebno delujejo v Škednju, Sv. Mariji Magdaleni in pri Sv. Soboti in so raztegnili svoje delovanje tudi v mesto, pišejo tržaški listi.

NOVA NAREDBA O KOŽAMA U ITALIJII

Prema novoj naredbi, objelodanjenoj u talijanskem službenem listu, obvezani su mesarji, da predaju kože od goveda in konja, što su ih zaklali, unutar 5 dana udruženju klaonica. Kože bivaju providjene službenim žigom in upučivane udruženju trgovaca kožama. Cijene utvrđuju ministarstvo korporacija. Vojna vlast javlja udruženju trgovaca sirovim kožama, koliko se od ovih koža mora privesti svrhamu vojnim. Ovakove kože ne smiju se upotrebljavati za proizvodnju artikala iz kože za civilno pučanstvo. I posjednici zaliha koža smiju svojom robom raspolažati samo nakon prethodnog odobrenja.

TRŽASKE LADJEDELNICE SO SEKVESTRIRALE POLJSKI PARNIK

Trst, decembra 1939. — Prekoceanska poljska ladja »Batory«, slična ladji »Pilsudski«, ki so je Nemci pred nedavnim potopili, se nahaja blokirana v neki kanadski luki. Obe ladji so zgradile tržaške ladjeDELnice. Ker ni poljska družba, ki je imela do sedaj obe ladje, plačala dolga od 400.000 dolarjev omenjenim ladjeDELnicam, je ladja bila sekvestrirana. LadjeDELnice v Tržiču zatevajo, da se parnik pruda na dražbi.

ISTARSKI SUROGAT ZA KAVU

Kanfanar — Neki Turković iz Kanfanara tražio je po kanfanarskem okolici razne trave koje bi mogle zamisliti kavu, koje sada kako znamo u Italiji nema. Miješajući razne biljke uspio je napraviti iz njih piće, koje je, kažu, i aromatični ukusom sasvim nalik na kavu.

Taj je proizvod poslao kemičkom laboratoriju u Pulu, koji je konstatirao, da taj surogat imade mnogo sličnosti s pravom kavom i da nije absolutno škodljiv zdravlju.

Z VOZA JE PADLA

D u o t v o l j e, decembra 1939. — V tržaško bolnišnico so prepeljali 17-letno Frančiško Živec z veliko rano na glavi. Zdravnik menijo, da ima tudi počeno lobanje. Do nesreče je prišlo, ko so v gozdu nakladali listie na voz. Pri tem je Frančiško zgubila ravnotežje in padla na tla ter zadržala težke poškodbe. Zdraviti se bo moral najmanj mesec dni, če ne nastopijo komplikacije.

IZPRED GORIŠKEGA SODIŠČA

Ker so mu našli v stanovanju 4 litre žganja, se bo moral zagovarjati pred sodniki 32-letni Kavčič Josip iz Tabora pri Dornbergu.

Karabinerji so našli v stanovanju Marijetu Tavčerejev por. Flander iz Cerkna pol kg kave, pol kg cikorije in 40 g tobaka. Marijeta se zagovarja, da je kupila kavo in cikorijo od neznanca, tobak pa je de na njenega brata Franca Tavčerja. Oba bosta prišla zaradi tega pred sodišče.

22-letni Josip Košuta iz Šempasa se bo moral zagovarjati pred sodniki, ker se je brez dovoljenja polstal avtomobila Antonija Feigla iz Ajdovščine, kakor pravi, da bi se malo pošalil... V Gorici so ga prijeli karabinerji, ker je prenaglo vozil in spisali ovadbo.

Zaradi 5 litrov žganja se bo moral zagovarjati 32-letni Josip Germek iz Štanjela, prav tako tudi 24-letni Ernest Sosič z Opčin, ki je skril 6 l zapeljive tekočine celo v avtomobilske gume.

Pri preiskavi, ki so jo napravili trošinski organi v kleti Petra Šinigoja iz Zalošč pri Dornbergu, so našli 10 l žganja. Šinigoj je bil naznanjen sodišču tudi 18-letni Viktor Cegan iz Temenice, ki je imel v nahrbniku 8 l žganja.

Trošinski organi so naredili preiskavo v stanovanju Ivane Polanc v Dol Otlici. Našli so 2 l žganja. Zagovarjati se bo moral pred goriškim sodniki.

OSMA OBLETNICA SMRTI FR. B. SEDEJA

V ponedeljek 27. novembra se je na Sv. gori pri Gorici kjer počiva nepozabni nadškof Fr. B. Sedej, zbral lepo število duhovnikov, da počaste njegov spomin. Slovenski requiem je pel svetogorski gvardijan ob asistenci svetogorskih patrov več naših duhovnikov pa je maševalo ob stranskih oltarjih za dušo svojega rajnega nadpastirja. Naslednega dne je bila slovenska maša zadušnica v goriški stolnici. Udeležil se jo je sam goriški nadškof s stolnim kapitljem, mestna duhovščina in gojenci obeh semenišč, ki so oskrbeli tudi krasno petje.

ZARADI SLABEGA MLEKA

Trst, decembra 1939. — Ker so prodajali slab mleko je tržaški prefekt odredil, da zaprejo za tri dni mlekarne sledečih lastnikov v mestu: Silvia Peruzzia, Marie Bartoletti in Ane Kovel. Praprotnik Avgust iz Lokve je bil kaznovan pred sežanskim okrajinom sodišču na 100 lir den. kazni zaradi prodaje slabega mleka. Istotam je bila kaznovana na enako kazneni Obersnel Marta por. Placer iz Divače. Skerl Josipina iz Zgonika je dobila 450 lir den. kazni in Kocjan Marija iz Sežane 370 lir.

BORBA PROTIV BOLESTI BOROVIH ŠUMA

Opatija — Na naše borove šume došla je neka bolest koju prouzročuje jedna vrst ose. Izašla je naredba prema kateri so vsi vlasnici parobrodarskih društava iz Jugoslavije. Ponuda je jednaka onoj, koju su vlasnici njemačkih brodov sprovidobno postavili vlasnicima talijanskih brodov, tako da bi u slučaju da pregovori sa vlasnicima parobrodarskih društava iz Jugoslavije uspiju, isplašiti uslijedila liferovanjem razne robe. Njemački.

RAKIJA U SIJENU

Sveti Lovreč — Stara udovica Ana Maras iz sela Marasi, bila je promečurna žena. Poznato je da nije dozvoljeno kuhanje rakije kod kuće, no to nju ni najmanje nije smetalo, da si iskuha za svojo potrebu nešto malo rakičice »boškarice«, kako sada zovu krimice kuhanu rakiju, koja se u glavnem krišom peče po boškama. Jednoga dana došli su u njenu kuću financi i izvršili premetu, pa su u sijenu našli jednu damijanu od 38 litara rakije. Nakon tega dali su se u potragu za lambikom in našli ga u guščku bližnje šume. Zaplenili su rakiju i lambik a protiv nje su digli tužbo. Osudjena je zbog nedovoljenog pečenja rakije na 3 mjeseca затvora, te na 2120 lira raznih globi. I tako će stara 62 godišnja udovica prezimeti u Rovinju.

PAO S BICIKLA

Žminj — Danijel Cok pokojnog Abrama, 25 godišnji radnik iz Žminja, ki je zaposlen kod firme Antuna Crlejnice vozio se je na posao s biciklom, ali je putem takoj nesrečno pao, da mu je pukla lubanja te je dobio i potres mozga. Odvezen je hitno u puljsku bolnico, gdje će morati ostati par mjeseci, u koliko se ne bi s njime dogodilo što još i gorega.

Cijene blagu

Livade — Na zadnjem sajmu u Livade bilo je dovedeno: 15 junaca, 11 volova za klanje, 10 krava za mlijeko i 13 krava za klanje, 18 telaca za odgoj i 7 za klanje, 1 magarac, 12 svinja za tovjanje, 2 ovce i 1 koza.

Cijene su se kretale ovako: za volove od 380 do 420 lira po komadu, za krateve od 180 do 300, te od 340 do 370 lira, za telad i juncne od 380 do 420 lira po kvintalu žive vase, za magarce 500 lira. a za svinje od 40 do 100 lira po komadu. Cvce su se prodavale po 100 i 120 lira, a koze po 140 lira komad.

Buzet — Na sajam u Buzetu dovedeno je: 67 volova, 93 krave, 55 junaca, 14 telaca, 27 magaraca, 210 svinja i 11 ovaca.

Cijene su se kretale: za volove 300 do 370 lira, krave od 260 do 300 lira, junaci i junice od 330 do 400 lira, a telci po 500 do 525 lira po kvintalu žive vase. Magarci su se prodavali po 450 do 750 lira, svinje za uzgoj od 40 do 150 lira, ovce od 80 do 110 lira po komadu.

**SRETAN BOŽIĆ
I NOVU GODINU**

čestitamo od srca svim svojim preplatnicima, čitateljima i prijateljima uz živu želu, da bi nam svima, i nama u emigraciji i našima dolje na starim djedovskim ognjištima našim, naredna godina donijela više sreće i zadovoljstva!

Uredništvo i uprava »ISTRE«

NA ZAGREBAČKOJ RADIO-STANICI

Zagreb. — Prošlog četvrtka na zagrebačkoj radio-stanici, u priredbi zagrebačkog komornog zabora pod dirigentstvom Rudolfa Matza pjevala je sopran Tea Lušoš pjesmu »Pod Učkom« od našeg kompozitora Matetić-Ronigova.

U petak 1. decembra na istom radiju koncert duvačkog orkestra započeo je »Istarskom koračnicom« od Šmita.

PRVA ISTRANKA — VETERINAR

Zagreb. — Dne 25. oktobra diplomirala je s vrlo dobrim uspjehom na veterinarskom fakultetu u Zagrebu naša zemljakinja gospođica Zdenka Nežić, kćerka učitelja g. Ivana Nežića. Ona je ne samo prva Istranka — veterinar, nego je prva žena veterinar u Banovini Hrvatskoj. Ovo je treća ženska veterinar u našoj državi. Čestitamo novom veterinaru, marljivoj gospodici Zdenki i njezinim zadovoljnim roditeljima.

CRNOBORIJEVA IZLOŽBA U DOMU LIKOVNIH UMJETNIKA

U domu likovnih umjetnika na Trgu Kralja Petra otvorena je izložba poznatog slikara Josipa Crnoborića, Istrana. Mladi ovaj umjetnik koji se pred dvije godine svojom prvom umjetničkom izložbom afirmirao kao neobično originalan i jak talent, izložio je sada 36 novih radova u ulju (portreti, pejsaži, kompozicije) po kojima se vidi njegov isto tako usvišen umjetnički razvoj, kao što je i njegov nastup bio uspješan. Izložba poslije podne neprekidno. Na izložbu osvrnut ćemo se naknadno opširnije.

IZASAO JE BOŽIĆNI BROJ »MALOG ISTRANINA«

s obilatim i bogatim sadržajem, te s mnogo slika i crteža. Sadržaj je ovaj: Kako Bog hoda po svijetu (E. R.) — Pred Božić (Pri-kodražan) — Jesen (Gabrijel Cvitan) — Tri kralja (E. R.) — Božić (Marko Miršav) — Majčine ruke (-er) — Bezbožni postolari i ponočka (Narodna) — Sladokusac (Šime Fučić) — Kako je Papa bio u našoj školi (E. R.) — Mali vojni (Stjepan Perčević) — Klok i Jožić — Zimsko jutro (Ljubo Brkić) — Ivana Željeznica (Bogumil Toni) — Mudar susjed — Slijede veoma bogate i zanimljive rubrike. Zdravlje — Iz stranih zemalja — Tehnika — Priroda — Dječje novine — Zvezdodznanstvo — Razno — Veseli Juričev kutić — Zanimljivosti, zagonečke i šale u slikama — Mali Istranin izdaje i uredjuje Ernest Radetić, a izlazi već 11 godina u Zagrebu. Preplata iznosi 12.— dinara na godinu. Naručuje se kod uprave, Zagreb, Krajiška ulica br. 12.

Ne bi smjelo biti ni jednog emigrantskog djeteta, koje ne bi bilo preplaćeno na taj naš jedini omladinski list.

Naslednja številka našega lista bo izšla 4. januarja 1940. — UREDNIŠTVO.

**RUDOLF KOMPARA
mizarski mojster**

Maribor, Aleksandrova cesta 48

vošći

vesele božične praznike
in novo leto!

VIJESTI IZ DOMOVINE

JOŠ OFUZIJI DRUŠTVA „ISTR“ I „ORJEM“ U NOVOM SADU

Novisad — Prije dva tjedna donio je novosadski list »Dan« intervjew s predsjednikom društva »Orjem« g. Vitomirom Ujčićem. Pretsjednik »Orjem« g. Vitomir Ujčić vjeruje da će i na zajedničkoj skupštini udruženja emigranata »Istra« i »Orjem« doći do izražaja želja za fuzijom. Kod »Orjema« ova želja već sada postoji, a svakako — kaže g. Ujčić — ima dobre volje i kod članova društva »Istra«.

Da bi naši čitatelji bili informirani o stanovištu društva »Orjem« odnosno njegovog predsjednika o pogledima njegovim na naša emigrantska pitanja prenosimo taj intervjew u cijelosti... Dakako da su naši stupci otvoreni i svakom drugom našem dobronamernom radniku, pa ma zastupao o eventualno i sasvim oprečno mišljenje. Jer smo uvjereni, da su na koncu konca konačni ciljevi svih nas i kao pojedinaca i kao zajednice jedni te isti.

»Dan« dakle piše: Kao što je »Dan« javio, doneta je odluka o fuziji emigrantskih društava »Orjem« i »Istra«.

Odbor koji je izabran da izradi kombinovana pravila jednog i drugog društva privodi rad kraju, tako da će za koji dan moći da se pravila budućeg društva podnesu Banskoj upravi na odobrenje.

Tu se nije radilo ni o kakvim unošenjima nekih novih novina u projektovana nova pravila, već je izvršena samo kombinacija pravila »Orjema« i »Istre« — prema kojima bi se harmonizirao budući rad dvaju udruženja. Uvezi sa fuzijom, obratili smo se na predsjednika »Orjema« g. Vitomira Ujčića, profesora Trgovačke akademije, koji nam je izneo zanimljive detalje o fuziji, kao i o aktualnim problemima emigranata.

»Ranije je postojala izvesna razlika u načinu rada oba udruženja, rekao nam je g. Ujčić. Moje je lično uverenje da je došlo do podvajanja članova ranije »Istre« što se pojedini funkcioneri nisu mogli da saglase u metodama rada.

To je bio jedan od glavnih uzroka razmimoilaženja i stvaranja »Orjema« — organizacije jugoslavenskih emigranata u Novom Sadu.

Medutim, oba su udruženja radila tako da njihov rad nije došao nikad u međusobnu suprotnost, a još je manje bio jedan na uštrb drugom.

Uostalom, opći principi rada svih emigrantskih društava — isti su, istovjetni.

Pretpostavljamo da će skupština i jednog i drugog udruženja sankcionirati dobru volju i rješenje obiju uprava za fuziju, produžio je g. Ujčić.

Za »Orjem« mogu ponovo da tvrdim, jer je opće raspoloženje da što prije do toga dodje.

MANJINSKI PROBLEMI

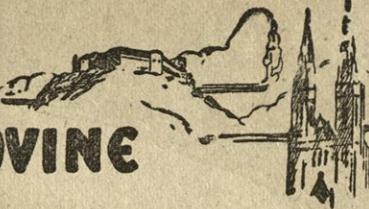
Zahtjevi Njemačke manjine

»Jutro« bilježi da je vodstvo Kulturbunda za banovinu Hrvatsku izdalo komunike, u kojemu iznosi političke zahtjeve njemačke narodne manjine u Jugoslaviji. Prema tom komunikatu o tom pitanju raspravio je vodja njemačke narodne manjine Branimir Altgeier s ing. Košutićem o budućem položaju njemačke manjine na teritoriju banovine Hrvatske. U komunikatu se demantira tvrdjenje da su Nijemci zahtjevali u banovini Hrvatskoj jedan senatski mandat. Naprotiv se potvrđuje vijest da su Nijemci s teritorija banovine Hrvatske zahtjevali jedan zastupnički mandat u budućoj Narodnoj skupštini i svoje zaustavstvo u budućem Hrvatskom saboru. Razgovori između Kulturbunda i vodstva HSS o tim zahtjevima će se nastaviti.

*

Riječ Hrvata u Reichu

Mjesecnik »Ravnopravnost«javlja, da je prilikom proslave petgodišnjice osnivanja Hrvatskog kulturnog društva u Beču, u kojem su organizirani gradičanski Hrvati, predsjednik Središnjeg hrvatskog društva u Gradišču g. Mate Fržin donio pozdrave od kuće i rekao medju ostalim ovo: »Mi ne ćemo ništa drugo nego obraniti hrvatsku riječ, održati hrvatski narodni značaj i ne ćemo da se izgubimo. Naše potrebe ne prelaze granice želje za narodnu obranu i kulturnu slobodu. Jugoslavija je doslej izvozila u Italiju tedensko 800 glav goveje živine. Odslej pa bo poslala samo po 500 glav tedensko. Ta pogodba bo ostala v veljavi do konca januara 1940.

IZ DRUŠTVA »ISTR—TRST—GORICA« U KARLOVCU.

Karlovac. — Emigrantsko društvo »Istra—Trst—Gorica« u Karlovcu od sada dalje ne će davati nikome potporu, ako se pojedini emigrant ne iskaže da je član koje organizacije u Jugoslaviji.

SPORTSKI KLUB »ISTRAS« U NOVOM SADU POBIJEDIO »RADNIČKI« SA 2 : 0

Novisad — U Novom Sadu osnovan je prije nekoliko godina sportski klub ISTRA u kom su se okupljali uglovnom istarski emigranti. Klub je stekao simpatije građanstva i bio je cijenjen kao jedan od vrlo dobrih nogometnih klubova u Novom Sadu. Početkom ovog mjeseca bila je utakmica između kluba ISTRA i RADNIČKI, koja je završena pobedom ISTRE sa 2 : 0.

O igri ISTRE kritika se izjavila veoma povoljno.

DAR

Umjesto vijenca na odar blagopokojnoga mnč. g. O. Anzelma Buždona daravao je gosp. ing. Vj. Buždon u Skoplju 50 dinara Jugoslovenskoj Matici u Zagrebu. Najlepše se zahvaljuje odbor.

Slijedeći broj »Istre« izlazi 4 siječnja 1940. — UREDNIŠTVO.

UMRO OTMAR PAVLINIĆ

Na dan 1. prosinca umro je u Ljubljani nakon duge i teške bolesti, u 50 godina života Otmar Pavlinić, viši carinski inspektor, rodom iz Kastva u Istri. Pokojni Otmar Pavlinić bio je jedan od najmarkantnijih maturanata nekadašnje hrvatske gimnazije u Pazinu, koji je sudjelovao živo i s mnogo mladežničkoga elana, u tadašnjim dječkim društvima u Istri. Nakon mature studirao je neko vrijeme u Beču, no uskoro je stupio u službu Giurine u Poreču, gdje je ostao do prevrata, kada je morao prebjegi preko granice. U Jugoslaviji stupio je u državnu službu kod carine te je kao carinski činovnik službovao u Beogradu, Ljubljani, Sarajevu i Radujevcu odakle je konačno došao za upravnika carinarnice u Jesenicama. U Ljubljani je službovao u dva navrata, te si je u njoj našao i životnu družicu, gdj Ivanu, s kojom je proveo u sretnom braku skoro 20 godina, od toga u Ljubljani i Sloveniji preko deset godina. Uopće je Sloveniju veoma zavolio može se kazati kao i svoju tužnu Istru.

Pokojni Otmar Pavlinić bio je uzoran činovnik, zbog svoje vedrine i dobrog srca veoma voljen od drugova, što je najbolje dokazao njegov sprovod u Ljubljani. Svagdje gdje je pokojni Otmar službovao ostavio je za sobom najljepšu spomenu i ako se je ovdje po njemu sudio Istrane svakako su ispalili vanredno lijepom svjetlu.

Pogrebu su prisustvovali u ime ministarstva financija inspektor g. Knapić u ime finan. direkcije viši savjetnik g. Dobrica Lukić. Nad otvorenim grobom oprostio se s njime upravnik carinarnice g. Antun Pirc. Na posljednjem putu ispratilo ga je veoma mnogo prijatelja, znanaca i drugova, a bili su i može se reći svi Istrani, koji prebivaju u Ljubljani.

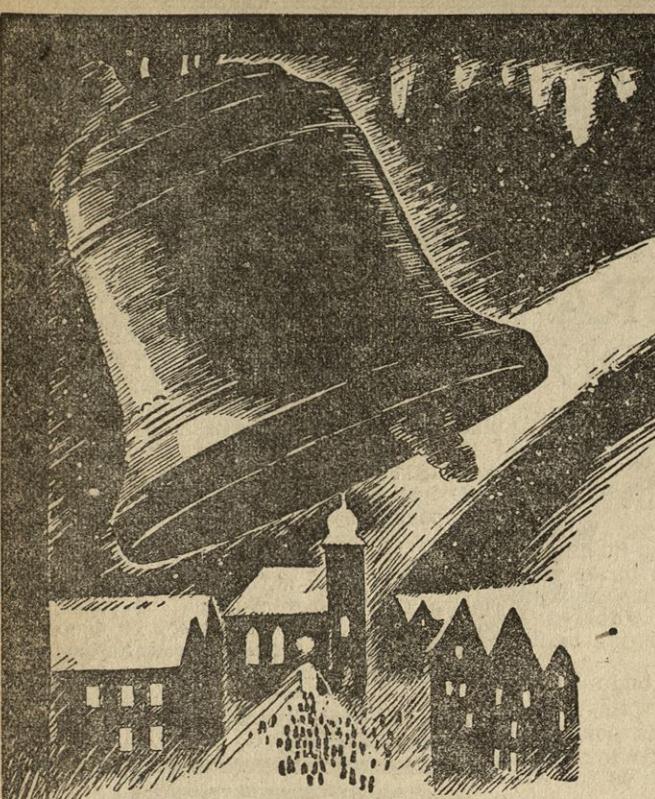
Rascvilenoj udovi gdj Ivanici, bratu Dr. Piju, sveuč. prof. u Zagrebu i Miljanu učitelju u Klinčaselju, izrazujemo oviime naše iskreno saučešće, a pokojnom Otmaru neka je laka slovenska zemlja, koja ga je s ljubavlju prigrlila i neka mu zamijeni njegovu dragu istarsku grudu!

† JANKO JAMŠEK

Gorica, dec. 1939. — Umrl je Janko Jamšek, najstarejši stavec na Primorskom. Pred svetovno vojno je bil zaposlen u »Goriški tiskarni«, kjer je bil linotipist. Ta tiskarna je prva na Goriškem nabavila linotip in Jamšek je tako postal tudi prvi linotipist u deželi. Med vojno je odšel u Trst, kjer je bil v tiskari »Edinost«. Po svetovni vojni se je zopet vrnil u Gorico. Najprej je bil zaposlen pri »Narodni tiskarni«, pozneje pa v »Katoliški tiskarni«. Leta 1932 je moral da ta tiskarna ustavi obrat, ker ni dobila od oblasti obrotnega dovođenja. S tem je bil prizadet tudi Janko Jamšek, ki je bil postavljen tako rekoč na cesto. K tej nesreći se je pridružila bolesen, ki ga je tudi premagala. Naju bo lahka domaća zemlja!

† IVAN TABAJ

Gorica, dec. 1939. — Dne 30. nov. je v Štandrežu nenadoma umrl Ivan Tabaj, gimnaziski veroučitelj v pokoj. Pokojni se je rodil v Štandrežu 24. marca 1879. Gimnazijo in bogoslovje je studiral v Gorici. V mašniki je bil posvečen 31. julija 1904, bil je za prefekta v Malem semenišču in za kanclista v nadškofski pisarni. Nekaj časa je bil tudi kapelan na Placuti v Gorici. Bil je sposoben in vesten veroučitelj. Duševno razgibanega moža je pa kmalu začela napadati zahrbna živčna bolezni. Med svetovno vojno ga je bolesen zlomila in ni bil več sposoben za službo in stopil je v pokoj. Umakniti se je moral u rojstni dom, kjer je v zatijusu in miru pretrpel skoro vse povojnu leta. Naj mu bo lahka domaća zemlja!

Oža Božić

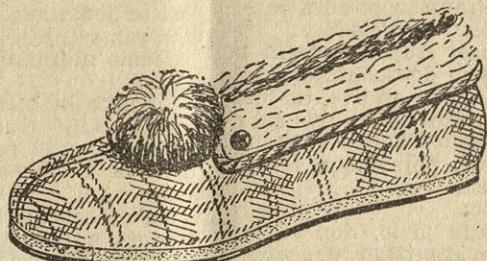
KUPITE DOBRU OBUĆU

29

7252—57
Visoke kućne papuće za djecu, izrađene od toplog vunenog dubla, sa filcanim medudonovima i kožnim donovima.

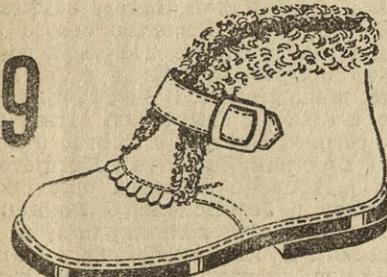
39

7225—44

Kupite ove tople i udobne papuće od vunenog dubla. U njima će Vam biti toplo i sačuvati će Vas od nazeba. Od boljeg dubla Din 49.—

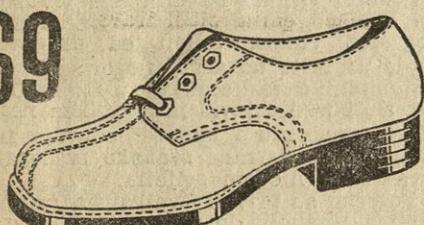
59

5451—44609

Ove dražesne cipelice od meke kože, sa toprom postavom, pružaju dječjim nožicama udobnost i toplinu.

69

6922—44609

Niske dječje cipelice, izrađene od jakog boksa, sa jakim kožnim donovima i potpeticama.

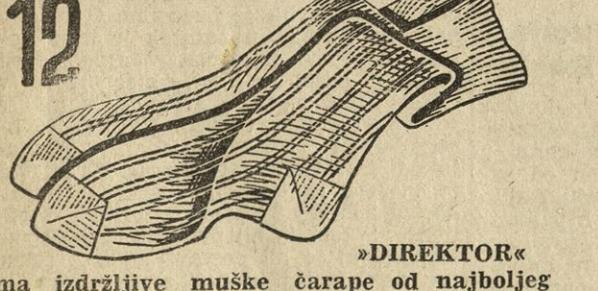
8

»SIBIRAC«

Tople vunene čarape neophodno potrebne za zimu. Dječje Din 8.—, 10.— i 12.—. Ženske Din 15.—. Muške Din 19.—.

12

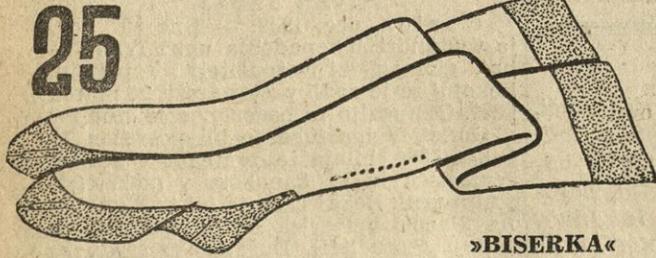

»DIREKTOR«

Veoma izdržljive muške čarape od najboljeg flora. Izrađujemo ih u svim bojama i motivima.

»MINISTAR« čarapa Din 15.—

25

»BISERKA«

Ova tanka a uz to svilena čarapa zadovoljiti će potpuno zahtjeve otmjene dame.

Princesa Din 29.—. Kneginja Din 35.—

59

98355—661

Moderne ženske kaljače koje se zakopčavaju na dugme, za cipele sa visokim potpeticama.

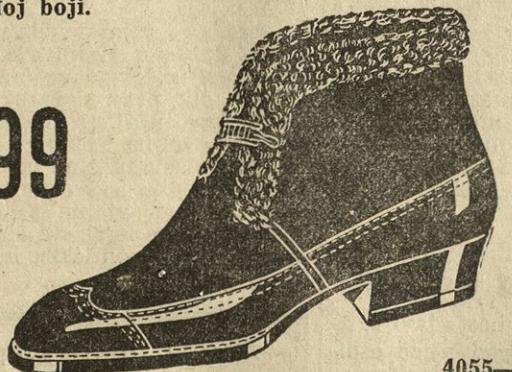
99

2925—64649

Praktične i izdržljive ženske cipele, od finog crnog boksa, na šniranje, sa jakim kožnim donovima i potpeticama. Izrađujemo ih i u smedoj boji.

99

4055—66110

Udobne i tople ženske cipele od kože, kombinirane sa suknjom i ukrašene krimicerom. Imaju kožne donove i niske potpetice.

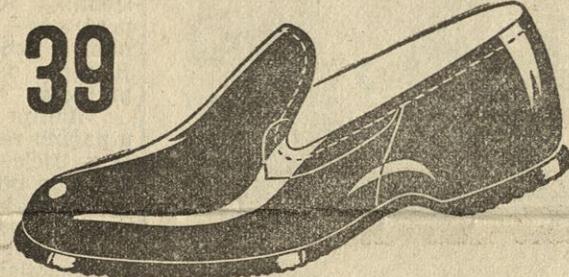
79

28735—646

Snježne cipele za dame koje nose poluvisoke potpetice. Neophodne za snijeg i bljuzgavicu.

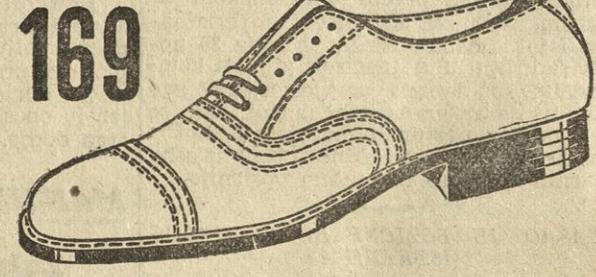
39

38157—652

Po kiši ne izlazite bez ovih gumenih kaljača. U njima će Vam noge biti suhe, ne ćete nazepstvi, a kuća će Vam biti čista.

169

3939—64622

Izdržljive i trajne muške cipele od boksa, sa jakim na ram šivenim donovima i potpeticama.

199

3659—64704

Elegantne i udobne cipele, izrađene od fine tople čohe i boksa, sa jakim kožnim donovima i potpeticama. Iznutra su postavljene toplim filcom, tako da su veoma tople i noga se u njima ugodno osjeća.

Rata

